

ÚVOD DO LATINSKÉ FILOZOFICKÉ TERMINOLOGIE A ČETBY

Karel Floss – Tomáš Nejeschleba

Disco Latinam!

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚVOD DO LATINSKÉ FILOZOFICKÉ TERMINOLOGIE A ČETBY

Karel Floss – Tomáš Nejeschleba

Olomouc 2000

Recenzenti: Mgr. Martin Navrátil
PhDr. Wilken Engelbrecht

This work was supported by the Ministry of Education Czech Republic
(Grant No.: VS 97011).

Toto dílo bylo zpracováno za podpory MŠMT České Republiky
(grant č. VS 97011).

© Karel Floss, Tomáš Nejšlechba, 2000

ISBN 80-244-0101-0

ÚVOD

Při studiu filozofie se neobejdeme bez určitého stupně znalostí latinského jazyka. Je tomu sice podobně i v jiných disciplínách (biologie, lékařství, historie, právo), pro filozofii – ostatně podobně jako pro teologii – to platí dvojnásobně: filozofie je s jazykem spjata bytostněji pouty. Právě proto také při vážné filozofické práci nevystačíme s překlady.

A tu vzniká pro studující filozofie na první pohled neřešitelný problém: naše současné střední školy adepta filozofie v tomto směru většinou nepřipravují, a doplnit si potřebné znalosti až na vysoké škole (ještě před studiem filozofie) by nutně znamenalo neúnosnou ztrátu času. Příkazem dne je tedy řešit toto dilema beze ztráty tempa.

Předkládaná skripta jsou pokusem o zvládnutí tohoto náročného a snad až riskantního, nicméně neodkladného úkolu, pokusem, který má svůj předobraz v skriptech doc. Dr. Karla Flosse „Úvod do řecké a latinské filozofické terminologie a četby“, Olomouc 1992. Chtějí studujícího uvést (a to nikoli jen letmo a tedy povrchně) do základů latinského jazyka současně s postupným (pokud možno i chronologicky uspořádaným) uváděním do klasických filozofických textů; od první stránky se totiž ve skriptech pracuje s autentickými formulacemi předních myslitelů evropské filozofie. Takový postup mimo jiné umožňuje, že se stěžejní filozofické termíny a spolu s nimi klíčové mluvnické jevy a pravidla probírají pokud je to jen možné v organickém začlenění při jejich prvním nebo charakteristickém výskytu.

Skripta nejsou zamýšlena pro samouky, nýbrž v první řadě pro soustavnou intenzivní práci v semináři latinské filozofické terminologie (který je určen pro studenty druhého ročníku oboru filozofie) jakož i antické, středověké, renesanční (a v menší míře i novověké) filozofie. Předpokládáme proto, že učitel příležitostně vyloží všechny vstupní a později obtížnější mluvnické jevy a problémy.

Pro každého studujícího (a tím více pro samouka, který by se přece jen odvážil skript používat) přitom platí přirozeně zásada, že by měl mít vždy po ruce nepříliš rozsáhlou, ale přitom spolehlivou mluvnici latiny (viz výběrová bibliografie § 29); škoda jen, že zatím nemáme taková kompendia, jakými jsou výtečné gramatiky z nakladatelství Langenscheidt (Berlin – München – Zürich – New York), jež připravil L. Stock Kurzgrammatik Latein, 17. vyd. 1992. (Pro práci s našimi skripty se předpokládá, že učitel příležitostně vyloží zejména: výslovnost, přízvuk, výjimky ve flexi, u sloves jiné způsoby než indikativ, většinu syntaktických jevů.)

Pokud jde o vytčení studijních cílů při používání těchto skript, je snad vhodné hovořit o minimu a maximu; minimální požadavky by měly spočívat v tom, aby posluchač po ukončení 3. semestru zvládl alespoň klíčové latinské termíny (a jejich řecké ekvivalenty) za maximální by pak bylo možno označit požadavek, aby posluchač na konci 4. semestru dovedl obsahově i etymologicky vyložit veškeré klíčové termíny, jakož i překládat a vykládat ty texty, jež při seminární práci označí přednášející podle daných možností.

Několik technických poznámek k používání skript:

- kapitoly skript jsou řazeny víceméně chronologicky podle autorů (s výjimkou předřazení základů křesťanské víry před T. Lucretia Cara), kapitoly jsou pak uspořádány podle paragrafů;
- většina kapitol začíná paragrafem, ve kterém jsou uvedena nejvýznamnější filozofická díla dotyčného autora, po nichž následuje výběrová bibliografie z české překladové literatury, popřípadě české sekundární literatury;
- látka je z hlediska terminologie i mluvnice (včetně slovníku) provázána pomocí paragrafů;
- ze slovníku je možno se dostat pomocí § ke klíčovým příslušným partiím textu;
- jednotlivé myslitele vyhledáváme podle obsahu;

- latinské edice textů otištěných v následujících paragrafech (s přihlédnutím k účelu skript) uvedeny nejsou; je-li český překlad latinského textu převzat z české překladové literatury, je to uvedeno v poznámce za paragrafem (popřípadě v průvodním textu), v opačném případě jsou původci pracovního překladu autoři tohoto úvodu;
- rejstřík paragrafů věnovaných latinské gramatice je uveden v závěru skript, stejně tak i orientační slovníček nejzákladnějších ve skriptech uvedených latinských termínů.

Ačkoli jsme přesvědčeni, že základní zaměření předkládaných skript je správné a užitečné, dobře si uvědomujeme, v kolika ohledech bude nutné práci zdokonalit. Proto jsme vděční za každou kritiku a všechny připomínky. Autoři děkují Mgr. Janě Engelbrechtové z katedry klasické filologie FF UP, PhDr. Wilkenovi Engelbrechtovi z katedry germatistiky a nederlandistiky FF UP a Mgr. Martinu Navrátilovi z katedry filozofie FF UP za pečlivé posouzení skript a cenné připomínky.

Tato skripta vznikla na půdě Kabinetu pro studium dějin filozofie středověku a renesance při katedře filozofie FF UP Olomouc, který je podporován grantem MŠMT VS 97011.

Karel Floss a Tomáš Nejeschleba

DOPORUČENÁ LITERATURA

Obečné filozofické slovníky:

- W. Brugger (Hrsg.), *Philosophisches Wörterbuch*. Freiburg – Basel – Wien, 18. vyd. 1976. Český překlad *Filozofický slovník*, Praha 1993.
- E. Craig (ed.), *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, London – New York 1998.
- Encyclopaedia of Philosophy*, New York – London 1967. 8 svazků.
- K. W. Glauberg – J. Dubislav, *Systematisches Wörterbuch der Philosophie*, Leipzig 1923.
- G. Klaus – M. Buhr (vyd.), *Filozofický slovník*, 2 sv., Praha 1985.
- kolektiv autorů, *Filozofický slovník*, Olomouc 1995, 2. vyd. 1998.
- H. Krings – H. M. Baumgartner – Ch. Wild, *Handbuch philosophischer Grundbegriffe*, 6 sv, München 1973–74.
- J. Ritter (Hrsg.), *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Basel, od 1971.

Specificky terminologicky zaměřené slovníky a práce:

- R. Eisler, *Wörterbuch der philosophischen Begriffe*, 3 sv., Berlin 1927–1930.
- R. Eucken, *Die Grundbegriffe der Gegenwart*. Historisch-kritisch entwickelt. 2. vyd. 1983.
- R. Eucken, *Geschichte der philosophischen Terminologie im Umriss*. Leipzig 1879.
- R. Eucken: *Über Bilder und Gleichnisse in der Philosophie*, FS 1880.
- J. Hoffmeister, *Wörterbuch der philosophischen Begriffe*, Hamburg 1955.
- Kirchner's Wörterbuch der philosophischen Grundbegriffe*. Leipzig 1911.
- J. Král, *Filozofický slovníček*. Výklad hlavních termínů cizích, Praha 1924.
- J. Kratochvil a kol., *Filozofický slovník*, Brno 1937.
- A. Ros, *Begründung und Begriff, Wandlungen des Verständnisses begrifflicher Argumentation*, 3 sv., Hamburg 1989–1990. Viz zejména sv. I: *Antike, Spätantike und Mittelalter*.
- J. de Vries, *Grundbegriffe der Scholastik*. Darmstadt 1980. Český překlad *Základní pojmy scholastiky*, Praha 1998.
- O. Willmann, *Die wichtigsten philosophischen Fachausdrücke in historischer Anordnung*, München 1932.

Práce zaměřené na latinskou filozofickou terminologii:

- J. Gredt, *Elementa philosophiae aristotelico-thomisticae*. 2 sv., Friburgi Brisgoviae 1929.
- E. Habel – F. Gröbel, *Mittellateinisches Glossar*, Paderborn – München – Wien – Zürich 1989.
- F. Klimke, *Institutiones historiae philosophiae*, 2 sv., Freiburg i. Br. 1923. Srov. zejména *Index rerum*, II, 375–399.

Slovníček méně obvyklých výrazů překladu *Summy*. Pořídili olomoučtí dominikáni, soupis vycházel postupně při vydávání *Summy theologické Tomáše Akvinského* ve 30. letech, konečný seznam je součástí posledního svazku českého překladu *Teol. Summy Tomáše Akvinského*.

Základní přehled vědeckých i školních latinských a řeckých slovníků je uveden na s. 70–73 v práci:

R. Hošek – V. Marek, *Úvod do studia latiny*, Praha, UK 1977.

Pro soustavné a pohotové opakování lat. filoz. terminologie jsou vhodné pomůcky typu:

M. Catulli, *Definitiones logicae et metaphysicae generalis* (s příznačným podtitulem „in commodum tyronum pro examine subeundo“). Romae 1904

I. MARCUS TULLIUS CICERO (106–43 př. Kr.)

§ 1

Hlavní filozoficky laděné spisy:

• Academici libri	Akademikové (1. red. – 2 kn., 2.–4 knihy)
• De finibus bonorum et malorum	O nejvyšším dobru a zlu
• De legibus	O zákonech
• De natura deorum	O přirozenosti bohů
• De officiis	O povinnostech
• De re publica libri VI	šest knih O státě
• Hortensius	Hortensius
• Laelius de amicitia	Laelius o přátelství
• Tusculanae disputationes	Tuskulské hovory

srv. H. MERGUET: Handlexicon zu Cicero. Leipzig 1905

(týž vydal též třísvazkový slovník k Ciceronovým filozofickým spisům)

CICERO: O řečníku, přel. Václav Prach, Praha 1940

CICERO: Předtuchy a výstrahy, přel. Josef Hruša, Praha 1948

CICERO: O přirozenosti bohů, přel. Antonín Kolář, Praha 1948

CICERO: Tuskulské hovory, přel. Josef Hruša, Praha 1948

CICERO: Dvě rozmluvy (Cato Maior, Laelius), přel. Jan Reiniš, Praha 1960

CICERO: O povinnostech, přel. Jaroslav Ludvíkovský, Praha 1970²

CICERO: Řeči o Varrovi, přel. Václav Bahník, Praha 1970

CICERO: Tuskulské hovory. Cato starší o stáří. Laelius o přátelství, přel. Václav Bahník, Praha 1976

§ 2

Laelius de amicitia, VI, 20

Laelius o přátelství

Est enim amicitia nihil aliud nisi omnium divinarum humanarumque rerum cum benevolentia et caritate consensio; qua quidem ^{nevíme, zda?} haud scio an excepta sapientia nihil melius homini sit a diis immortalibus datum. Divitias alii praeponunt, bonam alii valetudinem, alii potentiam, alii honores, multi etiam voluptates. Beluarum hoc quidem extremum; illa autem superiora caduca et incerta, posita non tam in consiliis nostris quam in fortunae temeritate. Qui autem in virtute summum bonum ponunt, praeclare illi quidem, sed haec ipsa virtus amicitiam et gignit et continet, nec sine virtute amicitia esse ullo pacto potest.

Přátelství není nic jiného než shoda ve všech věcech božských i lidských spojená s náklonností a láskou. Nevím věru, že by nesmrtelní bozi dali lidem něco lepšího, nepočítáme-li moudrost. Jedni dávají přednost bohatství, druzí zdraví, jiní moci, další poctám, mnozí též rozkošim. To poslední je vlastností zvířat, ono pak, co jsme uvedli výše, je vratké a nejisté a závislé víc na rozmarech štěstěny než na našich úmyslech. Filozofové, kteří kladou nejvyšší dobro do ctnosti, počínají si sice výborně, ale právě tato ctnost tvoří i udržuje přátelství a bez ctnosti nemůže přátelství vůbec existovat.

(Český překlad V. Bahník, viz M. T. CICERO: Tuskulské hovory. Cato starší o stáří. Laelius o přátelství. Antická knihovna sv. 32, Praha, Svoboda 1976, str. 312)

§ 3

Výslovnost hlásek a jejich skupin v středoevropské tradici

- ae a oe vyslovujeme jako *é*
- c před samohláskami a, o, u, před souhláskami a na konci slova vyslovujeme jako *k*
- i na začátku slova před samohláskou a uprostřed slova mezi dvěma samohláskami jako *j*
- d, n, t, před i se neměkčí
- ti před samohláskou a dvojháskou ae vyslovujeme jako *ci*
- ph vyslovujeme jako *f*
- s mezi dvěma samohláskami obvykle vyslovujeme jako *z*
- qu a ngu čteme jako *kv* a *ngv*
- su před samohláskou téže slabiky vyslovujeme jako *sv*
- ve všech ostatních případech vyslovujeme jako *v* češtině
- dlouhé slabiky označujeme ve slovnících a vybraných textech vodorovnou čarou, např. *ā*, krátké obloučkem, např. *ă*.

§ 4

Tusculanae disputationes I, 30–31

Tuskulské hovory

Tōta enim philosophōrum vīta ... commentātiō mortis est. Nam quid aliud agimus, cum ā voluptāte, id est ā corpore, cum ā rē familiārī, quae est ministra et fāmula corporis, cum ā rē pūblica, cum ā negōtio omnī sēvocāmus animum: quid inquam, tum agimus, nisi animum ad sē ipsum advocāmus, sēcum esse cōgimus maximēque ā corpore abdūcimus? Sēcernere autem ā corpore animum ecquidnam aliud est nisi morī discere? ... Hōc, et dum erimus in terrīs, erit illī caelestī vītae simile, et cum illuc ex hīs vinculīs ēmissi ferēmur, minus tardābitur cursus animōrum.

Vždyť celý život filozofů je přípravou na smrt. Když se snažíme vzdálit duši od rozkoše, to jest od těla, od majetku, který je pomocníkem a sluhou těla, od veřejného života, od jakékoli činnosti vůbec, děláme snad něco jiného, než že voláme duši k ní samé, než že ji nutíme, aby byla sama se sebou, a dovádíme ji od těla? A vzdalovat duši od těla, co je to jiného než učit se umírat? Dokud budeme na této zemi, bude naše chování podobné onomu životu nebeskému, a až vysvobození z těchto pout budeme stoupat vzhůru, v cestě naší duše bude méně překážek.

(Český překlad V. Bahník, viz M. T. CICERO: Tuskulské hovory. Cato starší o stáří. Laelius o přátelství. Antická knihovna sv. 32, Praha 1976, str. 63)

Kdo by se naučil Ciceronovu zdánlivě křesťanskému textu (§ 4) s porozuměním z paměti a podobně si osvojil opravdově křesťanské texty, jež následují v paragrafech 5–13, uchovával by v sobě poměrně solidní základ latinské gramatiky, jak ji potřebuje znát filozof.

Uvedeme tedy nyní několik základních křesťanských textů a spolu s ukázkou z Cicera se z nich pokusme odvodit a na příkladech procvičit základní obrisy latinského tvarosloví.

II. ZÁKLADY KŘESŤANSKÉ VÍRY

- § 5** In p̄ncipiō erat verbum. Na počátku bylo slovo.
- § 6** Egō sum via, veritās et vīta. Já jsem cesta, pravda a život.
- § 7** Trēs sunt persōnae trīnitātis divīnae: pater, filiū et sp̄ritus sanctus. Tři jsou osoby boží trojice: otec, syn a svatý duch.
- § 8** In nōmine patris et filiī et sp̄ritūs sanctī. Ve jménu otce i syna i svatého ducha.
- § 9** Glōria patrī et filiō et sp̄rituī sanctō, sicut erat in p̄ncipiō et nunc et semper et in saecula saeculōrum. Sláva otci i synu i svatému duchu, jako bylo na počátku i nyní a vždycky a na věky věků.
- § 10** Pater noster, quī es in caelīs, sanctificētur nōmen tuum, adveniat rēgnum tuum, fiat voluntās tua, sicut in caelō, et in terrā. Pānem nostrum cotidiānum dā nōbis hōdiē, et dīmittle nōbis dēbita nostra, sicut et nōs dimittimus dēbitōribus nostrīs, et nē nōs indūcās in tentatiōnem, sed liberā nōs ā malō. Náš otče, jenž jsi v nebesích, posvěť se tvé jméno, přijď tvé království, staň se tvá vůle, jako v nebi tak i na zemi. Náš každodenní chléb dej nám dnes, a odpusť nám naše viny, jako i my odpouštíme našim viníkům, a neuved' nás do pokušení, ale zbav nás od zlého.
- § 11** Ave Maria, grātiā plēna, dominus tēcum, benedicta tū in mulieribus et benedictus fructus ventris tuī Jesus; sancta Maria, māter deī, ōrā prō nōbis peccātōribus nunc et in hōrā mortis nostrae. Zdráva buď Maria, plná milosti, pán je s tebou, jsi požehnaná mezi ženami a požehnaný plod tvého života Ježš; svatá Maria, matko boží, pros za nás hříšníky nyní i v hodinu naší smrti.
- § 12** Crēdō in Deum, patrem omnipotentem, creātorem coelī et terrae; et in Iesum Christum, filium eius ūnicum, dominum nostrum, quī conceptus est dē sp̄ritū sanctō, nātus ex Mariā virgine, passus sub Pontio Pilatō, crucifixus, mortuus et sepultus, descendit ad inferōs, tertiā diē resurrexit ā mortuīs, ascendit ad coelōs, sēdet ad dexteram Deī patris omnipotentis, inde ventūrus est iūdicāre vīvōs et mortuōs;
crēdō in sp̄ritum sanctum, sanctam ecclēsiā catholicam, sanctōrum commūniōnem, remissiōnem peccātōrum, carnis resurrexiōnem et vītam aeternam. Věřím v Boha, všemohoucího otce, stvořitele nebe i země;
i v Ježíše Krista, jeho jednorozeného syna, našeho pána, který byl počat ze svatého ducha, narodil se z panny Marie, trpěl pod Pontským Pilátem, byl ukřižován, umřel a byl pohřben, sestoupil do pekel, třetího dne vstal z mrtvých, sedí po pravici Boha všemohoucího otce, odtud přijde soudit živé i mrtvé;
věřím ve svatého ducha, svatou všeobecnou církev, společenství svatých, odpuštění hříchů, vzkříšení těla a věčný život.

§ 13

Glōria in excelsīs Deō et in terrā
pāx hominibus bonae voluntātis.

Sláva na výsostech Bohu a na zemi pokoj lidem
dobré vůle.

§ 14

Latina rozeznává devět druhů slov:

1. podstatné jméno = substantivum (nomen substantivum)
2. přídavné jméno = adjektivum (nomen adiectivum)
3. zájmeno (pronomen)
4. číslovka (nomen numerale)
5. sloveso (verbum)
6. příslovce = adverbium (adverbium)
7. předložka (praepositio)
8. spojka (coniunctio)
9. citoslovce = interjekce (interiectio)

§ 15

Při skloňování latina rozeznává

- tři jmenné rody: a) mužský = maskulinum (genus masculinum), označeno „m.“
 b) ženský = femininum (genus femininum), označeno „f.“
 c) střední = neutrum (genus neutrum) označeno „n.“
- dvě čísla: a) jednotné = singulár (numerus singularis), označeno „sg.“
 b) množné = plurál (numerus pluralis), označeno „pl.“
- šest pádů: a) 1. pád = nominativ (nominativus)
 b) 2. pád = genitiv (genitivus)
 c) 3. pád = dativ (dativus)
 d) 4. pád = akuzativ (accusativus)
 e) 5. pád = vokativ (vocativus)
 f) 6. pád = ablativ (ablativus)

Typy substantiv se seskupují do tzv deklinací.

V textech obsažených v paragrafech 2, 4, 6–14 máme názorné příklady většiny pravidel tvarosloví latinské gramatiky.

Jsou zde zastoupeny především příklady podstatných jmen ze všech pěti deklinací:

1. vīta, terra, via, persōna, glōria (vesměs f.)
2. m. = animus, philosophus, fīlius, deus, dominus;
n. = negōtium, prīncipium, verbum, rīgnum, malum;
3. m. = pater, pānis, peccātor, creātor;
f. = vērītās, trīnitās, voluntās, tentātiō, mulier;
n. = corpus, nōmen;
4. m. = cursus, spīritus, fructus;
n. = 0 (v předchozích § se žádný příklad nevyskytuje, v § 20 pak vzor cornū);
5. m. = diēs;
f. = rēs.

§ 16

Deklinace 1. (f.) a 2. (m. + n.)

	1. deklinace	2. deklinace		
1 sg.	vīta – život	dominus – pán	puer – hoch	verbum – slovo
2	vītae	dominī	puerī	verbī
3	vītae (= 2)	dominō	puerō	verbō
4	vītam	dominum	puerum	= 1
5	= 1	domine (!)	= 1	= 1
6	vītā	dominō (= 3)	puerō (= 3)	verbō (= 3)
1 pl.	vītae	dominī	puerī	verba
2	vītārum	dominōrum	puerōrum	verbōrum
3	vītīs	dominīs	puerīs	verbīs
4	vītās	dominōs	puerōs	= 1
5	= 1	= 1	= 1	= 1
6	vītīs (= 3)	dominīs (= 3)	puerīs (= 3)	verbīs (= 3)

§ 17

3. deklinace zahrnuje všechny tři rody (m. + f. + n.); nejdříve tedy vzory pro m.:

	hříšník	občan	otec	člověk	pramen
1 sg.	peccātor	cīvis	pater	homō	fōns
2	peccātōris	cīvis	patris	hominis	fontis
3	peccātōrī	cīvī	patrī	hominī	fontī
4	peccātōrem	cīvem	patrem	hominem	fontem
5	= 1	= 1	= 1	= 1	= 1
6	peccātōre	cīve	patre	homine	fonte
1 pl.	peccātōrēs	cīvēs	patrēs	hominēs	fontēs
2	peccātōrum	cīvium	patrum	hominum	fontium (!)
3	peccātōribus	cīvibus	patribus	hominibus	fontibus
4	= 1	= 1	= 1	= 1	= 1
5	= 1	= 1	= 1	= 1	= 1
6	= 3	= 3	= 3	= 3	= 3

§ 18

3. deklinace (f.)

	vůle	pokoušení	matka	smrt	mír	chvála
1 sg.	voluntās	tentātiō	māter	mors	pāx	laus
2	voluntātis	tentātiōnis	mātris	mortis	pācis	laudis
3	voluntātī	tentātiōnī	mātrī	mortī	pācī	laudī
4	voluntātem					
5	= 1					
6	voluntāte					
1 pl.	voluntātēs					
2	voluntātum					
3	voluntātibus					
4	= 1					
5	= 1					
6	= 3					

Pozn.: fem. zakončená v nom. sg. na -es nebo -is mají podobně jako výše uvedený mužský vzor „pānis“ v gen. pl. koncovku -ium, např. clādēs = porážka, nāvis = loď; pak porážka lodí bude lat. znít: clādēs nāvium.
Je třeba si vždy důsledně vštípit první a druhý pád sg. a příslušný rod. Zapisujeme vždy ve formě: laus, laudis, f. chvála
fēmina, ae, f. žena
Nepřímé pády se totiž tvoří od genitivu!

§ 19

3. deklinace (n.)

	jméno	srdce	moře
1 sg.	nōmen	cor	mare
2	nōminis	cordis	maris
3	nōminī	cordī	marī
4	= 1	= 1	= 1
5	= 1	= 1	= 1
6	nōmine	corde	marī (!)
1 pl.	nōmina	corda	maria
2	nōminum	cordum	marium
3	nōminibus	cordibus	maribus
4	= 1	= 1	= 1
5	= 1	= 1	= 1
6	= 3	= 3	= 3

Pozn.: stejně jako v řečtině jsou i v latině vždy 1., 4. a 5. pády u neuter stejné, přičemž koncovka pl. končí na -a.

§ 20

4. a 5. deklinace

	4. deklinace (m. + n.)		5. deklinace (m. + f.)	
	duch	roh	den	věc
1 sg.	spīritus	cornū	diēs	rēs
2	spīritūs	cornūs	diēī	reī
3	spīrituī	= 1	diēī (= 2)	reī (= 2)
4	spīritum	= 1	diem	rem
5	= 1	= 1	= 1	= 1
6	spīritū	= 1	diē	rē
1 pl.	spīritūs	cornua	diēs	rēs
2	spīrituum	cornuum	diērum	rērum
3	spīritibus	cornibus	diēbus	rēbus
4	= 1	= 1	= 1	= 1
5	= 1	= 1	= 1	= 1
6	= 3	= 3	= 3	= 3

Pozn.: třeba od počátku důsledně rozlišovat:
dominus, ī, m., avšak spīritus, ūs, m.!

Vybraná substantiva z paragrafů 2, 4, 6–14:

amīcītia, ae, f.	přátelství
animus, ī, m. homo constat ex animo et corpore – Cicero	duch, duše, mysl
benevolentia, ae, f.	dobrá vůle, laskavost, náklonnost
bonum, ī, n.	dobro
cāritās, ātis, f.	láska, obliba, velká úcta
coelum (caelum), ī, n.	nebe, klenba nebeská
corpus, oris, n.	tělo, těleso
creātor, is, m.	tvůrce, stvořitel
deus, ī, m.	bůh
diēs, ēī, m.	den
dīvitiae, ārum, f. (pouze pl.)	bohatství
fīlius, iī, m.	syn
fortūna, ae, f.	štěstěna
fructus, ūs, m.	plod
glōria, ae, f.	sláva
grātia, ae, f. Grātia, ārum, f.	vděk, půvab, krása bohyňně půvabu a krásy
homō, inis, m.	člověk
honor, ōris, m.	čest, úcta, pocta
malum, ī, n.	zlo
māter, mātris, f.	matka
mors, mortis, f.	smrt
mulier, is, f.	žena
nōmen, inis, n.	jméno
pater, is, m.	otec
persōna, ae, f.	škraboška, maska, (προσωπον), tvář, osoba
philosophus, ī, m.	filozof
potentia, ae, f.	moc
prīncipium, iī, n.	počátek
rēgnum, ī, n.	království
rēs, reī, f.	věc
saeculum (saeculum), ī, n.	lidský věk, pokolení, doba, věk
sapientia, ae, f.	moudrost
spīritus, ūs, m.	duch
terra, ae, f.	země
trīnitās, is, f.	trojice
verbum, ī, n.	slovo, sloveso
vēritās, is, f.	pravda; skutečnost
via, ae, f.	cesta
virtūs, ūtis, f.	ctnost, mužnost, statečnost, zdatnost
vīta, ae, f.	život
voluntās, ātis, f.	vůle
voluptās, ātis, f.	rozkoš, slast

§ 21

Adjektiva

1. a 2. deklinace

sg.: bonus, bona, bonum dobrý, á, é

pl.: bonī, bonæ, bona

3. deklinace (mohou být jedno-, dvoj- a trojvýchodná)

– trojvýchodné: ācer, ācris, ācre (pl. ācrēs, ācrēs, ācria)

– dvojvýchodné: brevis (m. + f.), breve (pl. brevēs, brevia)

– jednovýchodné: fēlix (pl. fēlicēs, fēlicia)

Zapisujeme: ācer, ācris, ācre ostrý, prudký, rychlý

brevis, e krátký, malý

fēlix, īcis šťastný, blahodárny

Tato adjektiva se tedy skloňují jako substantiva 3. deklinace s kmenem samohláskovým, v abl. sg. mají -ī, v gen. pl. všude -ium, v nom., ak. a vok. pl. u neuter pak opět vždy -ia (podrobněji § 110).

Stupňování adjektiv je:

pravidelné – např.: positiv – brevis, e,

komparativ – **brevior** (m. + f.), **ius**, (n.) = kratší

superlativ – **brevissimus, a, um** = nejkratší

nepravidelné – viz § 78.

Vybraná adjektiva z paragrafů 2, 4, 6–14:

adjektiva – 1. a 2. deklinace

bonus, a, um	dobrý, á, é
benedictus, a, um bene + dīcō	dobrořečený, požehnaný dobře řečnit, chválit
dīvīnus, a, um	božský, svatý, nadchnutý bohem
plēnus, a, um	plný
pūblicus, a, um	obecní, veřejný
sanctus, a, um	svatý, á, é

§ 22

Adverbia

Tvoření:

altus, alt-ī, alt-ē vysoko

pulcher, pulchr-ī, pulchr-ē krásně

brevis, brev-is, brev-iter krátce

Stupňování:

komparativ: altius, pulchrius, brevius

superlativ: altissimē, pulcherrimē, brevissimē

Nepravidelné tvoření a stupňování adverbii viz níže u konkrétních případů v uvedených textech.

§ 23

Zájmena (zde zatím jen nejdůležitější)

	osobní				zvratné
	já	ty	my	vy	
1	egō	tū	nōs	vōx	–
2	meī	tuī	nostrī nostrum – z nás	vestrī vestrum – z vás	suī
3	mihi	tibi	nōbis	vōbis	sibi
4	mē	tē	nōs	vōs	sē (sēse)
6	mē	tē	nōbis	vōbis	sē

Předložka cum se slučuje s ablativy v mēcum, tēcum, nōbiscum, vōbiscum, sēcum

Srovnej: pax tecum – pokoj s tebou

Dominus vobiscum – Pán s vámi

přivlastňovací zájmena – skloňují se jako adjektiva 1. a 2. deklinace

meus, mea, meum	můj, má, mé
tuus, tua, tuum	tvůj, tvá, tvé
noster, nostra, nostrum	náš, naše, naše
vester, vestra, vestrum	váš, vaše, vaše

Srovnej: pater noster – oče náš (resp. náš otec)

fiat voluntas tua – buď (staň se) tvá vůle

	ukazovací			tázací (vztažné)		
	on	ona	ono	jenž (který)	jež (která)	jež (které)
1 sg.	is	ea	id	quī	quae	quod
2	eius			cuius		
3	eī			cuī		
4	eum	eam	id	quem	quam	quod
6	eō	eā	eō	quō	quā	quō
1 pl.	iī (eī)	eae	ea	quī	quae	quae
2	eōrum	eārum	eōrum	quōrum	quārum	quōrum
3	iīs (eīs)			quibus		
4	eōs	eās	ea	quōs	quās	quae
6	= 3			= 3		

§ 24

Číslovky

	základní	řadové
1	ūnus, a, um – jeden	prīmus, a, um – první
2	duō, ae, duō – dva, dvě	secundus, a, um nebo alter, a, um
3	trēs, tria	tertius
4	quattuor	quārtus
5	quinque	quīntus
6	sex	sextus
7	septem	septimus
8	octō	octāvus
9	novem	nōnus
10	decem	decimus
100	centum	centēsimus
1000	mille	millēsimus

§ 25

Předložky (nejčastější)

s ablativem:

ā, ab (ā scholā)	od, z, ze (ze školy)
ē, ex (ē spīritū)	z (z ducha)
dē (dē patriā)	od, o (o vlasti)
cum (cum homine)	s (s člověkem)
prae	kvůli, pro

s akuzativem

ad	k, u, při
ante (ante tē)	před (před tebou)
apud (apud Graecōs)	u, při (u Řeků)
contrā (contrā fidem)	proti (proti víře)
inter (inter amicōs)	mezi (mezi přáteli)
ob (ob eam rem)	pro, kvůli (kvůli té věci)
per (per multōs annōs)	přes, skrz (po dlouhá léta)
post (post Christum nātum)	po (po Kristu)
praeter (praeter oppida)	mimo, kromě, podél (podél měst)
prope (prope tabulam)	blízko, u (u stolu)
propter (propter iniūriam)	pro (pro bezpráví)
trāns (trāns mundum)	za, přes (za světem)

s ablativem (na otázku kde?) nebo s akuzativem (na otázku kam?)

	s ablativem	s akuzativem
in	v, při	do, na, proti
sub	pod	pod
super	nad	nad, přes

§ 26

Při časování v latině rozeznáváme

- pět slovesných kategorií: a) osoba (persona)
 b) číslo (numerus)
 c) čas (tempus)
 d) způsob (modus)
 e) slovesný rod (genus)

osoby jsou tři

- čísla dvě: a) jednotné = singulár (numerus singularis), označeno „sg.“
 b) množné = plurál (numerus pluralis), označeno „pl.“

- časů šest: a) přítomný = přezens (praesens), označeno „prez.“
 b) souminulý = imperfektum (imperfectum), označeno „impf.“
 c) minulý = perfektum (perfectum), označeno „perf.“
 d) předminulý = plusquamperfektum (plusquamperfectum), označeno „plperf.“
 e) budoucí první = futurum prvné (futurum primum), označeno „fut.“
 d) budoucí druhé = futurum druhé (futurum secundum, exactum), ozn. „fut. II“

- způsoby tři: a) vypovídací = indikativ (modus indicativus), označeno „ind.“
 b) spojovací = konjunktiv (modus coniunctivus), označeno „konj.“
 c) rozkazovací = imperativ (modus imperativus), označeno „imper“

slovesné rody dva: a) činný = aktivum (activum), označeno „akt.“

b) trpný = pasivum (passivum), označeno „pass.“

Latinské sloveso dále vytváří pět jmenných tvarů:

a) neurčitý způsob = infinitiv (modus infinitivus), označeno „inf.“

b) přičestí = participium (participium), označeno „part.“

c) gerundivum

d) gerundium

e) supinum

Typy sloves se podle způsobu časování řadí do tzv. konjugací.

Pokud jde o slovesa, jsou v paragrafech 2, 4, 6–14 opět zastoupeny příklady všech čtyř konjugací:

1. -ĀRE = vocō, vocāre; dō, dāre (!); liberō, liberāre;

2. -ĒRE = sēdeō, sēdere;

3. -ĔRE = agō, agere; dīmīttō, dīmīttēre; crēdo, crēdere;

4. -ĪRE = adveniō, advenīre.

§ 27

Přehled konjugací (Uvádíme pouze infinitivy a hlavní indikativy, vše ostatní zde probíráme příležitostně nebo je nutno si to osvojit v podrobnějších gramatikách.)

	1. – āre	2. – ēre	3. – ěre		4. – ĭre
Préz. akt.					
inf.	laudāre chválit	monēre napomínat	mittēre posílat	capēre chytat	audiēre slyšet
1 sg.	laudō chválím	moneō napomínám	mittō posílám	capiō chytám	audiō slyším
2	laudās	monēs	mittis	capis	audīs
3	laudat	monet	mittit	capit	audit
1 pl.	laudāmus	monēmus	mittimus	capimus	audīmus
2	laudātis	monētis	mittitis	capitis	audītis
3	laudant	monent	mittunt	capiant	audiunt
Impf. akt.					
1 sg.	laudābam chválil jsem	monēbam napomínal jsem	mittēbam posílal jsem	capīebam chytal jsem	audiēbam slyšel jsem
2	laudābās	monēbās	mittēbās	capīebās	audiēbās
3	laudābat	monēbat	mittēbat	capīebat	audiēbat
1 pl.	laudābāmus	monēbāmus	mittēbāmus	capīebāmus	audiēbāmus
2	laudābātis	monēbātis	mittēbātis	capīebātis	audiēbātis
3	laudābant	monēbant	mittēbant	capīebant	audiēbant
Fut. I. akt.					
1 sg.	laudābō pochválím	monēbō napomenu	mittam pošlu	capiam budu chytat	audiam budu slyšet
2	laudābis	monēbis	mittēs	capīēs	audiēs
3	laudābit	monēbit	mittet	capiet	audiet
1 pl.	laudābimus	monēbimus	mittēmus	capīēmus	audiēmus
2	laudābitis	monēbitis	mittētis	capīētis	audiētis
3	laudābunt	monēbunt	mittent	capient	audient
Perf. akt.					
inf.	laudāvisse že chválil	monuisse že napomínal	mīsisse že posílal	cēpisse že chytal	audīvisse že slyšel
1 sg.	laudāvī pochválil jsem	monuī napomenul jsem	mīsī poslal jsem	cēpī chytal jsem	audīvī uslyšel jsem
2	laudāvistī	monuistī	mīsistī	cēpistī	audīvistī
3	laudāvit	monuit	mīsīt	cēpīt	audīvit
1 pl.	laudāvīmus	monuīmus	mīsīmus	cēpīmus	audīvīmus
2	laudāvistis	monuistis	mīsistis	cēpistis	audīvistis
3	laudāvērunt	monuērunt	mīsērunt	cēpērunt	audīvērunt

	1. – āre		2. – ēre		3. – ěre			4. – ĭre		
Préz. pas.										
inf.	laudārī		monērī		mittī			capī		
	být chválen		b. napomínán		b. posílán			b. chytán		
1 sg.	laudor		moneor		mittor			capior		
2	laudāris		monēris		mitteris			caperis		
3	laudātur		monētur		mittitur			capitur		
1 pl.	laudāmur		monēmur		mittimur			capimur		
2	laudāminī		monēminī		mittiminī			capiminī		
3	laudantur		monēntur		mittuntur			capiuntur		
Impf. pas.										
1 sg.	laudābar byl jsem chválen		monēbar byl jsem napomínán		mittēbar byl jsem poslán			capiēbar byl jsem chytán		
2	laudābāris		monēbāris		mittēbāris			capiēbāris		
3	laudābātur		monēbātur		mittēbātur			capiēbātur		
1 pl.	laudābāmur		monēbāmur		mittēbāmur			capiēbāmur		
2	laudābāminī		monēbāminī		mittēbāminī			capiēbāminī		
3	laudābantur		monēbantur		mittēbantur			capiēbantur		
Fut. I. pas.										
1 sg.	laudābor budu chválen		monēbor budu napomínán		mittar budu poslán			capiar budu chytán		
2	laudāberis		monēberis		mittēris			capiēris		
3	laudābitur		monēbitur		mittētur			capiētur		
1 pl.	laudābimur		monēbimur		mittēmur			capiēmur		
2	laudābiminī		monēbiminī		mittēminī			capiēminī		
3	laudābuntur		monēbuntur		mittentur			capientur		
Perf. pas.										
	byl jsem pochválen		byl jsem napomenut		byl jsem poslán			byl jsem chycen		
1 sg.	laudātus	sum	monitus	sum	missus	sum	captus	sum	audītus	sum
2	(a, um)	es	(a, um)	es	(a, um)	es	(a, um)	es	(a, um)	es
3		est		est		est		est		est
1 pl.	laudātī	sumus	monitī	sumus	missī	sumus	captī (ae, a)	sumus	audītī	sumus
2	(ae, a)	estis	(ae, a)	estis	(ae, a)	estis	a)	estis	(ae, a)	estis
3		sunt		sunt		sunt		sunt		sunt

Pozn.: obecně se uplatňují (mimo perfektum) koncovky:

aktivní: -m, -s, -t, -mus, -tis, -nt (v 1. os. sg. často -ō)

pasivní: -r nebo -or, -ris, -tur, -mur, -minī, -ntur

Slovesa zapisujeme ve tvaru: laudō, āre, āvī, ātum.

první tvar značí 1. os. sg. ind. prez. akt., druhý inf. prez. akt., třetí 1. os. sg. ind. perf. akt. a čtvrtý tzv. supinum, pomocí kterého se tvoří perfektní pasivní tvary.

§ 28

Stejně jako v řečtině patří ve filozofických textech k nejméně frekventovanějším slovesům sloveso „být“, ESSE a také od něho odvozená substantiva ENS, „jsoučno“ a ESSE, „bytí“. V našem základním textu je několik tvarů tohoto klíčového slovesa, v dalším si uvedme alespoň časování nejčastějších indikativů:

	prez.	impf.	fut.	perf.	plperf.
1	sum – jsem	eram – byl jsem	erō – budu	fuī – byl jsem	fueram – byl jsem
2	es	erās	eris	fuístī	fuerās
3	est	erat	erit	fuit	fuerat
1	sumus	erāmus	erimus	fuiumus	fuerāmus
2	estis	erātis	eritis	fuístis	fuerātis
3	sunt	erant	erunt	fuērunt	fuerant

Významná slovesa z předchozích paragrafů:

agō, ere, ēgī, āctum	hnát, pohánět, dělat, činit
ascendō, ere, scendī, scēsum	vystoupit
cōgō, ere, coēgī, coāctum	nutit
crēdō, ere, crēdidī, crēditum	věřit
dēscendō, ere, scendī, scēsum	sestoupit
dō, dāre, dedī, datum	dát, dávat
dūcō, ere, dūxī, ductum	táhnout, vést
gignō, ere, genuī, genitum	plodit, rodit
iūdicō, āre, āvī, ātum	soudit
līberō, āre, āvī, ātum	osvobodovat
ōrō, āre, āvī, ātum	mluvit, prosit
pōnō, ere, posuī, positum	klást, pokládat
preapōnō, ere, posuī, positum (+ ak. + dat.)	dávat přednost (něčemu před něčím)
resurgō, ere, surrēxī, surrēctum	opět povstat
sānctificō, āre, āvī, ātum	posvěcovat
sciō, īre, scīvī, scītum	vědět
sedeō, ēre, sedī, sessum	sedět
veniō, īre, vēnī, ventum	přicházet
vocō, āre, āvī, ātum	volat

V následujících paragrafech se budeme často setkávat např. s těmito slovesy:

habeō, ēre, habuī, habitum	mít
dicō, ere, dixī, dictum	říkat, pravit, vyprávět

§ 29

Výběrová bibliografie – gramatiky, slovníky, čítanky:

Podrobnější latinské gramatiky:

NOVOTNÝ, František s kol.: Základní latinská mluvnice, 2 sv., (1. sv. Praha 1934, 1946²; 2. sv. Praha 1938), v jednom svazku Praha 1957, 1992²

NOVOTNÝ, František: Historická mluvnice latinského jazyka, 2 sv. (1. sv. Praha 1946, 2. sv. Praha 1955)

QUITT, Zdeněk – KUCHARSKÝ, Pavel: Latinská mluvnice, Praha 1972, 1989³

Pro základní seznámení a jako praktická příručka postačí i krátký tabulkový přehled, např.: BILÍKOVÁ, Eva: Přehled latinské mluvnice, Brno 1993

III. ZNÁMÉ LATINSKÉ VÝROKY

§ 30

Abecední přehled některých známých výroků, průpovědí a termínů (stejně jako u základních křesťanských textů je možno jejich častým opakováním upevnit si nejen mnohé důležité výrazy, ale i řadu základních gramatických pravidel):

ab ovo	od vejce, od počátku (opak viz in medias res)
abstractum pro concreto	abstraktní pojem místo konkrétního
abusus non tollit usum	zneužitím se neruší řádné užívání (<i>Horatius, De arte poetica, 147</i>)
actio in distans	působení na dálku
A. D. = anno Domini	léta Páně
ad fontes	k pramenům, „ke klasikům“
Ad maiorem Dei gloriam (A. M. D. G.)	K větší slávě Boží (<i>heslo jezuitského řádu</i>)
ad multos annos	na mnohá léta, na mnoho let
advocatus diaboli	advokát ďáblův (kdo nutí k další argumentaci, k předložení hlubších důvodů)
a. Chr. n. = ante Christum natum	před Kristem
alea iacta est	kostky jsou vrženy, je rozhodnuto (<i>Suetonius, Divus Iulius, 32</i>)
amicus Plato, sed magis amica veritas	Platón je mým přítelem, ale ještě větší přítelkyní je pravda (<i>srv. Aristotelés, Et. Nik. I, 4, 1096a</i>)
audiatur et altera pars	budiž vyslyšena i druhá strana
bellum omnium contra omnes	boj všech proti všem
captatio benevolentiae	snaha získat něčí náklonnost
carpe diem	užívej (života), dosl. trhej den (<i>Horatius, Carmina I, 11, v 8</i>)
cogito, ergo sum	myslím, tedy jsem (<i>Descartes, Principia philosophiae, I, 7</i>)
concordia parvae res crescunt, discordia et maxime dilabuntur	svorností malé věci rostou, nesvorností i největší se rozpadají (<i>Sallustius, Bellum Iugurthinum, 10, 6</i>)
credo, quia absurdum	věřím, protože je to absurdní (<i>srv. Tertullian, CSEL 70, 200</i>)
cuius regio, eius religio	čí území, toho náboženství
cum grano salis	se zrnkem soli = s trochou vtípu
de duobus malis minus est eligendum	ze dvou zel se má volit menší (<i>srv. Aristotelés, Et. Nikom. V, 3, 1131b</i>)
de omnibus dubitandum est	o všem je třeba pochybovat
dum spiro, spero	dokud dýchám, doufám
duo cum faciunt idem, non est idem	když dva dělají totéž, není to totéž (<i>srv. Terentius, Adelphoe, 823–324</i>)
errare humanum est	chybovat je lidské (<i>srv. Hieronymus, Epistulae 57, 12, 3</i>)
ex oriente lux	z Východu světlo
experientia docet	zkušenost učí
finis coronat opus	konec korunuje dílo (<i>srv. Ovidius, Listy heroin 2, 85</i>)
genius loci	duch (duchovní atmosféra) místa

gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo	kapka hloubí kámen nikoli silou, nýbrž častým padáním (<i>srv. Ovidius, Epistulae ex Ponto, 4, 10, v. 5</i>)
historia magistra vitae	historie je učitelkou života (<i>Cicero, De oratore 2, 9, 36</i>)
homo homini lupus	člověk člověku vlkem (<i>srv. Terentius, Sebetrapič, 77</i>)
homo unius libri	člověk jedné knihy
in medias res	k jádru věci (dosl. doprostřed věci) (<i>Horatius, De arte poetica 148</i>)
in vino veritas	ve víně (se zračí) pravda
iurare in verba magistri	přísahat na učitelova slova (<i>Horatius, Epistulae, 1, 1, 14</i>)
iustitia regnorum fundamentum	spravedlnost základem říší
laudator temporis acti	velebítel minulé doby (starých časů) (<i>Horatius, De arte poetica 173</i>)
libri prohibiti	zapovězené knihy
littera scripta manet	napsané písmo zůstává (co je psáno, to je dáno)
locus communis, loci communes	společné místo, obecně známý výrok nebo myšlenka, citáty
mors ultima linea rerum	smrt je konečná čára za vším (poslední čarou věcí) (<i>Horatius, Epistulae 1, 16, 79</i>)
multum non multa	mnoho, ne mnohé (<i>Plinius ml., Epistulae 7, 9, 15</i>)
mutatis mutandis	změní-li se, co je třeba změnit
mutato nomine de te fabula naratur	změní-li se jméno, běží řeč o tobě
<u>natura non facit saltus</u>	příroda nedělá skoky (<i>srv. Maximus z Tyru, Dialexis 15,4</i>)
nemo ante morem beatus	nikdo není blažený před smrtí (<i>srv. Ovidius, Metamorphoses 3, 136–137</i>)
nemo propheta in patria sua	nikdo není prorokem ve své vlasti (<i>srv. Luk. 4, 24</i>)
nihil est ab omni parte beatum	nic není úplně blažené (<i>Horatius, Carmina 2, 16, 27</i>)
<u>nihil novi sub sole</u>	nic nového pod sluncem (<i>srv. Kaz 1, 9–10</i>)
<u>noli tangere circulos meos</u>	nedotýkej se mých kruhů (<i>srv. Livius 25, 31</i>)
nomen – omen	jméno – znamení
non omnia posumus omnes	nemůžeme všichni všechno (<i>srv. Vergilius, Bucolica 8, 63</i>)
non scholae, sed vitae discimus	neučíme se pro školu, nýbrž pro život (<i>sr. Seneca, Ep. morales ad Lucilium 106,12</i>)
omne verum simplex	vše pravdivé je jednoduché (<i>srv. Aischylos, Tragicorum Graecorum fragmenta 176</i>)
omnia mea mecum porto	všechno své nosím s sebou
omnia praeclara rara	vše skvělé je vzácné (<i>Cicero, Laelius de amicitia 21, 79</i>)

omnia sponte fluant, absit violentia rebus	všechno nechť plyne samo, až na věci není činěn nátlak (<i>srv. J. A. Komenský, např. Methodus linguarum novissima</i>)
omnia vincit amor	všechno přemáhá láska (<i>Vergilius, Bucolica 10,69</i>)
ora et labora	modli se a pracuj (<i>Basil Veliký; Benedikt z Nursie</i>)
orbis pictus	svět vymalovaný, svět v obrazech (<i>srv. J. A. Komenský, Orbis sensualium pictus</i>)
o tempora, o mores	ó časy, ó mravy (<i>Cicero, In Catilinam orationes 1, 1, 2</i>)
per aspera (ardua) ad astra	po drsných (příkrých) cestách ke hvězdám (<i>srv. Seneca, Hercules furens 437</i>)
p. Chr. n. = post Christum natum	po Kristu
plenus venter non studet libenter	plný žaludek nerad studuje
principiis obstare	čelit (hned) počátkům (<i>srv. Ovidius, Remedia amoris 91n</i>)
pro domo sua	pro svůj dům, pro sebe (<i>srv. Cicero, De domo sua</i>)
quidquid agis, prudenter agas e respice finem	cokoliv děláš, dělej s rozvahou a pamatuj na cíl (<i>Gesta Romanorum 103</i>)
quod erat demonstrandum	což se mělo dokázat
quot capita, tot sensus	kolik hlav, tolik názorů (<i>srv. Horatius, Satirae 2, 1</i>)
quot homines, tot sententiae	kolik lidí, tolik náhledů (<i>srv. Terentius, Phormio 454</i>)
reductio ad absurdum	dovedení k nesmyslnosti
repetitio est mater studiorum	opakování je matkou učení
sacrificium intellectus	oběť (obětování) rozumu
sic transit gloria mundi	tak pomíjí sláva světa
sine amicitia vitam esse nullam	bez přátelství je život nicotný (nijaký) (<i>srv. Cicero, Laelius de amicitia 23, 86</i>)
sine ira et studio	bez hněvu a stranění, klidně a nestranně
sub specie aeternitatis	pod zorným úhlem (z hlediska) věčnosti (<i>srv. Spinoza, Etika 5, 31</i>)
tabula rasa	vymazaná, prázdná, nepopsaná deska
tempora mutantur et nos mutamur in illis	časy se mění a my se měníme v nich
tertium non datur	třetí (možnost) není
tres faciunt collegium	tři tvoří sbor
ubi bene, ibi patria	kde je dobře, tam je vlast (<i>srv. Cicero, Tusculanae disp. 5, 108</i>)
verba movent, exempla trahunt	slova povzbuzují, příklady táhnou
veritas omnia vincit	pravda nade vším vítězí
vita brevis, ars longa	život je krátký, umění (věda) dlouhé (<i>srv. Seneca, De brevitate vitae 1, 1</i>)
vox populi, vox Dei	hlas lidu, hlas boží (<i>Alcuin, parafráze Hésioda, Práce a dni 763–764</i>)

Srv. KUŤÁKOVÁ, Eva – MAREK, Václav – ZACHOVÁ, Jana: Moudrost věků. Lexikon latinských výroků, přísloví a rčení. Praha, Nakladatelství Svoboda 1988

IV. TITUS LUCRETIUS CARUS (asi 97–55 př. Kr.)

§ 31

T. Lucretius Carus je autorem filozofického eposu „De natura rerum“ (překládáno jako „O přírodě“, „O podstatě světa“) o šesti knihách.

Překlady:

- T. LUCRETIUS CARUS: Vznik a zánik světa. Člověk a jeho dílo. (ukázky z De rerum natura) překlad Ferdinand Stiebitz, Praha 1932
 T. LUCRETIUS CARUS: O přírodě. překlad Josef Kolář, Praha 1948
 T. LUCRETIUS CARUS: O podstatě světa. překlad Julie Nováková, Praha 1945
 T. LUCRETIUS CARUS: O přírodě. překlad Julie Nováková, Praha 1971

§ 32

De rerum natura I, 298–304

Tum porro varios rerum sentimus odores
 nec tamen ad naris venientis cernimus

Vnímáme z věcí se nesoucí rozličné vůně
 aniž je zříme se blížit k našemu chřípí

umquam

nec calidos aestus tuimur nec frigora

nelze se na horko dívat, je nemožno oku

quimus

usurpare oculis nec voces cernere suemus;
 quae tamen omnia corporea constare

na zimu zírat a neumí zahlédnout zvuky.

Nicméně má to všecko podstatu hmotnou,

necessesit

natura, quoniam sensus impellere possunt.

protože našich smyslů se dovede dotknout;

Tangere enim et tangi, nisi corpus, nulla

dotknout se a být dotknut, to může jen

potest res.

hmota.

(překlad J. Nováková, Praha, Svoboda 1971, str. 20)

cōnstō, āre, stitī, cōnstātūrus	pevně stát, trvat; být, skládat se
corporeus, a, um	tělesný; J. N. překládá jako hmotný
corpus, oris n.	tělo, těleso; J. N. překládá jako hmota
nātūra, ae, f.	příroda, přirozenost; J. N. překládá jako podstata
sēnsus, ūs, m.	smysl
tangō, ere, tetigī, tāctum	dotýkat se

Překladatelka volí jako ekvivalent k latinskému substantivu „**corpus, oris, n.**“ (doslova „tělo, těleso“) a jemu odpovídajícímu adjektivu „**corporeus, a, um**“ (doslova „tělesný“) český termín „hmota“, respektive „hmotný“. Činí tak v přesvědčení, že zachovává věcnou správnost textu, což je legitimováno snahou na základě jistých ideologických předpokladů vykázat souvislost materialistického marxismu s antickým atomismem. Překladatelka se tím však podle našeho názoru dopouští abstrakce, která antickému myšlení tohoto typu nebyla vlastní. Předchozí text tak pro nás může být dokladem toho, že překlad je již určitou interpretací a tím se ukazuje na nutnost nespoléhat se na terminologii uvedenou v českém překladu.

§ 33

De rerum natura I, 334–339

Quapropter locus est intactus inane
vacuusque.

Je tedy prostor, je prázdný a nehmatatelný

Quod si non esset, nulla ratione moveri
res possent; namque officium quod
corporis exstat,
officere atque obstare, id in omni tempore
adesset

Jinak by žádný na způsob se nemohly věci
pohybovat; vždyť tělesům připadl úkol

omnibus; haud igitur quicquam procedere
posset,

stát v cestě a brzdit – a ten by plnila všechna
po všechnen čas a nic by se nemohlo hýbat,

principium quoniam cedendi nulla daret
res.

protože ustupovat by nezačlo žádné.

(překlad J. Nováková, c. d., str. 21)

inānis, e	bez obsahu, prázdný
locus, ī m.	místo, poloha; J. N. – prostor (srv. prostor – spatium §159)
moveō, ēre, mōvī, mōtum	hýbat, pohybovat
tempus, oris n.	čas, doba
vacuus, a, um	prázdný, nevyplněný

§ 34

De rerum natura I, 485–488

Corpora sunt porro partim primordia rerum
partim concilio quae constat principiorum.

Hmota jsou předně ta prvotní tělíška věcí,
za druhé vše, co je shlukem řečených

prvků.

Sed quae sunt rerum primordia nulla potest
vis
stinguere; nam solido vincunt ea corpore
demum.

Žádná síla však nemůže atomy zničit,

ty nakonec vítězí vždycky svou

neprostupností.

(překlad J. Nováková, c. d., str. 26)

concilium, iī, n.	shromáždění, schůze, sněm
partim – partim	dílem – dílem
primordium, iī, n.	první počátek, prvopočátek,
solidus, a, um	hustý, pevný, silný, tuhý
vincō, ere, vīcī, victum	vítězit
vīs, f. ak. vim, abl. vī pl. vīrēs, ium	síla

Je patrné, že J. Novákové je českým ekvivalentem k Lucretiovu „**rerum primordia**“ termín „atom“, ačkoliv Lucretius jej sám, přestože se svou básní hlásí k epikurovskému atomismu, neužívá. Latinské **atomus, ī, f.** (povšimni si ženského rodu, ačkoliv tvary jsou maskulinní a skloňování podle 2. deklinace), které je odvozeno od řeckého *ἄτομος* nedělitelná (rozumí se substance), se vyskytuje např. v Ciceronových popisech Epikurovy filozofie v *De finibus bonorum et malorum* I, 6.

§ 35

De rerum natura I, 501–504

Sed quia vera tamen ratio naturaque rerum
cogit, ades, parcis dum versibus

expediamus

esse ea quae solido atque aeterno corpore

constant

semina quae rerum primordiaque esse

docemus

unde omnis rerum nunc constet summa

creata

Tak ale skutečná věda a příroda velí;
poslouchej dál! Chci vyložit v nemnoha

verších,

že skutečně bytuje hutná a trvalá hmota:

semena věcí – viz výše – a počátky první,

z kterých nynější svět je vytvořen celý.

(překlad J. Nováková, c. d., str. 27)

aeternus, a, um	věčný
cōgō, ere, coēgī, coāctum	nutit
cōnstō, āre, stitī, constātūrus	trvat, být stálý, skládat se
ratīō, ōnis, f.	zde: věda, vědecká soustava
sēmen, inis, n.	símě, zárodek
summa, ae, f.	zde: souhrn, úhrn, celek

V. LUCIUS ANNAEUS SENECA (4 př. Kr. – 65 po Kr.)

§ 36

Výmluvné jsou u Seneky již názvy hlavních děl:

- De providentia
- De constantia sapientis
- De ira
- De consolatione
- De brevitae vitae
- De otio
- De beata vita
- De tranquillitate animi
- De clementia
- De beneficiis
- O prozřetelnosti
- O stálosti mudrce
- O hněvu
- O útěše
- O krátkosti života
- O klidu
- O blaženém životě
- O pokoji ducha
- O laskavosti
- O dobrodiních

Překlady:

SENECA: Seneca Utěšitel. Překlad Josef Hruša, Praha 1944³

SENECA: Seneca Vychovatel a Utěšitel. Překlad Josef Hruša, Praha 1945

SENECA: Výbor z listů Luciliovi. Překlad Bohumil Ryba, Praha 1969

SENECA: Jak vypustil Claudius ducha. Překlad Ferdinand Stiebitz, Praha 1971

SENECA: O duševním klidu. Překlad Václav Bahník, Praha 1973

SENECA: Útěchy. Překlad Václav Bahník, Praha 1977

SENECA: Další listy Luciliovi. Překlad Václav Bahník, Praha 1984

SENECA: O dobrodiních. Překlad Václav Bahník, Praha 1992

SENECA: O duševním klidu (O hněvu, O blaženém životě, O krátkosti života, O prozřetelnosti, O stálosti mudrce, O volném čase, O laskavosti, O duševním klidu aj.), Překlad Václav Bahník, Praha 1999

§ 37

Epist. 16

Liquere hoc tibi, Lucili, scio neminem posse beate vivere, ne tolerabiliter quidem, sine sapientiae studio et beatam vitam perfecta sapientia effici, ceterum tolerabilem etiam inchoata...

... Non est philosophia populare artificium nec ostentationi paratum; non in verbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, ut cum aliqua oblectatione consumatur dies, ut dematur otio nausia: animum format et fabricat, vitam disponit, actiones regit, agenda et omittenda demonstrat, sedet ad gubernaculum et per ancipitia fluctuantium dirigit cursum.

List (Luciliovi) 16

Jistě ti je jasné, Lucilie, že bez filozofie nikdo nemůže žít šťastně, ba ani snesitelně, a že šťastný život získáváme dokonalým zvládnutím filozofie, snesitelný život aspoň částečným obeznámením s ní....

... Filozofie není dovedností běžnou ani určenou na odív. Její podstata není v slovech, ale ve věcech. Neslouží k tomu, aby se volnému času odňal pocit znechucení: utváří a vzdělává ducha, upravuje život, řídí činy, ukazuje, co dělat a čeho nechat, sedí u kormidla a určuje směr plavby, když se zmítáme v nebezpečných vlnách.
(Výbor z listů Luciliovi. Překlad Bohumil Ryba, Praha 1969, str. 16–17)

§ 38 De beneficiis, IV, 7

Quid enim aliud est natura quam deus et divina ratio toti mundo partibusque eius inserta.... Hunc eundem et fatum si dixeris, non mentieris; nam quod fatum nihil aliud sit quam series inplexa causarum, ille est prima omnium causa, ex qua ceterae pendent.

Vždyť co jiného je příroda než bůh a božský rozum pronikající celým světem a jeho částmi. ... Jestliže ho pojmenuješ i fatum – osud, nebudeš lhát, neboť vzhledem k tomu, že fatum není nic jiného než vzájemně propojená řada příčin, on je první příčinou ze všech a na ní závisejí ostatní.

(O dobrodiních. Překlad Václav Bahník, Praha 1992, str. 113)

§ 39 Epist. mor., 31, 8

Huc et illud accedat, ut perfecta virtus sit, aequalitas ac tenor vitae per omnia consonans sibi, quod non potest esse, nisi rerum scientia contingit et ars, per quam humana ac divina noscantur. Hoc est summum bonum: quod si occupas, incipis deorum socius esse, non supplex.

K tomu přistupuje i to, že dokonalou ctností je vytrvalost a udržování života prostřednictvím všeho, co s ním souhlasí. To však nemůže být, pokud nedosáhneme vědomosti věcí a umění, kterým věci lidské i božské poznáváme. To je nejvyšší dobro. Pokud je máš, začneš být přítelem bohů, ne jejich prosebníkem.

§ 40 Známé Senecovy výroky

Non est bonum vivere, sed bene vivere <i>O dobrodiních III, 31</i>	Dobro neznamená žít, ale žít dobře
Initia in potestate nostra sunt, de eventu fortuna iudicat. <i>Listy Luciliovii 14</i>	Začátky jsou v naší moci, o výsledku rozhoduje štěstěna.
Hominis tota vita nihil aliud quam ad mortem iter est. <i>Útěcha Polybiovii 30</i>	Celý lidský život není nic jiného než cesta ke smrti.
Longum iter est per praecepta, breve et efficax per exempla. <i>Listy Luciliovii 6</i>	Poučování vede dlouhou cestou, příklady jsou krátkou cestou k úspěchu.
Omnia mors poscit; lex est non poena perire. <i>Útěcha pro matku Helvii 13</i>	Všechno si vyžádá smrt; je zákonem, ne trestem zemřít.
Sapientia perfectum bonum est mentis humanae; philosophia sapientiae amor est et adfectatio. <i>Listy Luciliovii 89, 4</i>	Moudrost je pro lidskou mysl dokonalé dobro; filozofie je láska k moudrosti a úsilí o ni.
Sapientia ars vitae est. <i>Listy Luciliovii 95, 7</i>	Moudrost je umění života.

actiō, ōnis f.	čin
animus, ī m.	duch
beātus, a, um	blažený, šťastný
bene	dobře
bonum, ī n.	dobro
brevis, e	krátký
ēventus, ūs m.	výsledek
exemplum, ī n.	příklad
formō, āre, āvī, ātum	dávat tvar, utvářet
fortūna, ae f.	štěstěna
homō, inis m.	člověk
initium, īī n.	začátek, počátek, původ
īter, itineris n.	cesta
iūdicō, āre, āvī, ātum	soudit, rozhodovat
lēx, lēgis f.	ustanovení, zákon
longus, a, um	dlouhý
mors, mortis f.	smrt
poena, ae f.	trest
potestās, ātis f.	moc
preceptum, ī n.	rada, rozkaz, návod
sapientia, ae f.	moudrost (srv. překlad B. Ryby v § 37: „filozofie“. Založeno na Senecově philosophia = amor sapientiae, filozofie = láska k moudrosti)
vīvō, ere, vīxī, vīctūrus	žít

§ 41 Složeniny s esse

Většina složenin s esse se skloňuje podle vzoru **sum** (např. „abs^um“ – „jsem nepřítomen“, „ad^um“ – „jsem přítomen, pomáhám“, „praes^um“ – „stojím v čele“)

Určité odchylky mají složeniny „pos^um“ – „mohu“ a „pro^um“ – „prospívám“:

POSUM, POSSE: časy přítomného kmene ze základu pot-, nebo pos- (podle toho, zda se tvar základního slovesa esse začíná e- nebo s-); časy dokonavého kmene ze základu potu-:

ind. prés.: possum, potes, potest, possumus, potestis, possunt

ind. impf.: poteram, poterās, poterat, poterāmus, poterātis, poterant

fut. I.: poterō, poteris, poterit, poterimus, poteritis, poterunt

perf.: potuī

PRŌSUM, PRŌDESSE: časy přítomného kmene ze základu prōd-, nebo prō- (podle toho, zda se tvar základního slovesa esse začíná e- nebo s-); časy dokonavého kmene ze základu profu-:

ind. prés.: prōsum, prōdes, prōdest, prōsumus, prōdestis, prōsunt

ind. impf.: prōderam, prōderās, prōderat, prōderāmus, prōderātis, prōderant

fut. I.: prōderō, prōderis, prōderit, prōderimus, prōderitis, prōderunt

perf.: prōfuī

VI. QUINTUS SEPTIMIUS FLORENS TERTULLIANUS (160–220)

§ 42

Hlavní spisy:

- Apologeticum
- De praescriptionibus adversus haereticos
- De anima
- De carne Christi
- Apologetikum
- O nařízeních proti heretikům
- O duši
- O těle Kristově

TERTULLIANUS: Apologeticum – obrana křesťanů, překlad Josef Novák, Praha 1987 (Čtvrtá patristická čítanka)

Tertullián je autorem jednoho paradigmatických přístupů křesťanství k filozofii, vyjádřeného heslem Credo, quia absurdum – Věřím, protože je to nesmyslné, které bylo vyvozeno z postoje formulovaného v následujícím paragrafu:

§ 43

De carne Christi, 5

Crucifixus est Dei Filius, non pudet, quia pudendum est. Et mortuus est Dei Filius; prorsus credibile est, quia ineptum est. Et sepultus resurrexit; certum est, quia impossibile est.

O těle Kristově, 5

Byl ukřižován Syn boží, není stydno, protože je třeba se stydět. I zemřel syn boží; lze tomu naprosto věřit, protože je to nevhodné. A pohřben vstal z mrtvých; je to jisté, protože je to nemožné.

§ 44

Adversus Praxeam, 7

Quis enim negavit Deum corpus esse, etsi Deus spiritum esse? Spiritus enim corpus sui generis in sua effigie.

Proti Praxeovi

Kdo popřel, že Bůh je tělesem, třebaže je Bůh duchem? Duch je totiž tělesem svého druhu ve své vlastní podobě.

absurdus, a, um	nevhodný, nesmyslný
certus, a, um	jistý
credibilis, e	uvěřitelný
credō, ere, didī, ditum	věřit
effigiēs, ēī, f.	zpodobení, obraz, podoba
etsi	ačkoli, třebaže
genus, eris, n.	rod, druh
impossibilis, e	nemožný
moriō, morī, mortuus sum	umírat, zemřít
negō, āre, āvī, ātum	popírat
resurgō, ere, surrexī, surrectum	opět povstat, vstát (zvl. z mrtvých)
sepeliō, ĩre, ĩvī, sepultum	pochovat, pohřbít

§ 45

Tvar „mortuus est“ je perf. od slovesa moriō, morī = zemřít, které patří mezi tzv. deponentní slovesa.

Deponentní slovesa jsou slovesa s tvary trpnými, ale s významem činným nebo zvrtným. Vyskytují se ve všech konjugacích a v zásadě mají všechny časy a všechny způsoby z pasivního časování. Kompletní tabulky časování najdete v podrobnějších gramatikách.

§ 46

Apologeticum 47

Quis poetarum, quis sophistarum, qui non de prophetarum fonte potaverit? Inde igitur et philosophi sitim ingenii sui rigaverunt, ut quae de nostris habent ea nos comparent illis.

Apologetikum

Který z básníků, který ze sofistů nepil z pramene proroků? Odtud tedy filozofové zavlažovali žízeň svého ducha, takže to, co mají od našich, nás s nimi srovnává.

(Překlad František Novotný, viz O Platónovi IV. Druhý život, Praha 1976, str. 198–199)

comparō, āre, āvī, ātum	srovnávat
fōns, fontis, m.	zřídlo, pramen
ingenium, iī, n.	nadání, duševní síla
poēta, ae, m.	básník
prophēta, ae, m.	prorok
sophista, ae, m.	sofista, učitel moudrosti

§ 47

Adversus Marcionem, 4

Hic cum ex duabus substantiis constet, ex corpore et anima, quaerendum est, ex qua substantiae speciei perisse videatur. ...

Proti Marcionovi

Když se (člověk) skládá ze dvou podstat, z těla a duše, je třeba se ptát, z hlediska kterého druhu podstaty se zdá, že umírá...

Si totus homo perierat ex utraque substantia, totus homo salvus fiat necesse est, et elisa est sententia haeticorum negantium carnis salutem.

Jestliže celý člověk umírá z hlediska obou podstat, je nutné aby byl spasen celý člověk, a tak jsou poraženy názory heretiků, které popíraly spásu těla.

carō, carnis, f.	maso, tělo
cōnstō, āre, stīfī, constātūrus	trvat, být, skládat se
pereō, īre, iī, itūrus	zahynout, zemřít
salvus, a, um	zdravý, v křesť. spasený

V tomto paragrafu se setkáváme s centrálním latinským filozofickým termínem „**substantia, ae, f.**“, který se obvykle překládá do češtiny jako „podstata, substance“. Etymologicky „stojící (sto, āre) pod (sub)“, z tohoto hlediska by mu mělo odpovídat řecké *ὑπόστασις*. Takto také užívá termínu Seneca, avšak Quintilian termín „substantia“ razí jako ekvivalent řeckému *οὐσία*, tedy první aristotelské kategorii. Právě Tertullian pak chápe „substantia“ již zcela samozřejmě ve smyslu protikladu k „accidens“, případku. V trinitární spekulaci pak hovoří o třech osobách („personae“) v jedné substantii („substantia“), čemuž odpovídají i formulace kappadockých otců o tzv. „soudpodstatnosti“ – *ὁμοούσιος* (consubstantialis) třech božských osob, přičemž osoba *πρόσωπον* je ztotožněna s *ὑπόστασις*.

Nutno poznamenat, že ve scholastice se pak *οὐσία* překládá mimo „substantia“ také jako „essentia“, což je nepochybně původnímu řeckému významu bližší, neboť vychází z latinského slovesa *esse*, podobně jako *οὐσία* z řeckého *εἶναι*. Pro *ὑπόστασις* se pak často užívá jako ekvivalent latinský termín „subsistentia“.

srv.: RITTER, Joachim – GRÜNDER, Karlfried (Hg.): *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Band 10: St – T, Basel 1998, Heslo „Substanz“ napsal B. Wald.

§ 48

jsou silně božského

§ 49

Hic est de
sistens et
immobili
propter i
super per
perfectus
tantum sp
spirans in
est spiritu
locus et h
solo, ubi
unus qui
am omne
ista omni
in potent
ae, poten
existit,
tentia est
ipsam et
agere hab
sistenten
counitio
tellegent
ter omni
ualitas

VII. MARIUS VICTORINUS (cca 350 působil v Římě)

§ 48

Marius Victorinus, původně novoplatonik hlásící se k Plótínovi, k jeho Enneadám, později se stal křesťanem a hluboce ovlivnil Aurelia Augustina. Jeho teologické spisy jsou silně prodchnuty novoplatonismem, např. *Liber de generatione Verbi divini* – Kniha o plození božského Slova.

§ 49

Adversus Arium
lib.: 1B, cap.: 50.

Hic est deus, hic pater, praeintellegentia praeexistens et praeexistens beatitudine suam et immobili motione semet ipsum custodiens, et propter istud, non indigens aliorum, perfectus super perfectos, tripotens in unalitate spiritus, perfectus et supra spiritum: non enim spirat, sed tantum spiritus est in eo quod est ei esse, spiritus spirans in semet ipsum ut sit spiritus, quoniam est spiritus inseparabilis a semet ipso, ipse sibi et locus et habitator, in semet ipso manens, solus in solo, ubique existens et nusquam, simplicitate unus qui sit, tres potentias cunctiens, existenti- am omnem, vitam omnem et beatitudinem, sed ista omnia et unum et simplex unum et maxime in potentia eius quod est esse, hoc est existenti- ae, potentia vitae et beatitudinis: quo enim est et existit, potentia quae sit existenti- ae, potentia est et vitae et beatitudinis, ipsa per semet ipsam et idea et λόγος sui ipsius, et vivere et agere habens secundum ipsam suimet ipsius inex- sistentem existenti- am, indiscernibilis spiritus cunctio, divinitas, substantialitas, beatitudo, intel- legentia, vitalitas, optimitas et universali- ter omnimodis omnia, pure ingenitum, προόν, unalitas cunctio- nis nulla cunctio- ne.

Proti Ariovi.

Toto je bůh, tento otec, je prazákladní duchov- nost, která existuje přede vším, prapůvodní exis- tence opatrující svou blaženost a sebe sama nehybným pohybem. Z tohoto důvodu nepotře- buje jiné, je dokonalý nad dokonalými, trojmoc- ný v jednotě ducha, dokonalý i nad duchem. On totiž neoduševňuje, nýbrž pouze duch je v něm, nakolik on je duchu bytím. Vanoucí duch v sobě samém je duchem, poněvadž je duchem neoddě- litelným od sebe sama, je sám sobě místem a obyvatelem sebe sama, setrvává v sobě sa- mém, jediný v jediném, existuje všude a nikde, jednoduchostí jeden, který je, sjednocuje tři schopnosti, veškerou existenci, veškerý život a blaženost, avšak tato je vším a jedním a jed- noduše jedním a nejvíce ve své síle, která je bytím, to je existencí, v schopnosti života a krásy. Neboť čím je a existuje, silou, která přísluší exis- tenci, tato síla přísluší i životu i krásě. Ona sama je skrze sebe sama i ideou i logem sobě samé, i žitím i konáním majícím podle sebe sama ne- existující existenci, je sjednocením nerozdělitel- ného ducha, božskostí, podstatností, blažeností, duchovností, životností, nejvyšším dobrem a obecně všemi způsoby vším, čistě nezrozeným (duchem), prajsoucím, jednotou sjednocení bez jakéhokoliv sjednocení.

§ 51

De Trinitate V, 9

Tamen cum quaeritur quid tres, magna prorsus inopia humanum laborat eloquium. Dictum est tamen tres personae – non ut illud diceretur, sed ne taceretur.

dīcō, ere, dīxī, dictum	říkat
persōna, ae, f.	osoba
quaerō, ere, sīvī, sītum	hledat, dotazovat se
taceō, ēre, uī, itum	mlčet
trīnitās, ātis, f.	trojice

§ 52

De civitate Dei, XI, 26

De imagine summae Trinitatis, quae secundum quemdam modum in natura etiam necdum beatificati hominis invenitur

Et nos quidem in nobis, tametsi non aequalem, imo valde longeque distantem, neque coaeternam, et quo brevius totum dicitur, non ejusdem substantiae, cujus est Deus, tamen qua Deo nihil sit in rebus ab eo factis natura propinquius, imaginem Dei, hoc est summae illius Trinitatis, agnoscimus, adhuc reformatione perficiendam, ut sit etiam similitudine proxima. Nam et sumus, et nos esse novimus, et id esse ac nosse diligimus.

aequālis, e	rovný, stejný
aeternus, a, um coaeternus, a, um	věčný souvěčný
dīligō, ere, lēxī, lēctum	oblíbit sí, milovat
imāgō, inis, f.	obraz
inveniō, ĩre, vēnī, ventum	nalézat
modus, ī, m.	způsob
nōscō, ere, nōvī, nōtum nōvī, nosse (perf.)	poznávat význam pres. – znát, vědět
proximus, a, um	nejbližší
similitūdō, inis, f.	podoba, podobnost
substantia, ae, f.	podstata
summus, a, um	nejvyšší

O Trojici

Když se však zeptáme jak tři, vyjeví se přímo velká nedostatečnost lidského vyjadřování. Přesto bylo řečeno „tři osoby“ – ne aby se to řeklo, ale aby se nemlčelo.

O obci Boží

O obraze nejvyšší Trojice, který se jistým způsobem nalézá i v přirozenosti člověka, dosud neoblaženého

I my v sobě poznáváme obraz Boha, tj. jeho svrchované Trojice, obraz sice ne jemu rovný, ba dokonce náramně a daleko vzdálený, ani jemu souvěčný, a krátce řečeno, ne téže podstaty, které jest Bůh, ale přesto takový, že nad něj není svou přirozeností nic Bohu bližšího ve věcech jím stvořených – obraz, který ještě potřebuje nápravy a zdokonalení, aby mu byl i svou podobností nejbližší. Neboť jednak jsme, jednak víme, že jsme, a jednak to bytí i vědění milujeme.

(Český překlad vybrané části J. Nováková, Aurelius Augustinus, O boží obci, Praha 1950.)

§ 53

enim ea, si
corporis tan
audiendo, o
dura et mo
sensibilium
jam corpore
tenemus, et
tamur: sed
matum imag
idque nosse

amō, āre, āvī
certus, a, um
cōgitātiō, ōn
dēsiderium, i
falsitās, ātis,
imāginātiō, ō
memoria, ae,
memoriā ter
phantasia, ae
phantasma, n
sēnsibilis, e
sentīō, ĩre, sē
videō, ēre, vī

§ 54

Quid, si fall
non est, utiq
fallor. Quia
fallor, quan
igitur essem
dubio in eo
sequens est
esse, non fal
etiam hoc ip

Srv. též De

cōnsequēns,
c. est
dubītō, āre, ā
dubium, ĩt, n.
fallō, ere, fef
fallor, fallī

§ 53

In his autem tribus quae dixi, nulla nos falsitas verisimilis turbat. Non enim ea, sicut illa quae foris sunt, ullo sensu corporis tangimus, velut colores videndo, sonos audiendo, odores olfaciendo, sapes gustando, dura et mollia contrectando sentimus, quorum sensibilibus etiam imagines eis simillimas, nec jam corporeas, cogitatione versamus, memoria tenemus, et per ipsas in istorum desideria concitatur: sed sine ulla phantasiarum vel phantasmatum imaginatione ludificatoria, mihi esse me, idque nosse et amare certissimum est.

Leč v těchto třech bodech, které jsem uvedl, nás neuvádí v omyl žádný klam, podobný pravdě. Jich se totiž nedotýkáme žádným tělesným smyslem, jako věcí vnějších, např. když barvy vnímáme zrakem, zvuky sluchem, pachy čichem, chuti ochutnáváním, tvrdé a měkké předměty hmatem – z kterýchžto vjemů vznikají také obrázky, jim zcela podobné a už nehmotné, které v myšlenkách přemítáme, v paměti chováme a kterými jsme ponoukáni k touze po těch věcech; ale že jsem a že to vím a miluji, tím jsem si naprosto jist bez jakékoliv šalebné obraznosti představ nebo fantasmat.

(Český překlad J. Nováková, Aurelius Augustinus, O boží obci, Praha 1950.)

amō, āre, āvī, ātum	milovat
certus, a, um	jistý
cōgitātiō, ōnis, f.	myšlenka, myšlení
dēsīderium, īi, n.	touha, tužba
falsitās, ātis, f.	nepravdivost
imāginātiō, ōnis, f.	obraznost, představa
memoria, ae, f. memoriā tenēre	paměť pamatovat si
phantasia, ae, f.	představa, představivost
phantasma, matis, n.	představa
sēnsibilis, e	citelný, vnímatelný
sentīō, īre, sēnsī, sēnsūm	vnímat
videō, ēre, vīdī, vīsum	vidět

§ 54

Nulla in his veris Academicorum argumenta formido, dicentium, Quid, si falleris? Si enim fallor, sum. Nam qui non est, utique nec falli potest: ac per hoc sum, si fallor. Quia ergo sum si fallor, quomodo esse me fallor, quando certum est me esse, si fallor? Quia igitur essem qui fallerer, etiamsi fallerer; procul dubio in eo quod me novi esse, non fallor. Consequens est autem, ut etiam in eo quod me novi esse, non fallar. Sicut enim novi me esse, ita novi etiam hoc ipsum, nosse me.

Při těchto pravdách není se co bát argumentování akademiků: „Což jestli se mýlíš?“ Neboť mýlím-li se, jsem. Vždyť ten, kdo není, nemůže se jistě ani mýlit; a tudíž, jestliže se mýlím, jsem. Jestliže tedy jsem, mýlím-li se; jak se mohu mýlit v tom, že jsem, když jest jisto, že jsem, jakmile se mýlím? Protože bych tedy byl tím, který by se mýlil, tu i kdybych se mýlil, bezpochyby se nemýlím v tom, že vím o svém bytí. Neboť právě jako vím, že jsem, tak vím právě to, že to vím.

(Český překlad J. Nováková, Aurelius Augustinus, O boží obci, Praha 1950.)

Srv. též De Trinitate X, 10: si dubitat, vivit ...; si dubitat, dubitare se inteligit ... certus esse vult.

cōnsequēns, entis c. est	následující plyne, vyplývá (z toho)
dubitō, āre, āvī, ātum	pochybovat
dubium, īi, n.	pochybnost
fallō, ere, fefellī, falsūm fallor, fallī	klamat mýlit se

§ 55

Eaque duo cum amo, eumdem quoque amorem quiddam tertium, nec imparis aestimationis, eis quas novi rebus adjungo. Neque enim fallor amare me, cum in his quae amo non fallar: quanquam etsi illa falsa essent, falsa me amare verum esset. Nam quo pacto recte reprehenderer et recte prohiberer ab amore falsorum, si me illa amare falsum esset? Cum vero et illa vera atque certa sint, quis dubitet quod eorum, cum amantur, et ipse amor verus et certus est? Tam porro nemo est qui esse se nolit, quam nemo est qui non beatus esse velit. Quomodo enim potest beatus esse, qui nihil sit?

A protože ty dvě věci miluji, připojuji k těm věcem, které vím, také tuto lásku jako něco třetího a stejně důležitého. Nemýlím se totiž v tom, že miluji, když se nemýlím o těchto věcech, které miluji – ačkoliv i kdyby ony nebyly pravdivé, bylo by pravda, že miluji nepravdivé věci. Neboť jakým právem bych mohl být kárán a jakým právem by se mi bránilo v lásce k nepravdivému, kdyby nebylo pravda, že je miluji? Když však i ony věci jsou pravdivé a jisté, kdo by pochyboval, že i ta láska k nim, když jsou milovány, je pravdivá a jistá? A dále: není nikoho, kdo by nechtěl být, zrovna jako není nikoho, kdo by nechtěl být blažen. Vždyť jak by mohl být blažen, když by nic nebylo?

(Český překlad vybrané části J. Nováková, Aurelius Augustinus, O boží obci, Praha 1950.)

adiungō, ere, iunxī, iūnctum	připojovat
aestimātiō, ōnis, f.	odhadování, hodnocení, úvaha
amor, ōris, m.	láska
beātus, a, um beatitūdō, inis, f.	blažený blaženost
falsus, a, um	klamný, nepravdivý
impār, paris	nerovný, lichý
nēmō, nēminī, ...	nikdo (srv. § 165, kde skloňování vypsáno)
porrō	dále
quō pacto	(zde) jakým právem

§ 56

V předchozích paragrafech jsme se setkali s několika typy konjunktivů. Uvádíme nyní v tabulce konjunktivy tvořené od přítomného kmene. Další typy konjunktivů (stejně jako pravidla užití konjunktivů ve vedlejších větách) ponecháváme na případném samostudiu z podrobnějších gramatik.

	1. – āre	2. – ēre	3. – ere		4. – īre
Konj. pres. akt.					
1 sg.	laudem ať chválím	moneam ať napomínám	mittam ať posílám	capiam ať chytám	audiam ať slyším
2	laudēs	moneās	mittās	capiās	audiās
3	laudet	moneat	mittat	capiat	audiat
1 pl.	laudēmus	moneāmus	mittāmus	capiāmus	audiāmus
2	laudētis	moneātis	mittātis	capiātis	audiātis
3	laudent	moneant	mittant	capiant	audiant
Konj. impf. akt.					
1 sg.	laudārem chválil bych	monērem napomínal bych	mitterem posílal bych	caperem chytal bych	audīrem slyšel bych
2	laudārēs	monērēs	mitterēs	caperēs	audīrēs
3	laudāret	monēret	mitteret	caperet	audīret

...uji k těm
něco třetí-
...totiž v tom,
...ěcech, kte-
...y pravdivé,
...ěci. Neboť
...jakým prá-
...avdivému,
...Když však
...y pochybo-
...ilovány, je
...o, kdo by
...o, kdo by
...l býti bla-

Aurelius Au-

1 pl.	laudārēmus	monērēmus	mitterēmus	caperēmus	audīrēmus
2	laudārētis	monērētis	mitterētis	caperētis	audīrētis
3	laudārent	monērent	mitterent	caperent	audīrent
Konj. prez. pas.					
1 sg.	lauder at' jsem chválen	monear at' jsem napomínán	mittar at' jsem posílán	capiar at' jsem chytán	audiar at' jsem slyšen
2	laudēris	moneāris	mittāris	capiāris	audiāris
3	laudētur	moneātur	mittātur	capiātur	audiātur
1 pl.	laudēmur	moneāmur	mittāmur	capiāmur	audiāmur
2	laudēminī	moneāminī	mittāminī	capiāminī	audiāminī
3	laudentur	moneantur	mittantur	capiantur	audiantur
Konj. impf. pas.					
1 sg.	laudārer byl bych chválen	monērer byl bych napomínán	mitterer byl bych posílán	caperer byl bych chytán	audīrer byl bych slyšen
2	laudārēris	monērēris	mitterēris	caperēris	audīrēris
3	laudārētur	monērētur	mitterētur	caperētur	audīrētur
1 pl.	laudārēmur	monērēmur	mitterēmur	caperēmur	audīrēmur
2	laudārēminī	monērēminī	mitterēminī	caperēminī	audīrēminī
3	laudārentur	monērentur	mitterentur	caperentur	audīrentur

§ 57

Vybrané konjunktivy slovesa esse

esse	konj. prez.	konj. impf.
1 sg.	sim – at' jsem	essem – byl bych
2	sīs	essēs
3	sīt	essēt
1 pl.	sīmus	essēmus
2	sītis	essētis
3	sint	essent

§ 58

Confessiones XI, 20 Differentiae temporis quomodo no- minandae.

Quod autem nunc liquet et claret, nec futura sunt, nec praeterita. Nec proprie dicitur, Tempora sunt tria; praeteritum, praesens et futurum: sed fortasse proprie diceretur, Tempora sunt tria: praesens de praeteritis, praesens de praesentibus, praesens de futuris. Sunt enim haec in anima tria quaedam, et alibi ea non video; praesens de praeteritis memoria, praesens de praesentibus contuitus, praesens de futuris exspectatio. Si enim haec permittitur dicere, tria tempora video, fateorque, tria sunt. Dicatur etiam, Tempora sunt tria, praeteritum, praesens, futurum; sicut abutitur consuetudo, dicatur: ecce non curo, nec resisto, nec reprehendo; dum tamen intelligatur quod

Vyznání

Jak nazvati různost času

Nyní jest úplně jasno, že není ani minulý ani budoucí čas. Také nelze správně tvrditi, že jsou tři časy, totiž minulý, přítomný a budoucí. Správněji snad by se mělo říci: Jsou tři časy, totiž přítomný čas s hledem k minulosti, přítomný čas s hledem k přítomnosti a přítomný čas s hledem k budoucnosti. Tyto tři věci vidím ve své duši; jinde jich nevidím. Přítomnou s hledem k minulosti jest paměť, přítomnou s hledem ke přítomnosti jest nazírání, přítomným s hledem k budoucnosti jest očekávání. Možno-li tak mluvíti, i já osvědčuji a uznávám, že jsou tři časy. Souhlasím také, že možno říci dle vžitého zlozvyku: „Jsou tři časy, totiž minulý, přítomný

dicitur, neque id quod futurum est, esse jam, neque id quod praeteritum est. Pauca sunt enim quae proprie loquimur, plura non proprie; sed agnoscitur quid velimus.

a budoucí“. Ať se tak říká; nestarám se o to, neodporuji ani nehaním; jen když se rozumí tomu, co se praví, že totiž, co jest budoucí, ještě není, co minulo, také není. Neboť málo slov užíváme v pravém smyslu; většinu v nepravém. Víme však dobře, co chceme říci.

(Čes. překlad: M. Levý, upravil M. Kaláb: Augustin Aurelius, Vyznání, Praha 1926, 1990, 1995.)

agnōscō, ere, nōvī, nōtum	poznávat
contuitus, ūs, m.	zření, nazírání, pohled
differentia, ae, f.	různost, rozdílnost
exspectātiō, ōnis, f.	očekávání
paucus, a, um	skromný počtem, nečetný
plūrēs m. f., plūra n.	početnější, více
tempus, oris, n.	čas

§ 59

„velimus“ je 1. os. pl. konj. prez. slovesa VELLE = chtít, které spolu s jeho odvozeninami patří k nepravidelným slovesům:

	préz.	fut.	impf.	perf.
1 sg.	volō – chci	volam	volēbam	voluī
2	vīs	volēs	volēbās	voluistī
3	vult	volet	volēbat	voluit
1 pl.	volumus	volēmus	volēbāmus	voluimus
2	vultis	volētis	volēbātis	voluistis
3	volunt	volent	volēbant	voluērunt

NŪLLE = nechtít

	préz.	fut.	impf.	perf.
1 sg.	nōlō – nechci	nōlam	nōlēbam	nōluī
2	nōn vīs	nōlēs	nōlēbās	nōluistī
3	nōn vult	nōlet	nōlēbat	nōluit
1 pl.	nōlumus	nōlēmus	nōlēbāmus	nōluimus
2	nōn vultis	nōlētis	nōlēbātis	nōluistis
3	nōlunt	nōlent	nōlēbant	nōluērunt

MĀLLE = raději chtít

	préz.	fut.	impf.	perf.
1 sg.	mālō – raději chci	mālam	mālēbam	māluī
2	māvīs	mālēs	mālēbās	māluistī
3	māvult	mālet	mālēbat	māluit
1 pl.	mālumus	mālēmus	mālēbāmus	māluimus
2	māvultis	mālētis	mālēbātis	māluistis
3	mālunt	mālent	mālēbant	māluērunt

§ 60

Quomodo te
Inde mihi v
quam disten
rum si non ip
cro, Deus m
est hoc temp
Duplum est
sed non met

dēfīnītus, a, u
distentiō, ōni

indēfīnītus, a
longus, a, um
mētior, īrī, m
mīrus, a, um
obsecrō, āre,

§ 61

a projevu v
distentio es

Dicō puerum
Říkám, že h

ám se o to,
 ž se rozumí
 adoucí, ještě
 málo slov
 v nepravém.

Augustin Au-

dvozenina-

§ 60 Confessiones XI, 26

Quomodo tempus metimur

Inde mihi visum est, nihil esse aliud tempus quam distentionem: sed cuius rei, nescio; et mirum si non ipsius animi. Quid enim metior, obsecro, Deus meus, et dico aut indefinite, Longius est hoc tempus quam illud; aut etiam definite, Duplum est hoc ad illud? Tempus metior, scio: sed non metior futurum, quia nondum est; ...

Vyznání

Jak měříme čas

Proto se mně zdálo, že čas není ničím jiným, než jakýmsi trváním, nevím však opravdu čeho. Bylo by opravdu divné, kdyby ne samého ducha. neboť, co se vlastně měří, prosím Tě, Bože můj, když neurčitě pravím: „Tento čas jest delší než onen“ nebo určitě: Tento čas jest dvakrát delší než onen? Víím, že měřím čas, neměřím však budoucího času, neboť ještě není; ...

(Čes. překlad: M. Levý, upravil M. Kaláb: Augustin Aurelius, Vyznání, Praha 1926, přetisk Praha 1990, 1995.)

dēfīnītus, a, um	určitý
distentiō, ōnis, f.	natažení, roztažení, rozpětí (trvání – překlad ovlivněn Bergsonem)
indēfīnītus, a, um	neurčitý
longus, a, um	dlouhý
mētior, īrī, mēnsus sum	měřit, vyměřovat
mīrus, a, um	nápadný, divný, podivuhodný
obsecrō, āre, āvī, ātum	zapřísahat, prosit

§ 61 V latině (podobně jako i v řečtině) existuje vazba akuzativu s infinitivem (ak. s inf.), k níž dochází po slovesech smyslového vnímání, cítění a myšlení, slovního projevu a projevu vůle. Tak jde na počátku předchozího paragrafu o sloveso „videre“:
 distentio est → distentionem esse ...

Dīcō puerum Říkám, že hoch	laudāre chválí	laudāvisse (po)chválil	laudātūrum esse bude chválit
	laudārī je chválen	laudātum esse byl (po)chválen	laudātum iri bude (po) chválen

IX. ANICIUS MANLIUS SEVERINUS BOETHIUS (cca 480 – cca 524)

§ 62

Poslední Říman – první scholastik.
dílo „De consolatione philosophiae“ – „O útěše filozofie“ patřilo ve středověku mezi nejčtenější spisy vůbec.

Velmi významné byly jeho překlady a komentáře:

- In Isagogen Porphyrii commenta
- In Categorias Aristotelis libri quattuor
- In libros Aristotelis De interpretatione commenta minora et maiora
- Komentář k Porfyriovu Isagogé
- Čtyři knihy k Aristotelovým Kategoriím
- Menší a větší komentář k Aristotelovým knihám O vyjadřování

Boethius napsal řadu vlastních prací v oboru logiky, z nichž možno uvést:

- Introductio ad syllogismos categoricos
- De syllogismo categorico
- De syllogismo hypothetico
- De divisione
- De differentiis topicis
- Úvod ke kategorickým sylogismům
- O kategorickém sylogismu
- O hypotetickém sylogismu
- O dělení
- O topických rozdílech

Dále se s Boethiovým jménem spojuje několik teologických spisů, např.:

- Liber, quomodo Trinitas unus Deus ac non tres dii (zkráceně De Trinitate)
- Utrum Pater et Filius et Spiritus Sanctus de divinitate substantialiter praedicentur
- Quomodo substantiae in eo quod sint bonae sint cum non sint substantialia bona (Liber de Hebdomadibus)
- De fide catholica (nepovažováno za autentické)
- Liber de persona et duabus naturis contra Eutychen et Nestorium
- Kniha o tom, že Trojice je jeden Bůh a ne tři bohové
- Zda se o božství Otce, Syna a Ducha svatého vypovídá podstatně
- Jak substance jsou dobré tím, že existují, i když nejsou dobré svou podstatou
- O katolické víře
- Kniha o osobě a dvou přirozenostech proti Eutychovi a Nestorovi

Srovnej:

VIDMANOVÁ, Anežka: Boethius a Čechy, in: Boethius – poslední Říman, Praha 1982

VRÁNA, Karel: Boethius. Poslední Říman a první scholastik, in: Křesťanství a filozofie. Postavy latinské tradice. Praha 1994, str. 27–41

Překlady:

BOETHIUS: O útěše filozofie knih patero. Překlad Felix Hanoušek, Praha 1929

BOETHIUS: Filozofie utěšitelka. Překlad Josef Hruša, Praha 1942, Olomouc 1995

BOETHIUS: Filozofie utěšitelka. Překlad Václav Bahník, in: Boethius – poslední Říman, Praha 1982

§ 63

K nezákladnějším a též nevlivnějším Boethiovým výrazům, jež razil za aristotelské termíny, patří zejména:

συμβεβηκός	accidens, tis, m	případek
ἐνέργεια	āctus, ūs, m.	uskutečnění
ὁμώνυμος	aequivocus, a, um	víceznačný
κατάφασις	affirmātiō, ōnis, f.	tvrzení
ἑτερότης	alterātiō, ōnis, f.	jinakost, zjinačení
προσθεσις	appositiō, ōnis, f.	bližší určení
ἀντίφασις	contradictiō, ōnis, f.	protiklad
ἐνδεχόμενον	contingens, tis, m.	nahodilý
ἀντιφατικῶς	contradictōriē	protikladně, kontradiktorně
ἐναντία	contrāria, ōrum, n.	protikladné (věci)
ἐναντίως	contrāriē	protikladně, kontrárně
ἀντιστερέφει	convertō, ere	převrátit, obrátit
ὀρίζεσθαι	dēfīniō, īre	vymezit, definovat
προσδιορίζεσθαι, διορίζεσθαι	dēterminō, āre	omezit, definovat, vymezit
διαφορά	differentia, ae, f.	rozdíl, odlišnost
διαίρεσις	dīvisiō, ōnis, f.	dělení
ἀπορία	dubitātiō, ōnis, f.	nesnáz, pochybnost
ἀπόφασις	negātiō, ōnis, f.	popření, negace
δύναμις	potentia, ae, f.	možnost, potence
ἀρχή	prīncipiūm, īī, n.	počátek
εἶδος	speciēs, ēī, f.	druh, vzhled
θεωρία	speculātiō, ōnis, f.	nazírání, spekulace
ὑποκείμενον	subiectum, ī, n.	podklad, podmět
καθ' ὅλον	ūniversāle	obecné

§ 64

Významné Boethiovy definice:

persona = individua rationalis naturae substantia	osoba je individuální substance rozumové přirozenosti
aeternitas igitur est interminabilis vitae tota simul et perfecta possessio.	věčnost je úplné a dokonalé vlastnění neomezeného a nikdy nekončícího života
persōna, ae, f. z řec. πρόσωπον – škraboška, maska	osoba
aeternitās, ātis, f.	věčnost
possessiō, ōnis, f.	vlastnění

§ 65

K problému universálií
In Isagogen Porphyrii 3

... at vero animus, cui potestas est et disjuncta componere et composita resolvere, quae a sensibus confusa et corporibus conjuncta traduntur, ita distinguit, ut incorpoream naturam per se ac sine corporibus in quibus est concreta, speculetur et videat

Komentář k Porfýriovu Isagogé

... a právě duch, jehož schopností je jak spojovat rozdělené tak spojené rozdělovat, to, co je od smyslovosti zatemněné a převádí se spojením s tělem, tak rozlišuje, že netělesnou přirozenost zkoumá a vidí samu o sobě a bez těl, v kterých je (přirozenost) konkrétní.

(12) ... si vero corporalium rerum genera speciosque perspexerit, aufert, ut solet, a corporibus incorpoream naturam et solam puramque ut in se ipsa forma est contuetur.

... jestliže právě poznal rody a druhy tělesných věcí, odnímá, jak je zvyklý, od těles netělesnou přirozenost a zří na ni jako na jedinou a čistou, v níž samotná je formou.

animus, ī, m.	duch
disiungō, ere, iūnxī, iūnctum	rozdělovat, rozloučit
compōnō, ere, posuī, positum	skládat, spojovat
resolvō, ere, solvī, solūtum	rozvázat, rozpouštět, uvolnit
cōnfūsus, a, um	spletený, zmatený, zatemněný
distingūō, ere, stīnxī, stīnctum	rozlišovat
specular, ārī, ātus sum	pátrat, zkoumat
genus, eris, n.	rod
perspicīō, ere, spēxī, spectum	prohlédnout, poznat, přesvědčit se
contueor, ērī, tuitus sum	patřit, pozorovat

§ 66

De hebdomadibus

Diversum est, esse, et id quod est; ipsum enim esse nondum est; at vero quod est, accepta essendi forma, est atque consistit. Quod est, participare aliquo potest; sed ipsum esse nullo modo aliquo participat: fit enim participatio cum aliquid jam est; est autem aliquid, cum esse susceperit. Id quod est, habere aliquid praeterquam quod ipsum est, potest; ipsum vero esse nihil aliud praeter se habet admixtum. Omne quod est, participat eo quod est esse, ut sit: alio vero participat, ut aliquid sit. ... Omne simplex, esse suum, et id quod est unum habet. Omni composito aliud est esse, aliud ipsum est.

O týdnech

Bytí a to, co je, je odlišné. Totiž samotné bytí dosud není, zatímco to, co je, když přijalo formu bytí, je a trvá. To, co je, může na něčem participovat, avšak samotné bytí nemůže žádným způsobem na ničem participovat. Participace totiž probíhá, když něco již je. Něco pak je, když to přijalo bytí. To co je, může mít něco mimo to, co samo je, avšak samotné bytí nemá nic přidaného mimo sebe sama. ... Vše, co je, participuje na tom, co je bytí, aby bylo: na něčem jiném participuje, aby bylo něčím. ... Vše jednoduché, má své bytí a to, co je, jako jedno. Pro vše složené je něco jiného bytí a něco jiného to, že samo je.

cōnsistō, ere, stīfī, –	stanout, zastavit se, trvat, setrvat
dīversus, a, um	různý
participātiō, ōnis, f.	účast, participace
participō, āre, āvī, ātum	mít díl, být účasten
simplex, icis	jednoduchý
suscipiō, ere, cēpī, ceptum	chytit, zachytit, přijmout, vzít (na sebe)

§ 67

Praedicabilia, praedicamenta

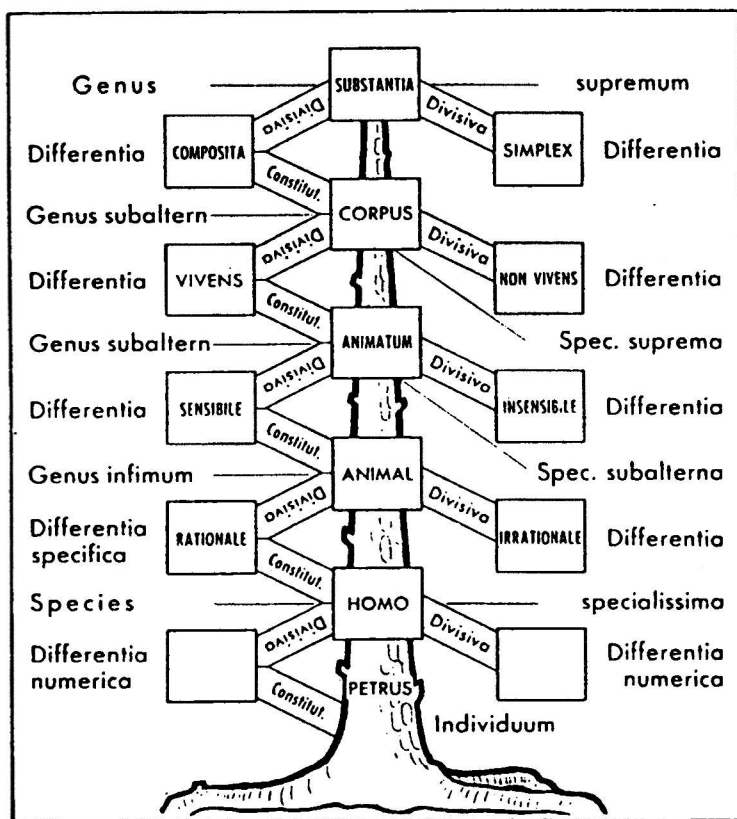
V souvislosti s Boethiovou terminologií zde uvádíme Arbor Porphyrii – Porfyriův strom z jeho Isagogé znázorňující vztah mezi pěti pojmy, tzv. predikabilií:

γένος	genus, eris, n.	rod
εἶδος	speciēs, ēī, f.	druh
διαφορά	differentia, ae, f.	rozdíl
ἴδιον	proprium, iī, n.	vlastnost
συμβεβηκός	accidens, tis, m.	případek

hy tělesných
s netělesnou
nou a čistou,

motné bytí
ijalo formu
em partici-
dným způ-
ipace totiž
je, když to
nimo to, co
přidaného
ticipuje na
ném parti-
duché, má
složené je
amo je.

m z jeho

Obrázek převzat z knihy SOUSEDÍK, Stanislav: Jsoucnost a bytí, úvod do četby sv. Tomáše Akvinského, Praha, Křesťanská akademie 1992, str. 43.

Na tomto místě je vhodné uvést i latinské ekvivalenty k Aristotelovým kategoriím – praedicamenta:

<i>οὐσία</i>	substantia	podstata
<i>πόσον</i>	quantitas	kvantita
<i>ποιόν</i>	qualitas	kvalita
<i>πρός τι</i>	relatio (ve středověké latině někdy doslovně ad aliquid)	vztah
<i>που</i>	ubi	kde
<i>πότε</i>	quando	kdy
<i>κεῖσθαι</i>	situs	poloha
<i>ἔχειν</i>	habitus	habitus
<i>ποιεῖν</i>	actio	činnost
<i>πάσχειν</i>	passio	trpnost

X. IOANNES SCOTUS ERIUGENA (Jan Scotus Eriugena, cca 810–870)

§ 68

Nejvýznamnější díla

- Perifyseon (Περὶ φύσεων μερισμού), „De divisione naturae“. – O rozdělení přírody (přirozenosti)
- překlady díla Dionýsia Pseudoareopagity a komentáře k němu
- De praedestinatione – O předurčení

ERIUGENA: O rozdělení přírody, v: Antológia z diel filozofov III, Bratislava 1975, str. 165–195
srv. KARFÍKOVÁ, Lenka: Jan Eriugena, svět jako božské zjevení, in: Křesťanství a filozofie, postavy latinské tradice. Praha 1994, str. 42–78.

§ 69

Perifyseon I, úvod

O přírodě

Est igitur natura generale nomen ... omnium quae sunt et quae non sunt.

Příroda (přirozenost) je tedy obecné jméno pro vše co je i co není.

natura non creata creans	příroda nestvořená tvořící
natura creata creans	příroda stvořená tvořící
natura creata non creans	příroda stvořená netvořící
natura non creata non creans	příroda nestvořená netvořící

Slovo „**nātūra**“, ae. f. „patří mezi nejvýznamnější filozofické termíny. Jako substantivum je odvozeno od deponentního slovesa *nāscor*, *nāscī*, *nātus sum* – rodit se a svou koncovkou **-ūra** připomíná *participium futura aktiva*, které se tvoří od supina (čtvrtý tvar v zápisu lat. slovesa) a má koncovky **-ūrus**, **-ūra**, **-ūrum** (např. *luadatūrus*, a, um – chtěje, chtějíc chválit).

Latinské *nātūra* je ekvivalentem k řeckému „*φύσις*“ a uchovává v sobě jeho významovou škálu, tedy to, co souvisí s původem, zrodem a bytostnou povahou. Podobně i ekvivalenty české – příroda, přirozenost.

Pro středověkou filozofii měly význam čtyři Boethiovy definice přirozenosti, formulované v *Tractatus V. contra Eutychem et Nestorium I.* Eriugenovo pojetí navazuje jen na jednu z Boethiových definic. Srovnej též § 105 Tomáš Akvinský, *De ente et essentia I*, 7.

§ 70

V předchozím paragrafu se vyskytují dva typy přičestí (mimo odkaz na přičestí budoucí činné uchované ve slově „*natura*“), a to přičestí přítomné činné a přičestí minulé trpné.

Participium praezenta aktivní se tvoří odnětím koncovky 1. os. sg. ind. impf. akt. **-bam**, a připojením koncovky **-ns**, tedy *creābam* → *creāns*. Skloňuje se jako jednovýchodné adjektivum, tj. jako substantiva 3. deklinace, tedy: *creans*, *creantis*, *creanti*, ... (tvořící, ...)

Participium perfekta pasivní se tvoří od supina (v latinském zápisu slovesa čtvrtý tvar), když se nesklonná koncovka **-um** nahradí adjektivními koncovkami **-us**, **-a**, **-um**, tedy např.:

creō, *-āre*, *-āvī*, *-ātum*; → supinum = *creātum*; → part. perf. pass. = *creātus*, *creāta*, *creātum* (stvořený, stvořená, stvořeně). Dále skloňujeme jako adjektiva 1. a 2. deklinace.

§ 71

Perifyseon

(III, 23) Creatur ergo et creat [divina natura] in primordialibus causis, in earum vero effectibus creatur et non creat. Nec immerito, quoniam in ipsis finem descensionis suae, hoc est apparitionis suae, constituit, atque ideo omnis creatura corporalis atque visibilis sensibusque succumbens extremum divinae naturae vestigium non incongrue solet in scripturis appellari.

(III, 19) ... et quae proprie super omnem essentiam existimatur proprie quoque in omni essentia cognoscitur ideoque omnis visibilis et invisibilis creatura theophania, id est divina apparitio, potest appellari.

(III, 23) Videsne ergo qua ratione unam eandemque naturam, divinam videlicet, iuxta considerationem principii non createm sed creatricem, iuxta vero finis speculationem nec createm nec creatricem possumus appellare.

apparitiō, ōnis, f.	zde: zjevování
appellō, āre, āvī, ātum	promlouvat, jmenovat
cōsiderō, āre, āvī, ātum	uvažovat, myslí pozorovat
creātūra, ae, f.	stvoření, tvor
creō, āre, āvī, ātum	tvořit
dēscēnsiō, ōnis, f.	sestup
dīvisiō, ōnis, f.	rozdělení
effectiō, ōnis, f.	zde: účinek
extrēmus, a, um	nejzazší, krajní, poslední
fīnis, is, m.	konec, cíl
nātūra, ae, f.	příroda, přirozenost
prīncipiū, iī, n.	počátek
vestigium, iī, n.	stopa

§ 72

Perifyseon I, 14

Et hoc brevi concludamus exemplo. Essentia est, affirmatio; essentia non est, abdicatio; superessentialis est, affirmatio simul et abdicatio. In superficie enim negatione caret; in intellectu negatione pollet. Nam qui dicit, superessentialis est, non quid est, dicit, sed, quid non est; dicit enim essentiam non esse sed plusquam essentiam.

O přírodě

(Božská přirozenost) je tak tvořena i tvoří v prvotních příčinách, avšak v jejich účincích je tvořena a netvoří. Zcela právem, neboť v nich stanovila konec svého sestupu, což jest svého zjevování, a tak každé tělesné a viditelné a smyslům přístupné stvoření je nikoliv nevhodně v Písmu nazýváno poslední stopou božské přirozenosti.

ta (přirozenost) která je ve vlastním smyslu pokládána za vyvýšenou nad veškerou bytnost, je ve vlastním smyslu poznávána i v každé bytnosti, a tak každé viditelné i neviditelné stvoření může být nazýváno theofanií, tj. božským zjevením.

Vidíš snad tedy z jakého důvodu můžeme jedinou a tutěž přirozenost, totiž božskou, když o ní uvažujeme z hlediska počátku, nazývat nestvořenou, ale tvořící, avšak když ji nahlížíme z hlediska konce, tak ani stvořenou ani tvořící.

O přírodě

Toto uzavřeme krátkým příkladem. (Bůh) je bytností – to je tvrzení; není bytností – to je popírání; je nadbytnostný – to je tvrzení a zároveň i popírání. Nad rozumem negace chybí, v rozumu má negace moc. Neboť kdo říká, že (Bůh) je nadbytnostný, neříká, co je, nýbrž co není; říká totiž, že není bytností, ale je více než bytnost.

abdicātiō, ōnis, f.	vyloučení, popírání
affirmātiō, ōnis, f.	tvrzení (kladné)
brevis, e	krátký
careō, ēre, caruī, caritūrus	být prost, nemít
conclūdō, ere, ūsī, ūsum	uzavřít, shrnout
essentia, ae, f.	bytnost, esence
exemplum, ī, n.	příklad
faciēs, ēī, f.	zevnějšek, vzhled, tvář
intellēctus, ūs, m.	porozumění, rozum § 72
negātiō, ōnis, f.	popírání
plūs	více
polleō, ēre	být mocný, mít váhu,
super	nad, nahoře
superessentiālis, e	nadbytnostný
superficiēs, ēī, f. (super + faciēs)	vrchní část

X

§ 7

- De
- M
- Pr
- (st
- Di
- Li
- Di
- Cu

srv. K

a f

ANSI

nī)

ANSI

Br

§ 7

Nequ

credo

credic

crēdō,

intelli

quaer

Ergo,

ut qua

cut cre

credin

possit.

vel in

potest.

intellig

Et cert

esse in

solo es

XI. ANSELMUS CANTUARIENSIS (Anselm z Canterbury, 1033/34–1109)

§ 73

Stěžejní díla:

- De divinitatis essentia Monologium (stručně Monologium)
- Proslogion seu alloquium de Dei existentia (stručně Proslogion)
- Dialogus de veritate
- Liber de voluntate
- Dialogus de libero arbitrio
- Cur Deus homo
- Monologion
- Proslogion
- Rozhovor o pravdě
- Kniha o vůli
- Rozhovor o svobodné vůli
- Proč se stal Bůh člověkem

srv. KOHLENBERGER, Helmut: Anselm z Canterbury, pozvání do západní tradice. In: Křesťanství a filozofie, postavy latinské tradice, Praha 1994

ANSELM z Canterbury: Fides quaerens intellectum, (Proslogion, O pravdě, O svobodě rozhodování) přeložila Lenka Karfíková, Praha 1990

ANSELM z Canterbury: Monologion. In: Antológia z diel filozofov III. Patristika a scholastika. Bratislava 1975, str. 201–233.

§ 74

Proslogion 1

Proslogion

Neque enim quaero intelligere, ut credam, sed credo ut intelligam. Nam et hoc credo: quia „nisi credidero, non intelligam“.

Nesnažím se totiž nahlédnout, abych věřil, ale věřím, abych nahlédl. Neboť věřím také tomu, že pokud nebudu věřit, nemohu ani nahlédnout.

(Český překlad Lenka Karfíková, Anselm z Canterbury, Fides quaerens intellectum, Praha, Kalich 1990, Latinskočeské vydání.)

crēdō, ere, didī, ditum	věřit
intelligō, ere, lēxī, lēctum	poznávat, nahlížet, rozumět
quaerō, ere, quaesīvī, sītum	hledat, vyhledávat

Proslogion 2

Quod vere sit Deus

Proslogion

Bůh opravdu je

Ergo, domine, qui das fidei intellectum, da mihi, ut quantum scis expedire intelligam, quia es sicut credimus, et hoc es quod credimus. Et quidem credimus te esse aliquid quo nihil maius cogitari possit.. Convincitur ergo etiam insipiens esse vel in intellectu aliquid quo nihil maius cogitari potest, quia hoc cum audit intelligit, et quidquid intelligitur in intellectu est.

Nuže Pane, který dopráváš víře nahlédnutí, dej mi, nakolik uznáš, abych nahlédl, že jsi, jak věřím, a že jsi to, co věříme, že jsi. Věříme zajisté, že jsi něco, nad co nic většího nelze myslet... I pošetilec tedy musí uznat, že to, nad co nic většího nelze myslet, je přinejmenším v nahlédnutí, neboť když o tom slyší, nahlíží to, a cokoli nahlíží, to je v jeho nahlédnutí.

Et certe id quo maius cogitari nequit, non potest esse in solo intellectu. Si enim vel in intellectu solo est, potest cogitari esse et in re, quod maius

Není ovšem možné, aby to, nad co nic většího nelze myslet, bylo pouze v nahlédnutí. Je-li to totiž pouze v nahlédnutí, lze myslet, že je to také

est. Si ergo id quo maius cogitari non potest, est in solo intellectu: id ipsum quo maius cogitari non potest, est quo maius cogitari potest. Sed certe hoc esse non potest. Existit ergo procul dubio aliquid quo maius cogitari non valet, et in intellectu et in re.

věc sama, což je více. Je-li tedy to, nad co nic většího nelze myslet, pouze v nahlédnutí, pak to, nad co nic většího nelze myslet, je zároveň něco, nad co lze myslet něco většího. To však jistě není možné. Existuje tedy beze vší pochyby něco, nad co nic většího nelze myslet, a to jak v nahlédnutí, tak jako věc sama.

(Český překlad Lenka Karfíková, Anselm z Canterbury, Fides quaerens intellectum, Praha, Kalich 1990, Latinsko-české vydání.)

aliquis, aliquid	někdo, něco
audiō, īre, īvī, ītum	slyšet
certē	zajisté, jistě, vskutku
cōgitō, āre, āvī, ātum	myslet
dubium, īī, n. procul dubiō	pochybnost beze vší pochybnosti
existō, ere,	existovat, vyskytovat se
fidēs, eī, f.	víra
insipiens, tis (opak sapiens, tis)	nemoudrý, pošetilý (opak moudrý)
intellēctus, ūs, m.	porozumění, rozum, nahlédnutí (z inter + legere – číst uvnitř, proto L. K. volí jako ekvivalent „nahlédnutí“, aby odlišila od rozumu diskursivního)
nequeō, īre, īvī, itum	nemoci, nebýt s to
quisquis, quidquid	kdokoli, cokoli
rēs, reī, f.	věc
sciō, īre, scīvī, scītum	vědět
sōlus, a, um	sám, samotný

§ 76

Neurčitá zájmena:

U neurčitého zájmena „aliquis, aliquid“ – „někdo, něco“ se skloňuje pouze druhá část (-quis) a to stejně jako zájmena tázací (quis, quae, quid) (tedy „alicuius, alicui atd.). Podobně i další neurčitá zájmena, jako např. „quīdam, quiddam“ – „kdosi, cosi“; nebo „quisque, quidque“ – „každý, každá, každé“, kde se skloňuje jenom část první.

(Seznam dalších neurčitých zájmen v podrobnějších gramatikách)

Neurčité vztažné zájmeno „quisquis, quidquid“ – „kdokoli, cokoli“ má substantivní platnost a vedle uvedených tvarů se vyskytuje skoro jen v abl. (quōquō modō – jakkoliv).

§ 77

Proslogion 3

Si ergo vere est aliquid quo maius cogitari non potest, ut nec cogitari possit non esse. Et hoc est tu, domine deus noster. Sic ergo vere es, domine deus noster, ut nec cogitari possis non esse. E merito. Si enim aliqua mens posset cogitare aliquid melius te, ascenderet creatura super crea-

To, nad co nic většího nelze myslet, je tedy tak pravdivě že ani není možné myslet, že to není. A to jsi ty, Pane, náš Bože. Jsi tedy tak pravdivě, Pane, můj Bože, že ani není možné myslet, že nejsi, a to právem. Kdyby totiž něčí mysl mohla myslet něco lepšího, než jsi ty, vypínalo by se

torem, et
absurdum

absurdus,
ascendō,
creātor, ō
creātūra,
dominus,
iūdicō, ā
mēns, me
meritum,

§ 78

pozitiv:
bonus, a,
malus, a,
magnus, s
parvus, a,
multi, ae,

tozem, et iudicaret de creatore; quod valde est absurdum.

stvoření nad Stvořitele a posuzovalo by Stvořitele, což je velký nesmysl.

(Český překlad Lenka Karfíková, Anselm z Canterbury, Fides quaerens intellectum, Praha, Kalich 1990, Latinsko-české vydání.)

absurdus, a, um	nesmyslný, nevhodný, nejapný
ascendō, ere, scendī, scēsum	vystoupit, povznést se
creātor, ōris, m.	stvořitel
creātūra, ae, f.	stvoření, tvor
dominus, ī, m.	pán
iūdicō, āre, āvī, ātum	soudit, posuzovat
mēns, mentis f.	mysl, rozum,
meritum, ī, n.	zásluha

§ 78

Nepřavidelné stupňování adjektiv

pozitiv:	komparativ:	superlativ:
bonus, a, um – dobrý	melior, ius – lepší	optimus, a, um – nejlepší
malus, a, um – zlý	peior, ius – horší	pessimus, a, um – nejhorší
magnus, a, um – veliký	maior, ius – větší	māximus, a, um – nejlepší
parvus, a, um – malý	minor, us – menší	minimus, a, um – nejmenší
multī, ae, a – mnozí	plūrēs, plūra – četnější, více (gen. plūrium)	plūrimī, ae, a – nejčetnější, nejvíce

XII. BERNARDUS CLARAEVALLENSIS (Bernard z Clairvaux, 1091–1153)

§ 79

Významný představitel středověké mystiky:

- De gradibus humilitatis et superbiae
- De diligendo Deo
- De gratia et libero arbitrio
- Sermones in Cantica Cantorum
- O stupních pokory a pýchy
- O Lásce k Bohu
- O milosti a svobodném rozhodování
- Promluvy k Písni písní

BERNARD z Clairvaux: Chvály panenské matky. Překlad Ondřej M. Petřů a M. Michálek, Olomouc 1938.

BERNARD z Clairvaux: O lásce k Bohu (výtah). Překlad Lenka Karfíková, in: Mistr Eckhart a středověká mystika, Praha 1993, str. 108–121.

BERNARD, z Clairvaux: Pojednání o lásce k Bohu. Překlad Reginald Dacík, in: Po cestách mystiků k lásce Boží, Olomouc 1937, str. 10–47.

§ 80

De gradibus humilitatis et superbiae, 6, 19

O stupních pokory a pýchy

Cum sint itaque tres gradus seu status veritatis, ad primum ascendimus per laborem humilitatis, ad secundum per affectum compassionis, ad tertium per excessum contemplationis. In primo veritas reperitur severa; in secundo, pia; in tertio, pura. Ad primum ratio ducit, qua nos discutimus; ad secundum affectus perducit, quo aliis miseremus; ad tertium puritas rapit, qua ad invisibilia sublevamur.

Existují tedy tři stupně nebo stavy pravdy, k prvnímu vystupujeme skrze skutky pokory, k druhému skrze soucítění utrpení, k třetímu skrze vytržení kontempace. Na prvním stupni nalézáme přísnou pravdu, na druhém zbožnou, na třetím čistou. K prvnímu vede rozum, kterým vyšetřujeme sebe sama, k druhému přivádí cit, kterým se slitováváme nad ostatními, k třetímu nás uchvacuje čistota, kterou jsme vyzdviženi k neviditelným věcem.

affectus, ūs, m. lat. ekv. řec. πάθος	vášeň, náruživost, cit
ascendō, ere, scendī, scēnsūm	vystupovat
contemplātiō, ōnis, f. lat. ekv. řec. θεωρία	kontempace, rozjímání
excessus, ūs, m.	vytržení (mysli)
gradus, ūs, m.	krok, stupeň
humilitās, ātis, f.	slabost, poníženost, pokora
labor, ōris, m.	práce, dílo, námaha
misereor, ērī, itus sum	smilovat se
passiō, ōnis, f.	mučení, utrpení
pius, a, um	zbožný
pūritās, ātis, f.	čistota
pūrus, a, um	čistý
rapiō, ere, uī, tum	uchvátit, vytrhnout
reperiō, ĩre, repperī, repertum	nalézat, objevit
status, ūs, m.	stav, postavení
sublevō, āre, āvī, ātum	pozvednout, zdvihnout
veritās, ātis, f.	pravda

§ 81

Nejvýznamnější díla:

- Dialectica
- De unitate et trinitate divina
- Theologia christiana
- Sic et non
- Ethica seu Scito teipsum
- Historia calamitatum mearum
- Dialektika (V několika redakcích)
- O jednotě a božské Trojici
- Křesťanská teologie
- Ano a ne
- Etika, neboli Poznej sám sebe
- Dějiny mých pohrom

ABÉLARD: Áno a nie (předmluva). In: Antológia z díel filozofov III. Patristika a scholastika, Bratislava 1975, str. 239–248

ABÉLARD: Dopisy utrpení a lásky. Překlad J. Pavel, Praha 1976

Petr Abaelard zasáhl výrazně např. do sporu o universálie, kde je pro jeho pozici charakteristické užití termínů: nomen, sermo, status, similitudo, fictum, conceptus (concipere).

§ 82

Dialectica, 16, 25

Est autem universale vocabulum quod de pluribus singillatim habile est ex inventione sua predicari, ut hoc nomen „homo“, quod particularibus nominibus hominum coniungibile est secundum subiectarum rerum naturam quibus est impositum.

Obecnina je pojmenování, které se samo o sobě hodí k tomu, aby bylo predikováno o mnohých jednotlivinách, jako např. jméno „člověk“, které můžeme spojit s jednotlivými jmény lidí na základě přirozenosti věcí, které jsou podměty (takových výpovědí) a za které je (to jméno) dosazeno.

coniungō, ere, iūnxī, iūnctum	spojit, sloučit
habilis, e	vhodný, schopný, hodící se
impōnō, ere, posuī, positum	vložit, položit, dosadit, ustanovit
inventiō, ōnis, f.	vynálezavost, vynalezení
nōmen, inis, n.	jméno, název
praedīcō, ere, dīxī, dictum	vypovídat, predikovat
singillātīm	jednotlivě, o každé věci zvlášť
subiectum, ī, n.	podmět, subjekt
vocābulum, ī, n.	jméno, název, pojmenování

Termín „nomen“ nahrazuje Abaelard později termínem „sermō, ōnis, f.“ – „řeč“.

§ 83

Dialektika 20, 12

Statum quoque hominis res ipsas in natura hominis statutas possumus appellare, quarum communem similitudinem ille concepit, qui vocabulum imposuit.

Také statutem člověka můžeme nazývat v lidské přirozenosti taková určení, z nichž ten, kdo dosadil pojmenování, uchopil společnou podobnost.

appellō, āre, āvī, ātum	jmenovat, nazývat
commūnis, e	společný
concipiō, ere, cēpī, ceptum	pojmout, pochopit
statuō, ere, uī, ūtum	stanovit, určit, ustanovit
status, ūs, m.	postoj, postavení, stav, poměr, status
quoque	také, též, i

§ 84 Dialectica 22, 18

Restat igitur, ut sicut ficta est qualitas, ficta substantia sit ei subiecta.

Zbývá tedy, že jako je výtvořem kvalita, tak je výtvořem i podstata, která je jí (kvalitě) podmětem.

fictus, a, um (od fingō, ere) fictum, ī, n.	vytvořený výtvoř
qualitās, ātis, f.	kvalita

Abaelardova pozice připomíná Ockhamovu teorii fictum, kde však je fictum ztotožněno s tzv. esse obiective. K problematice termínů subiectum – obiectum viz § 139.

§ 85 Ethica seu Scito teipsum 3, 645 C

... quattuor sunt quae praemisimus, ut ab invicem ipsa diligenter distingueremus: Vitium scilicet animi, quod ad peccandum pronos efficit; ac postmodum ipsum peccatum, quod in consensu mali, vel contemptu Dei statuimus; deinde mali voluntatem malique operationem.

... předeslali jsme, že existují čtyři (věci), abychom je od sebe navzájem lépe odlišili: neřest duše, která vede k hříchu; dále samotný hřích, který jsme stanovili jako souhlas se zlem nebo pohrdání Bohem; dále pak vůle ke zlu a vykonání zla.

cōnsēnsus, ūs, m.	souhlas
contemptus, ūs, m.	opovržení, pohrdání
invicem	navzájem
malum, ī, n.	zlo
operātiō, ōnis, f.	výkon, dílo
peccātum, ī, n.	hřích, provinění
peccō, āre, āvī, ātum	hřešit
praemittō, ere, mīsi, missum	předesílat
prōnus, a, um	kupředu nakloněný, mající sklon (k něčemu)
vitium, ī, n.	vada, nečnost, neřest
voluntās, ātis, f.	vůle

§ 86 Ethica seu Scito teipsum 7, 650 B

Cum itaque dicimus intentionem hominis bonam, et opus illius bonum, duo quidem distinguimus, intentionem scilicet ac opus.

Když tedy hovoříme o dobrém záměru člověka a o jeho dobrém skutku, rozlišujeme dvě (věci), záměr a skutek.

distinguō, ere, stīnxī, stīnctum	rozlišovat
intentiō, ōnis, f.	záměr
opus, operis, n.	dílo, práce, činnost, skutek

§ 87Ethica seu Scito teipsum
11, 652 C

Bonam quippe intentionem, hoc est, rectam in se dicimus; operationem vero, non quod boni aliquid in se suscipiat, sed quod ex bona intentione procedat.

Říkáme, že záměr je dobrý, tj. správný v sobě samém, avšak dílo nikoliv proto, že pojímá něco dobrého v sobě samém, ale protože pochází z dobrého záměru.

prōcēdō, ere, cessī, cessum	vystupovat, postupovat, vycházet
rēctus, a, um	rovný, přímý, správný
suscipiō, ere, cēpī, ceptum	chytit, pochytit, podstoupit, pojímat

§ 88

V paragrafech 86 a 87 se setkáváme s termínem „**intentio, ōnis, f.**“, který má ve středověké tradici dva významy. Výstižně o nich píše Tomáš Akvinský:

Quaest. disp. De veritate, 21, a 3, ad 5

... cum dicitur quod finis prior est in intentione, intentio sumitur pro actu mentis, qui est intendere. Cum autem comparamus intentionem boni et veri, intentio sumitur pro ratione quam significat definitio; unde aequivoce accipitur utrobique.

... když se říká, že cíl je spíše v intenci, užívá se intence k označení aktu mysli, který spočívá v intendování. Když ale srovnáváme intenci dobra a pravdy, užívá se intence místo pojmu, který označuje definici. Proto se intence v obou případech chápe víceznačně.

První význam termínu „intence“ nacházíme např. právě u Abaelarda, a to v souvislosti s vůlí a jejím cílem v návaznosti na původní latinskou tradici vedoucí až k Ciceronovi; v tomto případě překládáme termín do češtiny např. jako „záměr“.

Druhý význam termínu „intentio“ se objevil až později prostřednictvím latinského překladu (Dominika Gundissalina, 12. stol.) arabského (Avicenna) termínu „ma' na“; spočívá v určení logického předmětu a odkazuje na metajazykový charakter logiky. V této souvislosti se pak běžně rozlišovaly tzv. první a druhé intence (intentiones primae, intentiones secundae), tedy obecné pojmy, které predikujeme o individuu na jedné straně, na straně druhé pak obecné pojmy, které predikujeme o prvních intencích. (Dostáváme se tak k problematice praedikamentů a praedikabilií, viz § 67.) V tomto případě jsou pak vhodnými českými ekvivalenty termínu „intentio“ např. „pojem“, či lépe „intence“.

Připomeňme, že v novověké filozofii termín „intence“ hraje významnou roli ve fenomenologii E. Husserla. Husserl přitom byl ovlivněn F. Brentanem, který je výrazně spojen se středověkou filozofickou tradicí.

srv. RITTER, Joachim – GRÜNDER, Karlfried (Hg.): Historisches Wörterbuch der Philosophie, Band 4: I – K, Basel 1976, Heslo „Intentio“ napsal P. Engelhardt.

XIV. HUGO DE SANCTO VICTORE (Hugo od sv. Viktora, 1096?–1141)

§ 89

Stěžejní díla:

- Didascalion de studio legendi
- De sacramentis christianae fidei
- Soliloquium de arrha animae
- De vanitate mundi
- De tribus diebus
- Didascalion
- O tajemstvích křesťanské víry
- O zásrubním daru duše
- O marnosti světa
- O třech dnech

HUGO od sv. Viktora: De tribus diebus / O třech dnech. Př. Lenka Karfíková, Praha 1997

HUGO od sv. Viktora: O marnosti světa (ukázka), Překlad Lenka Karfíková, in: Mistr Eckhart a středověká mystika, Praha 1993, str. 101–107.

srv.: KARFÍKOVÁ, Lenka: Studie z patristiky a scholastiky. Praha 1997, kapitoly: Symbol a bezprostřednost (str. 123–153), Trojice jako přátelství rovných podle Huga ze Sv. Viktora (str. 154–160).

V Didascalii představuje Hugo program vyučování určený pro řeholníky, který navazuje na dělení tzv. sedmi svobodných umění – septem artes liberales (na trivium a kvadrivium). Následující paragrafy zachycují terminologii jeho dělení věd.

§ 90

Didasc. II., 1

Philosophia dividitur in theoreticam, practicam, mechanicam et logicam. Hae quattuor omnem continent scientiam. Theorica interpretatur speculativa; practica, activa, quam alio nomine ethicam, id est, moralem dicunt, eo quod mores in bona actione consistant; mechanica, adulterina, quia circa humana opera versatur; logica, sermocinalis, quia de vocibus tractat. Theorica dividitur in theologiam, mathematicam et physicam. Hanc divisionem Boethius facit aliis verbis, theoreticem secans in intellectibilem et intelligibilem et naturalem, per intellectibilem significans theologiam, per intelligibilem, mathematicam, per naturalem, physicam.

Didascalion

Filozofie se dělí na teoretickou, praktickou, mechanickou a logickou. Tyto čtyři zahrnují veškeré vědění. Teoretická je chápána jako spekulativní, praktická jako aktivní, která je jiným jménem nazývána etikou, tj. morálkou, protože mravy spočívají v dobré činnosti; mechanická je chápána jako nepravé (vědění), protože se zabývá lidskými díly, logická jako řečová, protože pojednává o slovech. Teoretická se dělí na teologii, matematiku a fyziku. Toto dělení učinil jinými slovy Boethius, který rozdělil teoretickou na intelektibilní, inteligibilní a přírodní, intelektibilní odpovídá teologii, inteligibilní matematice a přírodní fyzice.

contineō, ēre, tīnūī, –	spojovat, zadržovat, obsahovat
dīvidō, ere, vīsī, vīsum	oddělovat, rozdělovat
īnterpretor, ārī, ātus sum	vykládat, rozumět, pojímat
opus, operis, n.	dílo, práce, činnost
secō, āre, secuī, sectum	sekat, dělit
sermō, ōnis, m. sermōcinālis, e	rozmluva, řeč, řečový
vōx, vōcis, f.	hlas, zvuk, slovo

§ 91

Didascalion II, 6
De quadrivio

... ad mathematicam proprie pertineat abstractam attendere quantitate...
Mathematica igitur dividitur in arithmetice, musicam, geometriam, astronomiam.

§ 92

Didascalion

2, 28 Logica dividitur in grammaticam et in rationem disserendi. ...
2, 30 Grammatica est scientia loquendi sine vitio; dialectica disputatio acuta verum a falso distinguens. Rhetorica est disciplina ad persuadendum quaeque idonea.

Didascalion
O kvadriviu

... matematika ve vlastním smyslu se zabývá zkoumáním abstraktní kvantitativy ...
Matematika se tedy dělí na aritmetiku, hudbu, geometrii a astronomii.

Didascalion

Logika se dělí na gramatiku a znalost vedení rozmluvy...
Gramatika je věda jak mluvit bez chyb, dialektika je břitká rozprava rozlišující pravdu od lži. Rétorika je nauka jak přesvědčovat o věcech, které jsou vhodné.

acūtus, a, um	ostrý, břitký, bystrý
attendō, ere, dī, tum	napínat mysl, pozorovat
disciplīna, ae, f.	učení, nauka
disputātiō, ōnis, f.	zkoumání, rozprava, hovor
disserō, ere, serui, sertum	vykládat, promlouvat (podle pravidel logiky)
distinguō, ere, stīnxī, stīnctum	rozlišovat, rozeznávat
falsum, ī, n.	lež, nepravda, klam
idōneus, a, um	vhodný, schopný, dostatečný
loquor, loquī, locūtus sum	mluvit, hovořit
persuādeō, ēre, sī, sum	přemluvit, přesvědčit
pertineō, ēre, tinuī	dosahovat, týkat se, vztahovat se
proprie	zvláště, vlastně, ve vlastním smyslu
quantitās, ātis, f.	mnohost, kvantita
ratiō, ōnis, f.	zde ve významu teorie, vědy, theoretické znalosti
vitium, īī, n.	chyba, vada

XV. ALBERTUS MAGNUS (Albert Veliký, 1193–1280)

§ 93

Albert Veliký, který pro tematickou šíři svých spisů je nazýván Doctor universalis, je autorem mnoha komentářů k antickým traktátům logickým, fyzikálním, matematickým, metafyzickým, etickým, a také shrnujících děl:

- Summa de creaturis
- Summa theologica
- Suma o stvoření
- Teologická suma

§ 94

De vegetabilibus et plantis

O vegetaci a rostlinách

Experimentum solum certificat in talibus, eo quod tam de particularibus naturis simile haberi non potest.

Samotný pokus nás ujišťuje v takových (věcech), kde nemůžeme mít podobnou (jistotu) o jednotlivých přirozenostech.

certificō, āre, āvī, ātum	ujišťovat, dávat jistotu
experimentum, ī, n.	pokus, zkouška
similis, e	podobný

§ 95

Summa theologica II, 12, 69

Teologická suma

His ita prenotatis dicendum est ad primum, quod Gregorius bene diceret, si anima in se considerata esset endelechia secundum essentiam. Hoc autem non est verum: non enim est endelechia nisi per animationem quam facit corpori per opera vitae. In se autem spiritus est incorporeus et semper vivens, ut dicit Plato.

... Ad aliud dicendum, quod animam considerando secundum se, consentiemus Platoni; considerando autem secundum formam animationis quam dat corpori, consentiemus Aristoteli.

Když jsme to takto předznamenali, je třeba říci k prvnímu problému, zda Řehoř dobře řekl, jestli je duše uvažovaná sama o sobě entelechií podle své bytnosti. Toto nicméně není pravda. Duše totiž není entelechií, než skrze ožívování, které činí tělu prostřednictvím činností života. V sobě samém je pak duch netělesný a stále živý, jak říká Platon.

... K jinému problému je třeba říci, že když budeme uvažovat o duši podle ní samé, budeme souhlasit s Platonem. Když pak budeme uvažovat o ní jako o oživující formě, kterou dává tělu, budeme souhlasit s Aristotelem.

animātiō, ōnis, f.	oživení, oduševnění
cōsentiō, īre, sēnsī, sēnsum	souhlasit
cōsiderō, āre, āvī, ātum	rozvažovat, uvažovat
endelechia, ae, f.	entelechie, uskutečnění

Povšimněme si Albertova užití slova „endelechia“ jako přepisu Aristotelova termínu *ἐντελέχεια*. Nepřesné ztotožnění „endelechia“ (nepřetržitost, trvání) s „entelechia“ (činnost, působení) pochází od Cicerona (Tusc. I. 10, 22), když nesprávně cituje Aristotela. Albert pak pravděpodobně přebírá tento odkaz právě od Cicerona.

§ 96

... talis e
corpus u
quae nor

ars, artis,
comparō.
intentiō,
mōtor, ōr
moveō, ē
simplex,

§ 97

... secur
les, vege
mine sub
... In to
particula
cuntur, e
am, sed

actus, ūs,
pars, tis,
particulā
potestās,
proprius,
rationalis
sēnsibilis
tōtus, a, u
vegetābil
virtūs, ūt
vīs f., pl.

Dalším z
která ner

§ 96

Summa theologiae II, 12, 70

Teologická suma

... talis enim substantia (anima) comparatur ad corpus ut motor, qui arte et intentione movet: quae non potest esse forma simplex.

... takováto podstata (duše) se má k tělu jako jeho hybatel, který jím pohybuje dovedností a vůlí. Tato (podstata) nemůže být jednoduchou formou.

ars, artis, f.	umění, dovednost
comparō, āre, āvī, ātum	stavět k sobě, srovnávat
intentiō, ōnis, f.	záměr, vůle
mōtor, ōris, m.	hybatel
moveō, ēre, mōvī, mōtum	hýbat, pohybovat
simplex, icis	jednoduchý

§ 97

Summa de creaturis II, q. 7

Suma o stvoření

... secundum omnes philosophos etiam naturales, vegetabile, sensibile et rationale sunt in homine substantia una, et anima una et actus unus...
... In toto potestativo sunt partes potestatum particularium, quae partes vires vel virtutes dicuntur, et non secundum esse et speciem propriam, sed secundum esse et speciem sui totius.

... podle všech filozofů i přírodovědců je rostlinné, smyslové a rozumové v člověku jednou substancí, jednou duší a jedním aktem.
... V mohutnostním celku existují částečné mohutnosti jako části, které se jako části nazývají silami či schopnostmi, ne podle vlastního bytí či vlastní podoby, ale podle bytí a podoby svého celku.

āctus, ūs, m.	akt, činnost, uskutečnění
pars, tis, f.	část
particulāris, e	částečné
potestās, ātis	moc, mohutnost, schopnost
proprius, a, um	vlastní, zvláštní
rationālis, e	rozumový
sēnsibilis, e	smyslový
tōtus, a, um	celý, všechen
vegetābilis, e	rostlinný
virtūs, ūtis, f.	mužnost, ctnost; schopnost, síla
vīs f., pl. vīrēs	síla

Dalším z Albertových významných termínů je „materia inchoata“ – započatá látka, což je látka, která není čistě pasivní, ale upřednostňuje přijetí některých forem.

XVI. THOMAS DE AQUINO (Tomáš Akvinský, 1224/25–1274)

§ 98

Opera, quae genuina sunt et alicuius momenti pro speculatione philosophica. In quantum fieri potest, etiam tempus indicatur, quo singula opera a Doctore Angelico conscripta sunt:

1. Commentaria in Aristotelem
 - Ethica (1261–1264)
 - Physica (1261–1264)
 - Metaphysica (post 1266)
 - De anima (1268–1272)
 - De sensu et sensato
 - De memoria et reminiscencia
 - Perihermeneias (1269–1272)
 - De caelo et mundo
 - De generatione et corruptione
 - Politica
 - Meteorologica
2. Commentaria in librum de causis
3. Opuscula
 - De ente et essentia (1252–1256)
 - De principiis naturae (1252–1256)
 - De substantiis separatis (post 1260)
 - De unitate intellectus contra Averroistas
 - De aeternitate mundi (c. 1270)
 - De occultis operibus naturae
 - De mixtione elementorum
 - De motu cordis
 - De regimine principum (liber 1 et 2, c. 1–4; cetera non sunt Thomae Aq.)
 - De emptione et venditione
 - De quattuor oppositis
 - De propositionibus modalibus
 - De demonstratione
 - De fallaciis
 - De natura accidentis
 - De verbo
 - De differentiis verbi divini et humani
 - De natura materiae et dimensionibus interminatis
 - De instantibus
 - De principio individuationis
 - Contra errores Graecorum (1261–1264)
 - In Dionysium de divinis nominibus
 - In Boethium de trinitate
1. Komentáře k Aristotelovi
 - Etika
 - Fyzika
 - Metafyzika
 - O duši
 - O smyslech a smysly poznávaném
 - O paměti a vzpomínání
 - O vyjadřování
 - O nebi a světě
 - O vzniku a zániku
 - Politika
 - Meteorologika
2. Komentář ke knize o příčinách
3. Malá díla
 - O jsoucnu a bytnosti
 - O přírodních prvcích
 - O oddělených substancích
 - O jednotě rozumu proti Averroistům
 - O věčnosti světa
 - O skrytých působnostech přírody
 - O směsích prvků
 - O pohybu srdce
 - O královské vládě
 - O koupi a prodeji
 - O čtyřech protikladech (neautentické)
 - O modálních proposicích
 - O důkazech
 - O klamech
 - O přirozenosti případku
 - O slovu
 - O rozdílech božského a lidského slova
 - O přirozenosti látky a neohrazených rozměrech
 - O námitkách
 - O principu individuaace
 - Proti omylům Řeků
 - Komentář k Divišově spisu O božích jménech
 - Komentář k Boethiově spisu O trojici

4. Quaestiones quodlibetales et disputatae:
Quaestiones quodlibetales liber 1–6 (1269–1272),
liber 7–11 (1260–1268)

Praecipuae quaestiones disputatae:

- De veritate (1256 – 1259)
- De potentia
- De spiritualibus creaturis
- De anima
- De unione Verbi incarnati
- De malo (quinque hae Quaestiones disputatae conscriptae sunt 1260–1268)
- De natura beatitudinis (1265–1267)
- De virtutibus in communi
- De virtutibus cardinalibus
- De caritate
- De spe (omnes istae Quaestiones conscriptae sunt 1269–1272)

5. Opera maiora systematica

- Commentarium in 4 libros Sententiarum P. Lombardi (1253–1255)
- Summa contra gentiles (1261–1264)
- Summa theologica (1266–1273)

4. Kvestie kvodlibetální a disputované

- O pravdě
- O potenci
- O duchovních stvořeních
- O duši
- O jednotě vtěleného Slova
- O zlu

- O přirozenosti blaženosti
- O ctnostech obecně
- O základních ctnostech
- O lásce
- O naději

5. Velká systematická díla

- Komentář ke 4 knihám Sentencí Petra Lombardského
- Suma proti pohanům
- Suma teologická

T. A.: Theologická summa. I.–VI. (6. svazek – doplněk, Výbor z In IV. Sententiarum). Překlad Emilián Soukup a kol., Olomouc 1937–1940

T. A.: De ente et essentia – O jsoucnu a bytnosti. Překlad Stanislav Sousedík, In: SOUSEDÍK, Stanislav: Jsoucnu a bytí. Úvod do četby sv. Tomáše Akvinského, Praha 1992

T. A.: Summa proti pohanům. I.–IV. Překlad Tomáš Bahounek, Olomouc 1993

T. A.: O království ke králi kyperskému. Překlad Stanislav Sousedík, In: SOUSEDÍK, Stanislav (ed.): Texty k studiu dějin středověké filozofie. Praha 1994

SOUSEDÍK, Stanislav: Jsoucnu a bytí. Úvod do četby sv. Tomáše Akvinského, Praha 1992

KENNY, Anthony: Tomáš Akvinský, Praha 1993

KENNY, Anthony: Tomáš o lidském duchu, Praha 1997

PIEPER, Josef: Tomáš Akvinský. Život a dílo, Praha 1997.

LOTZ, Johannes B.: Martin Heidegger a Tomáš Akvinský. Člověk – čas – bytí, Praha 1998

KLUXEN, Wolfgang: Tomáš Akvinský. Jsoucnu a jeho principy. In: Křesťanství a filozofie. Postavy latinské tradice, Praha 1994, str. 91–127

§ 99

K terminologii Tomáše Akvinského např.:

- Petrus de Bergamo, In opera S. Thomae Aquinatis index seu tabula aurea eximii doctoris. Editio phototypica, Roma
- L. Schütz, Thomas – Lexikon. Sammlung, Übersetzung und Erklärung der in sämtlichen Werken des hl. Thomas von Aquin vorkommenden Kunstausdrücke und wissenschaftlichen Aussprüche. Paderborn 1985

- Deferrari, R.: A Complete Index of the Summa theologiae of St. Thomas Aquinas, Baltimore 1956, Boston 1986
- Index thomisticus, R. Busa ed., Stuttgart 1974
- Thomae Aquinatis Opera Omnia cum hypertextibus in CD-ROM, R. Busa ed., Milan 1992

§ 100 Dříve než pokročíme dále k Tomášovým textům je třeba seznámit se s některými důležitými nepravidelnými slovesy, jež jsou ve filozofických dílech velmi frekventovaná (kromě sloves *esse*, *velle*, *nolle*, *malle*, jejichž časování uvádíme na jiných místech); jde o slovesa: *ferō*, *ferre*, *tulī*, *lātum* – nést, přinášet, *eō*, *īre*, *iī*, *itum* – jít, *fīō*, *fīerī*, *factus sum* – dít se, stávat se, být dělán

		FERRE akt.	pass.	ĪRE	FĪERĪ
prez.	1	<i>ferō</i>	<i>feror</i>	<i>eō</i>	<i>fīō</i>
	2	<i>fers</i>	<i>ferris</i>	<i>īs</i>	<i>fīs</i>
	3	<i>fert</i>	<i>fertur</i>	<i>it</i>	<i>fit</i>
	1	<i>ferimus</i>	<i>ferimur</i>	<i>īmus</i>	<i>fīmus</i>
	2	<i>fertis</i>	<i>feriminī</i>	<i>ītis</i>	<i>fītis</i>
	3	<i>ferunt</i>	<i>feruntur</i>	<i>eunt</i>	<i>fīunt</i>
impf.	1	<i>ferēbam</i>	<i>ferēbar</i>	<i>ībam</i>	<i>fīēbam</i>
	2	<i>ferēbās</i>	<i>ferēbāris</i>	<i>ībās</i>	<i>fīēbās</i>
fut.	1	<i>feram</i>	<i>ferar</i>	<i>ībō</i>	<i>fīam</i>
	2	<i>ferēs</i>	<i>ferēris</i>	<i>ībis</i>	<i>fīēs</i>
perf.	1	<i>tulī</i>	<i>lātus sum</i>	<i>iī</i>	<i>factus sum</i>
	2	<i>tulistī</i>	<i>lātus es</i>	<i>īstī</i>	<i>factus es</i>
	3	<i>tulit</i>	<i>lātus est</i>	<i>īit</i>	<i>factus est</i>
	1	<i>tulimus</i>	<i>lātī sumus</i>	<i>iimus</i>	<i>factī sumus</i>
	2	<i>tulistis</i>	<i>lātī estis</i>	<i>īstis</i>	<i>factī estis</i>
	3	<i>tulērunt</i>	<i>lātī sunt</i>	<i>iērunt</i>	<i>factī sunt</i>

Pozn.:

īre vytváří pouze neosobní pasívum: *itur* = jde se, *itum est* = šlo se; transitivní složeniny od *īre*, např. *praeterīre* (přecházet), *trānsīre* (překračovat, přestupovat) mají osobní pasívum.

Fīerī (být dělán, činěn) slouží jako trpný rod slovesa *facere* – též u kompozit jako jsou: *assuefacere* (zvykat, navykat), *patefacere* (otevírat); *satisfacere* (činit zadost); význam „dít se“ má *fīerī* jen ve 3. os. sg. a pl. neuter (!), např. *saepe fit* = často se stává, *ita factum est* = tak se stalo apod.

V následujících paragrafech se seznámíme s některými Tomášovými texty prostřednictvím ukávek z díla *De ente et essentia*, ve kterém se Akvinský pokusil projasnit některé významné filozofické pojmy. Pro srovnání uvádíme v juxtapozici německý překlad Horsta Seidla z vydání „*De ente et essentia / Über Seiendes und Wesenheit*“, Hamburg, Felix Meiner Verlag 1988 (Philosophische Bibliothek 415). Možno dále srovnat s novým českým překladem Stanislava Sousedíka, viz *De ente et essentia – O jsoucnu a bytnosti*. In: SOUSEDÍK, Stanislav: *Jsoucno a bytí*. Úvod do četby sv. Tomáše Akvinského. Křesťanská akademie, Praha 1992. (První překlad do češtiny s názvem „*O byti a bytnosti*“ pořídili Jan Křtitel Votka a Václav Vojáček, Praha 1887).

(3) Sciendum est igitur quod, sicut in V Metaphysicae Philosophus dicit, ens per se dupliciter dicitur: uno modo quod dividitur per decem genera, alio modo quod significat propositionum veritatem. Horum autem differentia est quia secundo modo potest dici ens omne illud de quo affirmativa propositio formari potest, etiam si illud in re nihil ponat; per quem modum privationes et negationes entia dicuntur: dicimus enim quod affirmatio est opposita negationi, et quod caecitas est in oculo. Sed primo modo non potest dici ens nisi quod aliquid in re ponit. Unde primo modo caecitas et huiusmodi non sunt entia.

Man muss also (erstlich) wissen, dass das Seiende an sich, wie der Philosoph im 5. Buch der „Metaphysik“ sagt, auf zweifache Weise genannt wird: auf eine Weise dadurch, dass es sich auf zehn (kategoriale) Gattungen verteilt, auf andere Weise dadurch, dass es die Wahrheit der Aussagen bedeutet. Der Unterschied dieser (beiden Weisen) ist der, dass Seiendes auf die zweite Weise all das genannt werden kann, worüber sich eine bejahende Aussage bilden lässt, auch wenn dies nichts real setzt. Auf diese Weise werden die Privationen und Verneinungen Seiendes genannt; denn wir sagen aus, dass die Bejahung der Verneinung entgegengesetzt ist, und dass die Blindheit im Auge ist. Auf die erste Weise jedoch kann Seiendes nur so genannt werden, dass dies etwas real setzt. Daher sind in der ersten Weise Blindheit und derartiges kein Seiendes.

(překlad Horst Seidl, c. d., podobně i následující paragrafy)

3. Je tedy třeba vědět, že se – jak praví Filozof v páté knize Metafyziky – jsoucno o sobě vypovídá dvojím způsobem. Jednak tak, že se dělí na deset kategorií, jednak tak, že označuje pravdivost výroků. Rozdíl je v tom, že druhým způsobem lze nazvat jsoucnem vše to, o čem lze utvořit kladný výrok, i když to ve skutečnosti nic kladného není; tím způsobem se nazývají jsoucný i zbavenosti (= privace) a zápor (= negace): vždyť říkáme, že tvrzení „je“ protikladem záporu a že slepota „je“ v oku. Avšak prvním způsobem lze nazvat jsoucnem pouze to, co je ve skutečnosti něčím kladným. Proto prvním způsobem slepota a takové věci jsoucný nejsou.

(překlad S. Sousedík, c. d., podobně i následující paragrafy)

affirmātiō, ōnis, f.	tvrzení (kladné), ujišťování
caecitās, ātis, f.	slepota
caecus, a, um	slepý
dīvidō, ere, vīsī, vīsum	dělit, rozdělovat
ens, entis, f.	jsoucno
formō, āre, āvī, ātum	utvářet, vytvářet
genus, eris, n.	rod
modus, ī, m.	způsob
negātiō, ōnis, f.	popírání, negace, zápor
oculus, ī, m.	oko
oppositus, a, um	protikladný
prīvātiō, ōnis, f.	zbavenost, privace
prōpositiō, ōnis, f.	premisa, výrok
significō, āre, āvī, ātum	označovat, znamenat
veritās, ātis, f.	pravda, pravdivost

§ 102 De ente et essentia. 4

Nomen igitur essentiae non sumitur ab ente secundo modo dicto; aliqua enim hoc modo dicuntur entia quae essentiam non habent, ut patet in privationibus; sed sumitur essentia ab ente primo modo dicto. Unde Commentator in eodem loco dicit quod ens primo modo dictum est quod significat essentiam rei.

Der Name der Wesenheit wird also nicht von dem auf die zweite Weise genannten Seienden her gewonnen; denn einiges wird auf diese Weise Seiendes genannt, das keine Wesenheit hat, wie sich bei den Privationen zeigt, vielmehr wird die Wesenheit von dem auf die erste Weise genannten Seienden her gewonnen. Daher sagt der Kommentator an derselben Stelle, dass das auf die erste Weise genannte Seiende das ist, was das Wesen eines Dinges bezeichnet.

4. Slovo bytnost (= esence) nepochází ze jsoucná vypovídáního druhým způsobem: tímto způsobem se totiž jsoucný nazývají některé věci, které bytnost nemají, jak je to patrné na zbavenostech; bytnost však pochází od jsoucná v prvním významu. Proto Komentátor na témže místě praví, že jsoucná vypovídáního prvním způsobem je to, co označuje bytnost.

essentia, ae, f.	bytnost, esence
sūmō, ere, sūmpsī, sūmptum	vzít, brát

§ 103 De ent. et ess. 5

Et quia, ut dictum est, ens hoc modo dictum dividitur per decem genera, oportet ut essentia significet aliquid commune omnibus naturis per quas diversa entia in diversis generibus et speciebus collocantur, sicut humanitas est essentia hominis, et sic de aliis.

Weil nun, wie gesagt, das in dieser Weise genannte Seiende auf zehn Gattungen verteilt ist, muss die Wesenheit etwas Gemeinsames für alle Naturen bedeuten, nach denen das verschiedene Seiende verschiedenen Gattungen zugewiesen wird, wie z. B. die Menschennatur (Menschheit) die Wesenheit des Menschen ist, und so bei den übrigen (Gattungen).

5. A protože se, jak bylo řečeno, prvním způsobem vypovídáního jsoucná dělí na deset kategorií, musí bytnost označovat něco společného všem přirozenostem, jimiž se různá jsoucná zařazují do rozličných rodů a druhů, jako je lidství bytností člověka ap.

commūnis, e	společný
dīversus, a, um	různý
hūmānitās, ātis, f.	lidskost
nātūra, ea, f.	přirozenost
omnis, e	všechn
oportet, ēre, uit	musí se, je třeba
speciēs, ēī, f.	druh

§ 104 De ente et essentia 6

Et quia illud per quod res constituitur in proprio genere vel specie, est hoc quod significatur per definitionem indicantem quod res est, inde est quod nomen essentiae a philosophis in nomen quiditatis mutatur; et hoc est etiam quod Philosophus frequenter nominat quod quid erat esse, id est hoc per quod aliquid habet esse quid.

Und da das, wodurch ein Ding in seiner eigenen Gattung oder Art gebildet wird, dem gleichkommt, was durch die Definition bezeichnet wird, die anzeigt, was das Ding ist, geschieht es daher, dass das Wort Wesenheit von den Philosophen zu Washeit abgewandelt wird. Und dies nennt der Philosoph häufig auch das wesensmässige Sosein (von etwas), d. h. das, wodurch etwas sein Wassein hat. Es heisst auch Form, sofern

Dicitur etiam forma, secundum quod per formam significatur certitudo uniuscuiusque rei, ut dicit Avicenna in II Metaphysicae suae.

durch die Form die Bestimmtheit eines jeden Dinges bezeichnet wird, wie Avicenna im 2. Buch seiner Metaphysik sagt.

6. A protože se to, čím je věc ve vlastním rodu či druhu, označuje definicí, jež udává, co věc je, z toho pochází, že filozofové místo „bytnost“ říkávají „cost“. Tu Filozof také často nazývá „co-to-bylo-bytí“, to je to, díky čemu má něco býti něčím. Říkává se tomu také forma, pokud se formou označuje určitost každé věci, jak praví Avicenna v druhé knize své Metafysiky.

constituō, ere, uī, ūtum	stanovit, rozhodovat
dēfīnītīō, ōnis, f.	vymezení, definice
indicō, āre, āvī, ātum	udat, ukazovat
quiditās, ātis, f. ze zájmena „quid“ – „co“	cost
mūtō, āre, āvī, ātum	zaměnovat
frequenter	hojně, často
nōminō, āre, āvī, ātum	jmenovat, nazývat
certitūdō, inis, f.	jistota, určitost

Slovní spojení „**quod quid erat esse**“, překládáno doslovně do češtiny „co-to-bylo-bytí“ je latinským ekvivalentem řeckého Aristotelova *τό τι ἦν εἶναι*.

§ 105 De ente et essentia, 7

Hoc etiam alio nomine natura dicitur accipiendo naturam secundum primum modum illorum quatuor, quod Boetius in libro De duabus naturis assignat; secundum scilicet quod natura dicitur omne illud quod intellectu quoquo modo capi potest. Non enim res est intelligibilis, nisi per definitionem et essentiam suam: et sic etiam Philosophus dicit in V Metaphysicae, quod omnis substantia est natura.

Dies wird auch, mit einem anderen Wort, Natur genannt, wenn man Natur in den ersten jener vier Bedeutungsweisen nimmt, die Boethius im Buch Über die zwei Naturen angibt, nach welcher nämlich Natur all das genannt wird, was vom Intellekt auf irgendeine Weise begriffen werden kann. Ein Ding ist ja nur durch seine Definition und seine Wesenheit intelligibel (für den Intellekt einsehbar). Und so sagt auch der Philosoph im 5. Buch der Metaphysik, dass jede Substanz Natur ist.

7. To se také jiným jménem nazývá přirozenost, bere-li se přirozenost v prvním z oněch čtyř způsobů, které udává Boethius v knize O dvou přirozenostech, pokud se totiž přirozeností nazývá vše to, co lze jakýmkoli způsobem postihnout rozumem. Věc je totiž postihnutelná rozumem jenom svou definicí a bytností; tak také praví Filozof v páté knize Metafysiky, že je každá substance přirozeností.

accipiō, ere, cēpī, ceptum	přijímat, brát
assignō, āre, āvī, ātum	udělit, přepisovat
capiō, ere, cēpī, captum	jímat, brát, chápat
intellectus, ūs, m.	rozum, intelekt
intelligō, ere, lēxī, lēctum	poznávat

§ 106

De ente et essentia, 8

Tamen nomen naturae hoc modo sumptae videtur significare essentiam secundum quod habet ordinem ad propriam operationem rei, cum nulla res propria operatione destituatur. Quidam vero nomen sumitur ex hoc quod per definitionem significatur; sed essentia dicitur quod per eam et in ea ens habet esse.

Doch scheint das Wort Natur in der hier aufgefassen Weise die Wesenheit eines Dinges insofern zu bezeichnen, als sie eine Hinordnung auf die eigentümliche Tätigkeit des Dinges hat, da kein Ding ohne eine ihm eigentümliche Tätigkeit ist. Das Wort Washeit dagegen wird aus dem gewonnen, was durch die Definition bezeichnet wird. Wesenheit (Essenz = Seinsheit) aber wird sie genannt: sofern durch sie und in ihr ein Seiendes das Sein hat.

8. Zdá se nicméně, že slovo „přirozenost“ chápané tímto způsobem označuje bytnost věci ve vztahu k činnosti jí vlastní: protože žádná věc není bez činnosti sobě vlastní. Slovo „cost“ pochází od toho, že je bytnost označována definicí. Slova „bytnost“ se pak užívá, pokud skrze ni a v ní má jsoucnost bytí.

ordō, inis, m.	řád,
proprius, a, um	vlastní
operātiō, ōnis, f.	činnost
dēstitūō, ere, stitūī, stitūtum	zústavovat, zbavovat
secundum s. quod	podle (něčeho), ve shodě (s něčím) nakolik, pokud

Pozn.: Upozorňujeme, že na známé osobnosti se ve středověku často odkazovalo jejich přezdívkou. Tak např. „Komentátor“ v § 102 znamená vždy Averroes, v § 104 „Filozof“ znamená vždy Aristotelés. Dále např. označením „Apostolus“ je míněn apoštol Pavel.

§ 107

De ente et essentia, 9

Sed quia ens absolute et per prius dicitur de substantiis, et per posterius et quasi secundum quid de accidentibus, inde est quod essentia proprie et vere est in substantiis, sed in accidentibus est quodammodo, et secundum quid. Substantiarum vero quaedam sunt simplices et quaedam compositae: et in utriusque est essentia; sed in simplicibus veriori et nobiliori modo, secundum quod etiam esse nobiliter habent; sunt etiam causa eorum quae composita sunt, ad minus substantia prima simplex quae Deus est.

Da aber das Seiende in absolutem und früherem (vorrangigem) Sinne von den Substanzen genannt wird und erst in späterem (nachgeordnetem) Sinne und gleichsam nur in gewisser Beziehung von den Akzidenzien, ergibt es sich daher, dass sich die Wesenheit eigentlich und in Wahrheit bei den Substanzen findet, bei den Akzidenzien aber nur gewissermassen und beziehungsweise. Von den Substanzen sind jedoch einige einfach und einige zusammengesetzt, und bei beiden findet sich eine Wesenheit, bei den einfachen aber in wahrerer und höherer (edlerer) Weise, sofern sie auch ein höheres Sein haben; sind sie doch auch Ursache für all das, was zusammengesetzt ist, wenigstens die erste, einfache Substanz, die Gott ist.

9. Protože se pak jsoucnost absolutně a prvotně vypovídá o substancích a o akcidentech druhotně a jakoby jen po určité stránce, z toho pochází, že je bytnost ve vlastním a pravém smyslu v substancích, v akcidentech však jen nějakým způsobem a po nějaké stránce. Některé substance jsou jednoduché, některé složené, a v obojích je bytnost; v jednoduchých je však pravějším a vznešenějším způsobem, vzhledem k tomu, že mají i vznešenější bytí; jsou i příčinou těch, které jsou složené, přinejmenším první, jednoduchá substance, což je Bůh.

absolut
prior, u
posteri
quōdar
secund
simple
compo
nōbilis

§ 10

Sed qu
nobis
tiam
rioribu

10. Pr
substa

occult
incipi
facilis

§ 10

sloves
než ja
tako:

1
2
3
4
6

Sklon
ovšer
adjek
v abla
- ser
- pa
- de

absolūte	absolutně
prior, us	přednější, přední
posterior, us	zadnější, druhotný
quōdammodō	jakýmsi způsobem, jaksi, poněkud
secundum quid	po nějaké stránce
simplex, icis	jednoduchý, nesložený
compositus, a, um	složený
nōbilis, e	vznešený

§ 108

De ente et essentia, 10

Sed quia illarum substantiarum essentiae sunt nobis magis occultae, ideo ab essentiis substantiarum compositarum incipiendum est, ut a facilioribus convenientior fiat disciplina.

Da uns aber die Wesenheiten jener Substanzen mehr verborgen sind, müssen wir daher von den Wesenheiten der zusammengesetzten Substanzen ausgehen, damit die methodische Untersuchung (Disziplin) mit dem Leichterem beginnt und so angemessener erfolgt.

10. Protože jsou nám však bytnosti takových substancí více skryty, musíme začít od bytností substancí složených, aby byla výuka příhodnější tím, že se začne od věcí snadnějších.

occultus, a, um	skrytý
incipiō, ere, cēpī, ceptum	začít
facilis, e	snadný

§ 109

Podobně jako v řečtině participium ὄν, οὐσα, ὄν od slovesa εἶναι má v latinských filozofických textech své významné místo participium „ens, entis“ = „jsoucí“ od slovesa „esse“. Poněvadž se však latinské participium po svém zpodstatnění chová v ablativu jinak než jako participium, je třeba si v této věci udělat jasno. Participium „jsoucí“ se v latině skloňuje takto:

	sg.			pl.		
	m.	f.	n.	m.	f.	n.
1	ēns			entēs		entia
2	entis			entium		
3	entī			entibus		
4	entem		ēns	entēs		entia
6	entī			entibus		

Skloňuje se tedy toto participium jako jednovýchodná adjektiva 3. deklinace, jak uvádíme níže, což ovšem znamená, že s nimi sdílí i koncovku -i v ablativu; tuto koncovku však mají pouze v platnosti adjektiv, ve významu slovesném (ve vazbě ablativu absolutního) a v platnosti substantiva mají v ablativu -e! Tedy:

- sentio cum homine in periculo entī = cítím s člověkem jsoucím v nebezpečí
- pace iam ente = když již je (byl) mír (abl. abs.)
- de ente et essentia = o jsoucnu a bytnosti

§ 110

V § 21 jsme se zmínili o adjektivech jen stručně. Nyní uvádíme skloňování adjektiv podle všech tří prvních deklinací:

Adjektiva 1. a 2. deklinace (trojvýchodná)

	sg.			pl.		
	m.	f.	n.	m.	f.	n.
1	bonus	bona	bonum	bonī	bonae	bona
2	bonī	bonae	bonī	bonōrum	bonārum	bonōrum
3	bonō	bonae	bonō	bonīs	bonīs	bonīs
4	bonum	bonam	bonum	bonōs	bonās	bona
6	bonō	bonā	bonō	bonīs	bonīs	bonīs

Adjektiva 3. deklinace (troj-, dvoj- a jednovýchodná)

	m.	f.	n.	m., f.	n.	m., f.	n.
1 sg.	ācer	ācris	ācre	brevis	breve	fēlix	
2	ācris			brevis		fēlicis	
3	ācrī			brevī		fēlicī	
4	ācrem		ācre	brevem	breve	fēlicem	fēlix
6	ācrī			brevī		fēlicī	
1 pl.	ācrēs	ācrēs	ācria	brevēs	brevia	fēlicēs	fēlicia
2	ācrium			brevium		fēlicium	
3	ācribus			brevibus		fēlicibus	
4	ācrēs	ācrēs	ācria	brevēs	brevis	fēlicēs	fēlicia
6	ācribus			brevibus		fēlicibus	

Pozn.: V ablativu singuláru -e a v genitivu plurálu -um mají např. *dīvēs, itis* – bohatý; *pauper, eris* – chudý; *vetus, eris* – starý; *princeps, cipis* – první, *particeps, cipis* – účastný.

§ 111

Ablativ absolutní:

vazba ablativu jména s ablativem participia – vyjadřuje dějovou okolnost jiného, hlavního děje.:

– *Duobus litigantibus tertius gaudet* = jestliže se dva přou, třetí se raduje

Participiem pres. ve vazbě abl. abs. vyjadřuje latina okolnost s hlavním dějem současnou:

Participiem perf. vyjadřujeme okolnost předčasnou (to však má latina pouze v trpném rodu, toliko u deponentních sloves v činném).

srv.: *sōle occidente...* – při západu slunce ... (současnost)

ortō sōle ... – po východu slunce ... (předčasnost)

Latīnō tenente rēgnum (současnost) *Aenēās Trōiā ā Graecīs expugnātā* (předčasnost) *in Italiā vēnit.* – Když Latinus měl vládu, Aeneas po dobytí Tróje Řeky přišel do Itálie.

§ 112

Základní členění výstavby Teologické summy Tomáše Akvinského:

PARS	PRIMA	DE DEO 1. de essentia divina 2. de distinctione trium personarum 3. de processu creaturarum a Deo
	SECUNDA	1. II. De homine ut imagine Dei, secundum quod et ipse est suorum operum principium, quasi liberum arbitrium habens, et suorum operum potestatem
		2. II. De virtutibus et vitiis et aliis ad materiam moralem pertinentibus in speciali (virtutes theologicae et virtutes morales)
	TERTIA	DE CHRISTO, QUI (secundum quod homo) VIA EST 1. de ipso Salvatore 2. de sacramentis eius 3. de fine immortalis vitae

M.-D. Cheny, Le plan de la Somme théologique de saint Thomas, Revue thomiste 47, 1939

E. Soukup – A. Pavelka: Úvod do Summy teologické sv. T. Akvinského, Olomouc 1941.

§ 113

Summa theologica, I (pars), 2. (quaestio), 3. (articulus):

Suma teologická

Probatio existentiae dei

Respondeo dicendum quod Deum esse, quinque viis probari potest.

Prima autem et manifestior via est, quae sumitur ex parte motus. Certum est enim et sensu constat, aliqua moveri in hoc mundo. Omne autem quod movetur, ab aliquo movetur; nihil enim movetur, nisi secundum quod est in potentia ad illud ad quod movetur. Movet autem aliquid secundum quod est actu; movere enim nihil aliud est quam educere aliquid de potentia in actum. De potentia autem non potest aliquid reduci in actum, nisi per aliquod ens in actu; sicut calidum in actu, ut ignis, facit lignum, quod est calidum in potentia, esse actu calidum, et per hoc movet et alterat ipsum.

Non autem est possibile ut idem sit simul in actu et in potentia secundum idem, sed solum secundum diversa. Quod enim est calidum in actu, non potest simul esse calidum in potentia; sed est simul frigidum in potentia. Impossibile est ergo quod, secundum idem et eodem modo, aliquid sit movens et motum, vel quod moveat seipsum. Omne ergo quod movetur, oportet ab alio moveri. Si ergo id a quo movetur, moveatur, oportet et ipsum ab alio moveri, et illud ab alio.

Musí se říci, že paterou cestou lze dokázati, že Bůh jest.

První pak a zřejmější cesta je, který se běře se strany pohybu. Je totiž jisté a smyslem známé, že v tomto světě něco jest pohybováno. Ale vše, co jest pohybováno, jest pohybováno od jiného. Neboť nic není pohybováno, leč pokud jest v možnosti k tomu, k čemu jest pohybováno, něco pak pohybuje, pokud jest v uskutečnění. Pohybovati totiž není nic jiného, nežli přivesti něco od možnosti do uskutečnění. Avšak od možnosti nemůže nic býti přivedeno do uskutečnění, leč skrze nějaké jsoucnou v uskutečnění, jako teplé v uskutečnění, např. oheň, činí teplým v uskutečnění dřevo, jež je teplé v možnosti a tak je pohybuje a mění.

Není však možné, aby totéž zároveň bylo v uskutečnění a v možnosti vzhledem k různým; co totiž je teplé v uskutečnění, nemůže zároveň býti teplým v možnosti. Je tedy nemožné, aby vzhledem k témuž a týmž způsobem bylo něco pohybuujícím a pohybovaným, čili aby sebe samo pohybovalo. Tedy vše, co jest pohybováno, musí býti od jiného pohybováno. Jestliže tedy to, od něhož jest pohybováno, jest pohybováno, musí i ono býti od jiného pohybováno.

Hic autem non est procedere in infinitum, quia sic non esset aliquod primum movens, et per consequens nec aliquod aliud movens; quia moventia secunda non movent nisi per hoc quod sunt mota a primo movente, sicut baculus non movet nisi per hoc, quod est motus a manu. Ergo necesse est devenire ad aliquod primum movens, quod a nullo movetur; et hoc omnes intelligunt Deum.

Tu však nelze postupovat do nekonečna, protože tak by nebylo žádného prvního pohybuji- cího a v důsledku ani žádného jiného pohybuji- cího, protože druhotná pohybuji- cí nepohybují, leč tím, že sama jsou pohybována od prvního pohybuji- cího, jako hůl nepohybují, leč tím, že jest pohybována rukou. Tedy jest nutno dojít k nějakému prvnímu pohybuji- címu, které by nebylo od nikolo pohybováno, a jím všichni rozumějí Boha. (Překlad olomoučtí dominikáni, překladatelskou huť řídil E. Soukup, viz Summa theologická, Olomouc 1937)

āctus, ūs, m.	uskutečnění
alterō, āre, āvī, ātum	měnit
baculus, ī, m.	hůl
calidus, a, um	teplý
cōnstat	jest známo
dēveniō, īre, vēnī, ventum	přijít, dojít
ēdūcō, ere, dūxī, ductum	vyvést, vytáhnout
frīgidus, a, um	chladný
ignis, is, m.	oheň
impossibilis, e	nemožný
īnfinītum, ī, n.	nekonečno
lignum, ī, n.	dřevo
manifestus, a, um	patrný, zřejmý
manus, ūs, f.	ruka
mōtus, ūs, m.	pohyb
moveō, ēre, mōvī, mōtum	pohybovat, hýbat
possibilis, e	možný
potentia, ae, f.	možnost
probō, āre, āvī, ātum	dokázat
prōcēdō, ere, cessī, cessum	postupovat
redūcō, ere, dūxī, ductum	zpět táhnout, přivést
sēnsus, ūs, m.	smysl
via, viae, f.	cesta

§ 114

- Secunda via est ex ratione causae efficientis.
- Tertia via est sumpta ex possibili et necessario.
- Quarta via sumitur ex gradibus qui in rebus inveniuntur.
- Quinta via sumitur ex gubernatione rerum
- Druhá cesta je z pojmu příčiny účinné.
- Třetí cesta je vzata z možného a nutného.
- Čtvrtá cesta se běře ze stupňů, které se shledávají ve věcech.
- Pátá cesta se běře z řízení věcí.

(Překlad olomoučtí dominikáni, překladatelskou huť řídil E. Soukup, viz Summa theologická, Olomouc 1937)

causa, ae
c. form
c. māt
c. effi
c. finā

gradus, ū
gubernā

Srv. F. K
sensch
H. Seidl

§ 114

translati
Spottisw
vedeny
406.
Sth I, Q
Utrum r

Ad Sec
materia
quod fit
ut dicit
aliquod
test esse
2. Praet
invicem
est Deu
materia
pricipi

rum est
3. Praet
cum om
tur quo
Sed ma
tum hu
primae
Sed cor
ti, Dom
prope n

Zda prv
Při dru
je slož
hmoty.

causa, ae, f. c. formālis c. māteriālis c. efficiens c. finālis	příčina p. tvarová p. látková p. účinná p. účelová
gradus, ūs, m.	krok, stupeň
gubernātiō, ōnis, f.	řízení

Srv. F. Ricken (Hrsg.), *Klassische Gottesbeweise in der Sicht der gegenwärtigen Logik und Wissenschaftstheorie*. Stuttgart – Berlin – Köln 1991.

H. Seidl: *Thomas von Aquin, Die Gottesbeweise*, Hamburg 1996

§ 115 V tomto a následujících paragrafech uvádíme na ukázkou anglický překlad části *Summy theologické*, z vydání St. Thomas Aquinas, *Summa theologiae*. Latin text and English translation, Introductions, Notes, Appendices and Glossaries. Blackfriars in conjunction with Eyre – Spottiswoode, London, and McGraw – Hill Book Company, New York 1967. Český překlad uvedených částí opět olomoučtí dominikáni, viz *Summa theologická I*, Olomouc 1937, str. 405 – 406.

Sth I, Q. 44, a. 2

Utrum materia prima sit causata a Deo

Is primary matter caused by God?

Ad Secundum sic proceditur: 1. Videtur quod materia prima non sit causata a Deo. Omne enim quod fit componitur ex subjecto et ex aliquo alio, ut dicitur in *Physic*. Sed materiae primae non est aliquod subjectum. Ergo materia prima non potest esse facta a Deo.

The Second point: 1. No, it would seem: For a thing that is made is composed of that in which it is made and of some other principle, as the *Physics* point out. Primary matter, however, does not have any subject. Therefore it cannot have been made by God.

2. Praeterea, actio et passio dividuntur contra se invicem. Sed sicut primum principium activum est Deus, ita primum principium passivum est materia: Ergo Deus et materia prima sunt duo principia contra se invicem divisa, quorum neutrum est ab alio.

2. Besides, to act on end to be acted on are divided as not overlapping. No the first active principle is God so the first passive principle is matter. They are two opposite principles, neither of which comes from the other.

3. Praeterea, omne agens agit sibi simile, et sic, cum omne agens agat in quantum est actu sequitur quod omne factum aliquo modo sit in actu. Sed materia prima est tantum in potentia in quantum hujusmodi. Ergo contra rationem materiae primae est quod sit facta.

3. Also, every agent produces its like, and, since it is because it is actual that it is productive, it follows that what it produces is also actual in some manner. But primary matter precisely as such is purely potential. It is against its very meaning to be something produced.

Sed contra est quod dicit Augustinus, Duo fecisti, Domine unum prope te, scilicet angelum, aliud prope nihil, scilicet materiam primam.

On the other hand St. Augustine cries, Two hast thou made, O Lord, one close to thyself, namely angelic nature, the other close to nothing, namely prime matter.

Zda první hmota je stvořena od Boha

Při druhé se postupuje takto: Zdá se, že první hmota není stvořena od Boha. Neboť vše, co nastalo, je složeno z podmětu a něčeho jiného, jak se praví v *I. Fysic*. Ale není žádného podmětu první hmoty. Tedy první hmota nemůže býti učiněna od Boha.

Mimo to činnost a trpnost se navzájem proti sobě dělí. Ale jako prvním činným původem jest Bůh, tak prvním trpným původem jest hmota. Tedy Bůh a první hmota jsou dva původy, proti sobě navzájem rozdělené, a jedno z nich není od druhého.

Mimo to, každý činitel činí sobě podobné: a tak, ježto každý činitel činí, pokud jest v uskutečnění, následuje, že každé učiněné jest nějakým způsobem v uskutečnění. Ale první hmota jest toliko v možnosti jako taková. Tedy jest proti rázu první hmoty, aby byla učiněna.

Avšak proti jest, co praví Augustin XII, Vyzn.: „Dvojí jsi, Pane učinil, jedno skoro sebe“, totiž anděla, „jiné skoro nic“, totiž první hmotu.

āctiō, ōnis, f.	činnost
passiō, ōnis, f.	trpnost
āctīvus, a, um	činný
passīvus, a, um	trpný
prīncipiūm, īī, n.	původ, počátek
ratiō, ōnis, f.	zde: ráz

V českém překladu si povšimněme především ne zcela vhodně zvoleného termínu „hmota“, respektive „první hmota“, jako ekvivalentu k latinskému „materia“, respektive „materia prima“. Tomášem uváděná „materia“ (aristotelská ὑλη) není předmětem smyslového vnímání na rozdíl od českého „hmota“ (to, co má hmotnost, co lze vážit, případně co je přístupné hmatu). Vhodnější překlad by tedy zněl „látka“.

§ 116

Responsio:

Dicendum quod antiqui philosophi paulatim et quasi pedetentim intraverunt in cognitionem veritatis. A principio enim quasi grossiores existentes non existimabant esse entia nisi corpora sensibilia. Quorum qui ponebant in eis motum, non considerabant motum nisi secundum aliqua accidentia, ut puta secundum raritatem et densitatem, per congregationem et segregationem. Et, supponentes ipsam substantiam corporum incausatam, assignabant aliquas causas huiusmodi accidentalium trans-mutationum, ut puta amicitiam, litem, intellectum, aut aliquid huiusmodi. Ulterius vero procedentes distinxerunt per intellectum inter formam substantialem et materiam, quam ponebant incausatam, et perceperunt transmutationem fieri in corporibus secundum formas essentielles. Quarum transmutationum quasdam causas universaliores ponebant, ut „obliquum circulum“ secundum Aristotelem, vel ideae secundum Platonem.

Odpovídám: Musí se říci, že staří filozofové zvolna a jaksi krokem došli poznání pravdy. Neboť na začátku, jsouce jaksi hrubší, nepovažovali za jsoucna, leč smyslová tělesa. A kteří z nich stanovili v nich pohyb, neuznávali pohyb, leč podle nějakých případků, jako třeba podle řídkoty a hustoty,

Reply:

The ancient philosophers entered into the truth step by step and as it were haltingly: somewhat raw to begin with, they reckoned that the only realities were sensible bodies. Those of them who maintained these were subject to change thought of this only in terms of outward modification, for instance according to rarefaction and condensation, or to mingling or separating out. They supposed that bodily substance was unproduced, and the changes of condition which happened to it ascribed to such causes as love and strife, mind, and so forth.

They advanced further when they grasped the distinction between substantial form and matter – which they held unproduced – and gathered that it was according to their essential forms that bodily things were changed from one thing into another. Such transformations they attributed to more universal causes, for instance Aristotle's, “inclined circle”, or Plato's Ideas.

sloučení a odloučení. A předpokládajíce nestvořenost samé podstaty těl, označovali některé příčiny těchto případkových změn, třeba přátelství, spor, rozum nebo něco takového.

Postupující pak dále, rozumem rozeznávali podstatný tvar a hmotu, již měli za nestvořenou, a seznali, že přeměny se v tělesech dějí podle tvarů bytostných. Těch pak přeměn stanovili nějaké všeobecnější příčiny, jako postranní kruh podle Aristotela, nebo idey podle Platona.

exīstimō, āre, āvī, ātum	oceňovat, hodnotit, myslet
rāritās, ātis, f.	řidkost
dēnsitās, ātis, f.	hustota
congregātiō, ōnis, f.	sdužování
sēgregātiō, ōnis, f.	odlučování
trāsmūtātiō, ōnis, f.	změna, přeměna
amīcitiā, ae, f.	přátelství
līs, lītis, f.	spor

§ 117 Sed considerandum est quod materia per formam contrahitur ad determinatam speciem, sicut substantia alicujus speciei per accidens ei adveniens contrahitur ad determinatum modum essendi; ut homo contrahitur per album. Utrique igitur consideraverunt ens particulari quadem consideratione, vel in quantum est hoc ens vel in quantum est tale ens. Et sic rebus causas particulares assignaverunt.

Et ulterius aliqui erexerunt se ad considerandum ens in quantum est ens, et consideraverunt causas rerum, non solum secundum quod sunt haec vel talia sed secundum quod sunt entia. Hoc igitur quod est causa rerum in quantum sunt entis oportet esse causam rerum, non solum secundum quod sunt talia per formas accidentales, nec secundum quod sunt haec per formas substantiales, sed etiam secundum omne illud quod pertinet ad esse illorum quocumque modo. Et sic oportet ponere etiam materiam primam causam ab universali causa entium.

Ale musí se povážiti, že hmota skrze tvar se stahuje na určitý druh; jako podstata nějaké věci, přicházející k ní případkově, stahuje se na určitý způsob bytí, jako člověk se stahuje skrze bílé. Obojí tedy pozorovali jsoucno nějakým zvláštním pozorováním, buď pokud jest toto jsoucno nebo pokud jest takové jsoucno. A tak věcem udávali zvláštní účinné příčiny.

A dále se někteří vyšinuli k pozorování jsoucna jakožto jsoucna a pozorovali příčiny věcí, nejen pokud jsou tato a taková, nýbrž pokud jsou jsoucna. To tedy, co jest příčinou věcí, pokud jsou jsoucna, musí býti příčinou věcí, nejen pokud jsou takovými skrze případkové tvary, ani pokud jsou těmito skrze tvary podstatné, nýbrž také podle všeho toho, co jakýmkoli způsobem patří k jejich bytí. A tak je třeba stanovit, že také první hmota byla stvořena od všeobecné příčiny.

Yet notice that form pins matter down to a determinate kind of thing, rather as a supplementary property shapes a substance of a species to a determinate mode of being, as a human being is limited by being white. On both sides, therefore, they were still looking at being under particular aspect, namely as this sort of being or as existing in such and such a manner. That is why they remained at the particular efficient causes for things.

Later others climbed higher to the prospect of being as being, and observed the cause of things inasmuch as they are beings, not merely as things as such a kind or quality. To be the cause of things in that they are beings is to be the cause of all that belongs to their existence in any way whatsoever, not merely as regards what they are like by the properties which shape them or what kind they are by their substantial forms. So we have to lay down that even primary matter is caused by the all-embracing cause of beings.

cōnsīderō, āre, āvī, ātum	pozorovat
contrahō, ere, traxī, tractum	stahovat, zužovat
dēterminō, āre, āvī, ātum	ohraničit, omezit
particulāris, e	částečný
assignō, āre, āvī, ātum	přidělit, udělit

§ 118 1. Ad primum ergo dicendum quod Philosophus loquitur de fieri particulari, quod est de forma in formam, sive accidentalem sive substantialem; nunc autem loquimur de rebus secundum emanationem earum ab universali principio essendi. A qua quidem emanatione nec materia prima excluditur, licet a primo modo factionis excluditur.

2. Ad secundum dicendum quod passio est effectus actionis. Unde et rationabile est quod primum principium passivum sit effectus primi principii activi, nam omne imperfectum causatur a perfecto. Oportet enim primum principium esse perfectissimum, ut dicit Aristoteles.

3. Ad tertium dicendum quod ratio illa non ostendit quod materia non sit causata, sed quod non sit causata sine forma. Licet enim omne causatum sit in actu, non tamen est actus purus. Unde oportet quod etiam illud quod se habet ex parte potentiae sit causatum, si totum quod ad esse ipsius pertinet causatum est.

K prvnímu se tedy musí říci, že Filozof v I. Fysic. mluví o povstání zvláštním, které jest z tvaru do tvaru, buď případkového nebo podstatného: nyní však mluvíme o věcech podle jejich vyplývání od všeobecného původu bytí. A z toho vyplývání není vyloučena ani hmota, ač jest vyloučena z prvního způsobu učinění.

K druhému se musí říci, že trpnost jest účinkem činnosti. Proto i podle rozumu jest, že první původ trpný jest účinkem prvního původu činného, neboť každé nedokonalé jest způsobeno od dokonalého. První původ totiž musí býti nejdokonalejší, jak praví Aristoteles, v XII. Metafys.

K třetímu se musí říci, že onen důvod neukazuje, že hmota není stvořena, ale že není stvořena bez tvaru. Neboť ač každé stvořené jest v uskutečnění, přece není čirým uskutečněním. Proto je třeba, aby bylo stvořeno také to, co se má se strany možnosti, je-li stvořen celek, jenž patří k jeho bytí.

Hence: 1. Aristotle is there speaking of a particular coming into existence, that is by transformation, whether with respect to substance or properties. We, however, are now speaking of things in their issuing from the universal source of being. Not even matter is left out of this, though it is not produced in the first way referred to.

2. To be the effect of action, that is what passion is. Hence it is reasonable that the primary passive principle should be the effect of the first active principle, for whatever is incomplete depends causally on what is complete. And, as Aristotle says, this must be the utterly complete.

3. The argument shows that matter is not produced without form, not that it is not produced. For although everything that is caused in actuality is, it is not nevertheless pure actuality. Hence even what is potential in it has to be caused if all that belongs to it as an existent is caused.

loquor, loquī, locūtus sum	mluvit, hovořit
ēmānātiō, ōnis, f.	vytékání, vznikání
exclūdō, ere, sī, sum	zavírat, vylučovat
factiō, ōnis, f.	dělání, konání
effectus, ūs, m.	vykonání, provedení
ostendō, ere, tendī, tentum (tensum)	ukazovat
pertineō, ēre, tinuī, –	dosahovat

§ 11	
hic, ha	
ille, ill	
1	
2	
3	
4	
6	
1	
2	
3	
4	
6	

§ 119

Ukazovací zájmena

(vyskytovala se často v předchozích paragrafech)

hic, haec, hoc = tento, tato, toto

ille, illa, illud = onen, ona, ono

	singulár			plurál		
1	hic	haec	hoc	hī	hae	haec
2	huius			hōrum	hārum	hōrum
3	huic			hīs		
4	hunc	hanc	= 1	hōs	hās	= 1
6	hōc	hāc	hōc	hīs		
1	ille	illa	illud	illī	illae	illa
2	illīus			illōrum	illārum	illōrum
3	illī			illīs		
4	illum	illam	= 1	illōs	illās	= 1
6	illō	illā	illō	illīs		

XVII. BONAVENTURA (IOANNES FIDANZA) (1227–1274)

§ 120

Bonaventura je autorem především teologických traktátů, z nichž však mnohé mají i filozofickou relevanci. Mezi nejvýznamnější patří:

- In 4 libri Sententiarum commentarius
- Quaestiones disputatae de scientia Christi
- Quaestiones disputatae de mysterio Trinitatis
- Breviloquium
- Itinerarium mentis in Deum
- De reductione artium ad theologiam
- Collationes in Hexaemeron
- Komentář ke 4 knihám Sentencí
- Disputované otázky o Kristově vědě
- Disputované otázky o tajemství Trojice
- Brevilokvium
- Putování mysli do Boha
- O přivedení umění k teologii
- Promluvy k šesti dnům stvoření

BONAVENTURA: Cesta duše k Bohu. Překlad J. Urban, Praha 1928

BONAVENTURA: Putovanie mysle k Bohu. Překlad M. Lucký, Trnava 1949

BONAVENTURA: Putování mysli do Boha. Překlad Ctirad Václav Pospíšil, Praha 1997

§ 121

In I. Librum Sententiarum Commentarius in Distinctionem III, p I, a1

q2, ad 4

Ad illud quod ultimo quaeritur de differentia vestigii et imaginis, quidam assignant, quod vestigium est in sensibilibus, imago in spiritualibus. Sed ista distinctio et positio non valet, quia vestigium est etiam in spiritualibus. Nam unitas, veritas, bonitas, in quibus consistit vestigium, sunt conditiones maxime universales et intelligibiles.

Alii dicunt, quod vestigium dicitur, quia repraesentat secundum partem, sed imago secundum totum. Sed haec iterum differentia non valet, quia, cum Deus sit simplex, non habet repraesentans secundum partem; cum iterum sit infinitus, a nulla omnino creatura, etiam a toto mundo non potest repraesentari secundum totum.

Et ideo intelligendum, quod cum creatura ducat in cognitionem Dei per modum umbrae, per modum vestigii et per modum imaginis, differentia eorum notior, a qua etiam denominatur, accipitur penes modum repraesentandi. Nam umbra dicitur, in quantum repraesentat in quadam elongatione et confusione; vestigium, in quantum in elongatione, sed distinctione; imago vero, in quantum in propinquitate et distinctione.

Komentář k 1. knize Sentencí

K tomu, že na konci se tážeme po rozdílu mezi stopou a obrazem, kdosi stanovil, že stopa je v smyslových věcech, obraz v duchovních. Nicméně toto rozlišení a stanovisko není správné, protože stopa je i v duchovních věcech. Neboť jedno, pravda, dobro, ke kterým se stopa vztahuje, jsou určení nejobecnější a nejvíce inteligibilní.

Jiní říkají, že se mluví o stopě, protože zpřítomňuje pouze část, kdežto obraz zpřítomňuje celek. Avšak i tento rozdíl není platný, protože Bůh je jednoduchý a nemůže být zpřítomňován částečně. Protože je pak nekonečný, nemůže být zpřítomňován ani jako celek žádným stvořením ani celým světem.

Tedy je tomu třeba rozumět takto: když stvoření vede k poznání Boha na způsob stínu, na způsob stopy a na způsob obrazu, zřejmější rozdíl mezi nimi, podle kterého jsou nazývány (stupně), pochází ze způsobu zpřítomňování. Neboť o stínu se hovoří, nakolik zpřítomňuje jaksi vzdáleně a zamlženě, o stopě, nakolik vzdáleně avšak rozlišeně, o obrazu nakolik zpřítomňuje blíže a rozlišeně.

assignō, āre, āvī, ātum	ustanovit, určit; přidělit, přičíst
conditiō, ōnis f.	podmínka, stav, postavení, zde i vlastnost
cōnfūsiō, ōnis f.	slití, sloučení, zmatek
differentia, ae f.	rozdíl, různost
distīnctiō, ōnis f.	rozdílnost, rozdíl, rozlišení
elongātiō, ōnis f.	vzdálení
imāgō, inis f.	obraz, vzor, představa
pars, partis f.	část
positiō, ōnis f.	postavení, nauka, článek, tvrzení, stanovisko
propinquitās, ātis f.	blížkost
proprietās, ātis f.	zvláštnost, vlastnost
repraesentō, āre, āvī, ātum	zpřítomnit, představit, napodobit
tōtus, a, um	celý, subst. celá věc
umbra, ae f.	stín
vestigium, iī n.	stopa, šlépěj

V předchozím paragrafu se setkáváme s terminologií vyjadřující Bonaventurův augustiniánský exemplarismus (exemplum, ī, n. – příklad), podle kterého všechny věci jsou svědectvím (příkladem) existence Boží, na úrovních stínu (umbra, ae f.), stopy (vestigium, iī, n.) a obrazu (imāgō, inis, f.). V následujícím paragrafu je exemplarismus rozveden v souvislosti s augustiniánskou iluminační teorií poznání.

§ 122 Itinerarium mentis in Deum, Cap I. Putování mysli do Boha

(2) In hac oratione orando illuminatur ad cognoscendum divinae ascensionis gradus. Cum enim secundum statum conditionis nostrae ipsa rerum universitas sit scala ad ascendendum in Deum; et in rebus quaedam sint vestigium, quaedam imago, quaedam corporalia, quaedam spiritualia, quaedam temporalia, quaedam aeviterna, ac per hoc quaedam extra nos, quaedam intra nos: ad hoc, quod perveniamus ad primum principium considerandum, quod est spiritualissimum et aeternum et supra nos, oportet, nos transire per vestigium, quod est corporale et temporale et extra nos, et hoc est deduci in via Dei; oportet, nos intrare ad mentem nostram quae est imago Dei aeviterna, spiritualis et intra nos, et hoc est ingredi in veritate Dei; oportet, nos transcendere ad aeternum, spiritualissimum et supra nos, aspiciendo ad primum principium, et hoc est laetari in Dei notitia et reverentia Maiestatis.

(3) Haec est igitur via trium dierum in solitudine; haec est triplex illuminatio unius diei, et prima est sicut vespera, secunda sicut mane, tertia sicut meridies; haec respicit triplicem rerum existentiam, scilicet in materia, in intelligentia et

V této modlitbě je (mysl) osvětlena k poznání stupňů božského výstupu. Totiž vzhledem k našemu stavu je žebříkem výstupu do Boha samotné veškerenstvo věcí. Mezi věcmi jsou některé stopou, některé obrazem, některé jsou tělesné, některé duchovní, některé jsou časové, některé od věčnosti trvající a proto některé jsou v nás a některé mimo nás. K tomu, abychom dosáhli poznání prvního počátku, který je nejvíce duchovní, věčný a nad námi, je třeba, abychom vyšli ze stop, které jsou tělesné, časné a mimo nás, což znamená být přiveden na cestu Boží. Dále je třeba, abychom vstoupili do naší mysli, která je od věčnosti trvajícím obrazem Božím, která je duchovní a v nás, což znamená vstoupit do Boží pravdy. Konečně je třeba vystoupit k věčnému, nejvíce duchovnímu a k tomu, co je nad námi, patřice na první počátek, což znamená radovat se z poznání Boha a z uctívání jeho velebnosti.

A to je třídní cesta na poušti. Toto je trojí osvětlení jediného dne, první je jako večerní, druhé jako ranní a třetí jako polední. Tomu odpovídá trojí existence věcí, totiž v látce, v rozumu a ve věčném umění, skrze které bylo řečeno staň

in arte aeterna, secundum quam dictum est: fiat, fecit et factum est; haec etiam respicit triplicem substantiam in Christo, qui est scala nostra, scilicet corporalem, spiritualem et divinam.

se, učinil a stalo se. Toto také odpovídá trojí podstatě v Kristu, který je našim žebříkem, totiž tělesné, duchovní a božské.

assignō, āre, āvī, ātum	ustanovit, určit; přidělit, přičíst
conditiō, ōnis f.	podmínka, stav, postavení, <i>zde i</i> vlastnost
cōfusiō, ōnis f.	slítí, sloučení, zmatek
differentia, ae f.	rozdíl, různost
distīctiō, ōnis f.	rozdílnost, rozdíl, rozlišení
elongātiō, ōnis f.	vzdálení
imāgō, inis f.	obraz, vzor, představa
pars, partis f.	část
positiō, ōnis f.	postavení, nauka, článek, tvrzení, stanovisko
propinquitās, ātis f.	blížkost
proprietās, ātis f.	zvláštnost, vlastnost
repraesentō, āre, āvī, ātum	zpřítomnit, představit, napodobit
tōtus, a, um	celý, subst. celá věc
umbra, ae f.	stín
vestīgium, īi n.	stopa, šlépěj

§ 123 Quaestiones disputatae de scientia Christi, Q. 4, resp.

Disputované otázky o Kristově vědění

Utrum quidquid a nobis certitudinaliter cognoscitur cognoscatur in ipsis rationibus aeternis.

Zda to, co poznáváme jistě, poznáváme v samotných věčných základech.

Et ideo est tertius modus intelligendi, quasi medium tenens inter utramque viam, scilicet quod ad certitudinalem cognitionem necessario requiritur ratio aeterna ut regulans et ratio motiva, non quidem ut sola et in sua omnimoda claritate, sed cum ratione creata et ut ex parte a nobis contuita secundum statum viae.

Existuje tedy třetí způsob pochopení oné věty, který leží jakoby uprostřed mezi oběma výše uvedenými cestami, totiž že k jistému poznání se vyžaduje věčný základ jako základ usměřující a hybný, avšak ne jako jediný základ a ve své úplné jasnosti, nýbrž spolu se základem stvořeným a to tak, že je částečně spatřujeme v průběhu našeho pozemského života.

certitudinālis	jistý
clāritās, ātis f.	jasnost; sláva
mōtivus, a, um	hybný, pohybuující
rēgulō, āre, āvī, ātum	řídít, usměřňovat
status viae	stav (poutníka) na cestě (pozemským životem)

V tomto paragrafu se setkáváme s významným, do češtiny v Bonaventurových textech obtížně přeložitelným latinským termínem „ratio, ōnis, f.“. Substantivum je odvozeno od slovesa „reor, rēri, ratus sum“ – počítat, soudit, myslit, přičemž na vývoj významu silně působilo řecké *λόγος*. Proto kromě významu původního jako „počet, výpočet“ má i význam vztahový, tj. jako „poměr, ohled; způsob, ráz“ a dále význam „rozum, rozvaha; rozumový důvod; rozumová příčina, důkaz; obor, zákonitost, vědecká teorie, věda“ apod. V uvedeném Bonaventurově textu je termín ve významu rozumové příčiny, důvodu, který je základem pro existenci věcí jako idea, jako vzor, zároveň i ve významu rozumu, tj. věčného rozumu, logu, tj. slova, resp. Krista jako druhé božské osoby.

(Poznamenáváme, že v německých překladech se jako ekvivalentu užívá termín „Grund“, tedy „základ, důvod“, v jazycích pak, které převzaly latinské lexikum, tj. např. italština, angličtina apod., podobné překladatelské obtíže odpadají.) V pracovním českém překladu volíme v tomto případě termín „základ“.

Obtížnost sjednocení české terminologie pro překlad dokumentujeme v následujícím paragrafu, kde je termín užit ve spojení s adjektivy „intellectualis“ (tj. „rozumový“), „idealis“ i jako „rationes seminales“, což je latinský ekvivalent řeckému (stoickému) *λόγοι σπερματικοί*.

§ 124

De reductione artium ad theologiam,
20

O přivedení umění k teologii

Rationes intellectuales et abstractae quasi mediae sunt inter seminales et ideales. Sed rationes seminales non possunt esse in materia, quin sit in ea generatio et productio formae; similiter nec in anima rationes intellectuales, quin sit generatio verbi in mente: ergo nec ideales in Deo, quin sit productio Verbi a Patre secundum rectam proportionem.

Rozumové a abstraktní základy leží jakoby uprostřed mezi zárodečnými a ideálními. Avšak zárodečné základy nemohou existovat v látce, neprobíhá-li v ní vznik a vytváření formy. Podobně nemohou být ani rozumové základy v duši, neprobíhá-li v mysli vznikání slova. Tedy ani v Bohu nemohou být ideální, pokud se Slovo nevytváří Otcem ve správném poměru.

generātiō, ōnis, f.	vznik, vznikání
ideālis, e	ideální, ideový, týkající se ideje
intellectuālis, e	rozumový
prōductiō, ōnis, f.	vytváření, plození
prōportiō, ōnis, f.	poměr, úměra
sēmen, inis, n. sēminālis, e	símě, zárodek zárodečný

§ 125

In II. Librum Sententiarum I, p 2, 4,
Concl.

Komentář k 2. knize Sentencí

Alius vero modus intelligendi est, ut dicatur, quod intellectus agens et possibilis sint duae intellectus differentiae, datae uni substantiae, quae respiciunt totum compositum. Appropriatur autem intellectus agens formae et possibilis materiae, quia intellectus possibilis ordinatur ad suscipiendum, intellectus agens ordinatur ad abstractandum; nec intellectus possibilis est pure passivus; habet enim supra speciem existentem in phantasmate se convertere, et convertendo per auxilium intellectus agentis illam suscipere et de ea iudicare. Similiter nec intellectus agens est omnino in actu; non enim potest intelligere aliud a se, nisi adjuvetur a specie, quae abstracta a phantasmate intellectui habet uniri. Unde nec possibilis intelligit sine agente, nec agens sine possibili. Et iste modus dicendi verus est.

Jiný způsob porozumění (problému) je takový, že se říká, že rozum činný a trpný jsou dvě rozdílné (složky) rozumu, které jsou dány jedné substantii a které se vztahují k složenému celku. Činný rozum pak odpovídá formě a trpný rozum látce, protože trpný rozum je určen k přijímání, činný rozum je určen k abstrahování. Avšak trpný rozum není čistě pasivní, musí se totiž obrátit k podobě existující v představě, obrácením za pomoci činného rozumu tuto podobu přijímá a soudí o ní. Podobně není ani činný rozum pouze v uskutečnění. Nemůže totiž rozumět něčemu mimo sebe, pokud není podpořen podobou, abstrahovanou z představy, která se má s rozumem sjednotit. Z toho plyne, že trpný rozum nepoznává bez činného a činný bez trpného. A toto pojetí je správné.

abstrahō, ere, traxī, tractum	abstrahovat
adiuvō, āre, iūvī, iūtum	podporovat, pomáhat
agens, tis	činný
auxilium, iī, n.	pomoc, podpora
convertō, ere, tī, sum	obracet, obrátit
forma, ae, f.	tvar, forma
intellectus, ūs, m. i. agens i. possibilis	rozum rozum činný rozum trpný
māteria, ae, f.	látka
ordinō, āre, āvī, ātum	řadit, zařizovat, určovat
passivus, a, um	trpný
phantasma, matis, n.	představa, fantasma
possibilis, e	možný, trpný
pūrus, a, um	čistý
respiciō, ere, spēxī, spectrum	ohlížet zpět, vztahovat se
speciēs, ēī, f.	podoba, tvar
suscipiō, ere, cēpī, ceptum	přijmout
ūnior, īrī	být sjednocen

Tento paragraf se týká problematiky recepce Aristotelovy nauky o *νοῦς ποιητικός* (intellectus agens) a *νοῦς παθητικός* (intellectus possibilis, přesněji by bylo „passibilis“ či „passivus“, k terminologickému posunu došlo prostřednictvím ztotožnění *νοῦς παθητικός* a *νοῦς δυνάμει* u Aristotelových komentátorů) vztaženým k dvojici *μορφή* (forma) a *ύλη* (māteria).

XVIII. ROGER BACON (1214?–1294?)

§ 126 Významné spisy:

• Opus majus • Opus minus • Opus tertium • Epistola de secretis operibus artis et naturae et de nullitate magiae	• Větší dílo • Menší dílo • Třetí dílo • Listy o tajných dílech umění i přírody a o nicotnosti magie

R. BACON: Opus tertium, in: Antológia z diel filozofov III. Bratislava 1975, s. 254–405

§ 127 Opus majus II, 7

Caeterum totius philosophiae decursus constitit in eo, ut per cognitionem suae creaturae cognoscatur creator, cui propter reverentiam maiestatis et beneficium creationis et conservationis et futurae felicitatis serviat in cultu honorifico et morum pulchritudine et legum utilium honestate, ut in pace et honestate vivant homines in hac vita.

Dále běh celé filozofie spočívá v tom, aby byl skrze poznání jeho stvoření poznán stvořitel. Kéž mu sloužíme pro jeho vznešenou svrchovanost, dobrodiní stvoření a zachránění a budoucí štěstí pokorným uctíváním, krásou mravů a důstojností užívaných zákonů, aby lidé v tomto životě žili důstojně a v míru.

beneficium, ī, n.	dobrodiní
cōservātiō, ōnis, f.	zachování, záchrana
cultus, ūs, m.	uctívání, kult
fēlīcitās, ātis, f.	štěstí, zdar
honestās, ātis, f.	čest, důstojenství
honorificus, a, um	čestný, uctivý
lēx, lēgis, f.	zákon, ustanovení
maiestās, ātis, f.	velikost, vznešenost, svrchovanost
pāx, pācis, f.	mír, pokoj
reverentia, ae, f.	úcta, vážnost
serviō, īre, īvī, ītum	sloužit, být oddán

§ 128 Opus majus II, 14

... semper crescere potest in hac vita studium sapientiae, quia nihil est perfectum in humanis inventionibus.

... studium moudrosti může v tomto životě stále růst, neboť v lidském vynalézání není nic ukončeno.

crēscō, ere, ēvī,	růst, vzrůstat
inventiō, ōnis, f.	vynalézání, vynalézavost
perfectus, a, um	dokonalý, ukončený, hotový
studium, ī, n.	snaha, vědecké úsilí

. . quare patet quod si in aliis scientiis debemus venire in certitudine sine dubitatione et ad veritatem sine errore, oportet ut fundamenta cognitionis in mathematica ponamus, quatenus per eam dispositi possumus pertingere ad certitudinem aliarum scientiarum, et ad veritatem per exclusionem erroris.

... pročez je patrné, že jestliže v ostatních vědách máme přijít k jistotě bez pochybnosti a k pravdě bez omylu, je třeba, abychom základy poznání položili do matematiky, abychom jejím prostřednictvím mohli dospět k jistotě jiných věd a k pravdě skrze vyloučení omylu.

certitudō, inis, f.	jistota
dēbeō, ēre, dēbuī, dēbitus	být dlužen, být povinován
dubitātiō, ōnis, f.	pochybnost
error, ōris, m.	omyl
exclūsiō, ōnis, f.	vyloučení
fundāmentum, ī, n.	základ
oportet, ēre, uīt	musí se, je třeba
pateō, ēre, uī, –	být přístupný, být zřejmý
pōnō, ere, posuī, positum	klást, stavět
quārē	proč, pročez
scientia, ae, f.	věda
vērītās, ātis, f.	pravda

XIX. JOHANNES DUNS SCOTUS (Jan Duns Scotus, 1266–1308)

§ 130 Mezi nejvýznamnější díla Jana Dunse Scotu, přezdívaného jako *doctor subtilis* patří jeho komentáře k Sentencím Petra Lombardského, které se zachovaly v několika redakcích. Tradičně se rozlišuje:

- Opus Oxoniense
- Reportata Parisiensia

Novější členění:

- Lectura
- Reportationes (Reportata)
- Ordinatio

Poznamenejme, že o autentičnosti mnoha děl připisovaných Janu Duns Scotovi, stejně jako o výše uvedeném členění jeho komentářů k Sentencím panují pochybnosti.

srv.: SOUSEDÍK, Stanislav: Jan Duns Scotus, doctor subtilis a jeho čeští žáci, Praha, Vyšehrad 1989

JAN DUNS SCOTUS: Otázky nad Porfýriovou knihou O universáliach. In: Antológia III. Bratislava 1975, str. 411–464.

JAN DUNS SCOTUS: Výbor z textů. Překlad Stanislav Sousedík, in: SOUSEDÍK, Stanislav: Jan Duns Scotus, doctor subtilis a jeho čeští žáci, Praha, Vyšehrad 1989, str. 207–272

§ 131 Opus oxoniense II, d 1, q 4

Quidquid convenit enti in quantum est indifferens ad infinitum et finitum, convenit ei prius quam dividatur in genera, et ita est transcendens.

Quaestiones subtilissimae in metaphysicam Aristotelis. prol.

Igitur necesse est esse aliquam scientiam universalem, quae per se consideret illa transcendentia, et hanc scientiam Metaphysicam vocamus.

Cokoliv přichází ke jsoucímu nakolik je to indiferentní vůči nekonečnému a konečnému, přichází k němu dříve než se jsoucí dělí na rody a tak je transcendentní.

Tedy je nutné, aby existovala nějaká universální věda, která se sama bude zabývat oněmi transcendentáliemi, a tuto vědu nazýváme metafysikou.

conveniō, īre, vēnī, ventum	přicházet, setkávat se, vyhovovat
indifferēns, entis	nerozlišený, nevýrazný
īnfinītus, a, um	nekonečný, neomezený
finītus, a, um	konečný, omezený
trāscendō, ere, scendī, scēnsu	překračovat

pozn.:

- Transcendentálie: zvláště se zdůrazňuje trojice „jedno“, „pravdivé“, „dobré“ (unum, verum, bonum).
- Jako předmět metafyziky Jan Duns Scotus určuje „jsoucno jakožto jsooucno“ (ens in quantum ens).

Secundo dico quod non tantum in conceptu analogo conceptui creaturae concipitur Deus, qui scilicet omnino sit alius ab illo qui dicitur de creatura, sed in conceptu aliquo univoco sibi et creaturae. Et ne fiat contentio de nomine univocationis, conceptum univocum dico qui ita est unus quod eius unitas sufficit ad contradictionem, affirmando et negando ipsum de eodem; sufficit etiam pro medio syllogistico ut extrema unita in medio sic uno sine fallacia aequivocationis concludantur inter se uniri.

Omnis intellectus, certus de uno conceptu et dubius de diversis, habet conceptum de quo est certus alium a conceptibus de quibus est dubius. Sed intellectus viatoris potest esse certus de Deo quod sit ens, dubitando de ente finito vel infinito, creato vel increato. Ergo conceptus entis de Deo est alius a conceptu isto et illo, et ita neuter ex se sed in utroque illorum includitur, ergo univocus.

Za druhé tvrdím, že Boha lze pojmově poznat nejen pojmem, jenž je pojmu stvořené věci analogický (a tudíž zcela jiný než on), nýbrž i pojmem, jenž je vůči Bohu a stvořené věci jednoznačný. A aby nevzniklo nedorozumění stran smyslu slova „jednoznačný“, poznamenávám, že budu nazývat jednoznačným každý takový pojem, jenž je tak jeden, že jeho jednota stačí k tomu, aby vznikl spor, když se ten pojem vypoví kladně a záporně o nějakém subjektu, a stačí také k tomu, aby ten pojem byl středním termínem v sylogismu, takže kdykoliv jsou oba krajní termíny sjednoceny takovýmto středním termínem, můžeme právem učinit závěr, že jsou sjednoceny i vzájemně.

Každý rozum, jenž má jistotu stran jednoho pojmu, ale je na pochybách stran jiných, má pojem (totiž ten, o němž má jistotu) odlišný od jiných pojmů (totiž těch, u nichž je na pochybách). Avšak náš rozum může mít během pozemského života jistotu, že Bůh je jsoucno, ale přece být na pochybách, zda je jsoucnem konečným nebo nekonečným, stvořeným či nestvořeným. Tudíž pojem jsoucna vypovídáný o Bohu je odlišný od oněch dvou dalších pojmů a není o sobě žádným z nich. Je nicméně v obou zahrnut a tudíž je jednoznačný.

(Český překlad Stanislav Sousedík, Jan Duns Scotus, doctor subtilis a jeho čeští žáci, Praha, Vyšehrad 1989, str. 222–223.)

aequivocātiō, ōnis, f.	víceznačnost
aequivocus, a, um	víceznačný
affirmō, āre, āvī, ātum	tvrdit, potvrzovat, vypovídat kladně
analogia, ae f.	stejný poměr, obdoba, analogie
analogicus, a, um	analogický
certus, a, um	jistý, přesně určený
conceptus, ūs m.	pojem
conclūdō, ere, ūsī, ūsum	uzavírat, dokazovat, vyvozovat
dubitō, āre, āvī, ātum	pochybovat, být v rozpacích, váhat
dubius, a, um	pochybný, nejistý
extremum (syllogisticum)	krajní termín v sylogismu
extrēmus, a, um	nejzazší, krajní
inclūdō, ere, ūsī, ūsum	uzavřít, pojmut
medium (syllogisticum)	střední termín v sylogismu
medius, a, um	střední, prostřední
negō, āre, āvī, ātum	popírat

sufficiō, ere, fēcī, fectum	stačit, dostačovat
ūnitās, ātis f.	jednota
ūnivocātiō, ōnis f.	jednoznačnost
ūnivocus, a, um	jednoznačný

Významné filozofické termíny „analogický“, „jednoznačný“ a „víceznačný“ se vztahují k termínům Aristotelovým:

aequivoce (víceznačně) k *ὁμώνυμος*
 univoce (jednoznačně) k *συνώνυμος*
 analogice (analogicky) k *κατ' ἀναλογίαν*

§ 133 Opus oxoniense II, d 3, q 9.

Primam (cognitionem) voco abstractivam, quae est ipsius quidditatis secundum quod abstrahitur ab existentia actuali et non existentia. Secundam, scilicet quae est quidditatis rei secundum eius existentiam actualem, vel quae est praesentis secundum talem existentiam, voco cognitionem intuitivam, non prout intuitiva distinguitur contra discursivam, quia sic aliqua abstractiva esset intuitiva, sed simpliciter intuitiva, eo modo quo dicimur intueri rem, sicut est in se.

První (poznání) nazývám abstraktivním, tedy to, které se dotýká samotné costi nakolik odhlíží od aktuální existence a neexistence. Druhé poznání, to je to, které se dotýká costi věci vzhledem k její aktuální existenci, nebo které se týká přítomnosti vzhledem k takové existenci, nazývám poznáním intuitivním, nikoliv podle toho, že se intuitivní odlišuje od diskursivního, protože nějaké takové abstraktivní poznání by bylo intuitivním, ale nazývám ho jednoduše intuitivním z toho důvodu, jak mluvíme o zahlížení věci, jak je sama v sobě.

quidditās, ātis, f.	cost
abstrahō, ere, trāxī, tractum	odhlížet, abstrahovat
existentia, ae, f.	existence
āctuālis, e	činný, aktuální
praesens, entis	přítomný
intuitivus, a, um	intuitivní
intueor, ērī, tuitus sum	hledět, pohlížet, dívat se
discursus, ūs, m.	původně pobíhání, rozptylování, později probírání nějaké věci, výklad, rozmluva, diskurs

§ 134 V předchozím paragrafu jsme se setkali s tzv. genitivem přivlastňovacím (genitivus possessivus), který vyjadřuje náležitost k někomu nebo k něčemu buď ve smyslu vlastnictví nebo ve smyslu přeneseném, tj. ve významu „jest něčí věc“, „vlastnost“, „někomu náleží“. např. „cognitio, quae est quidditatis“ – poznání, které se týká costi.

§ 135 Významným termínem, který bývá spojován s jménem Jana Dunse Scota je tzv. „**haecceitās, ātis, f.**“, překládáno jako „totost“, „bytí tímto“, vyjadřující individuální diferencii. Duns Scotus sám patrně není autorem tohoto termínu, užíval spíše výraz „entitas positiva“ – „pozitivní entita“. Píše o ní:

Reportata Parisiensia II, d. 12, q. 5

Nunc autem proprietates indivisibiles quamquam sit posterius natura quidditate, nunquam tamen est res alia, sed est idem identitate cum forma specifica, quamvis alia formalitas.

Individuální vlastnost ačkoli je pozdější než přirozená *cost*, nikdy však není jinou věcí, ale je stejnou (věcí) svou identitou s druhovou formou, třebaže je jinou formalitou.

proprietās, ātis, f.	vlastnost
indivīsibilis, e	nedělitelný, individuální
identitās, ātis, f.	identita, totožnost
formalitās, ātis, f.	formalita

§ 136

Pro Scotovo učení a obecně pro celou mladší františkánskou školu je charakteristický primát vůle:

Opus oxoniense II, d. 25, q. un.

nihil aliud a voluntate est causa totalis volitionis in voluntate.

... nic jiného mimo vůli není úplnou příčinou volních aktů ve vůli.

Opus oxoniense IV, d. 49, q. ex latere

Intellectus autem, si est causa volitionis, est causa subserviens voluntati.

Rozum, pokud je příčinou volních aktů, je příčinou sloužící vůli.

subserviō, īre	sloužit
tōtālis, e	úplný
volitiō, ōnis, f.	volní akt
voluntās, ātis, f.	vůle

XX. GUILLELMUS DE OCKHAM (Vilém Ockham, 1288–1349)

§ 137 Tradičně se za nejvýznamnější spisy považují rané komentáře k Sentencím Petra Lombardského, dále pozdější rozličné komentáře k Aristotelovým spisům, převážně k Fyzice. Chronologicky uprostřed pak stojí tzv. Summa Logicae – Logická suma.

Podobně jako v případě Jana Dunse Scota bylo množství spisů připisovaných Vilému Ockhamovi podrobena textové kritice, jejímž výsledkem bylo odmítnutí autentičnosti některých děl.

VILÉM OCKHAM: Suma logická (výbor). In: Antológia III., Bratislava 1975, str. 469–530.

VILÉM OCKHAM: Vybrané texty z oboru logiky a metodologie. In: Texty k studiu středověké filozofie. Praha 1994. str. 137–168. (Summa logicae, výbor, Překlad Stanislav Sousedík; Expositio in libros Physicorum Aristotelis, výbor, překlad M. K.)

§ 138 Scriptum super I
Sententiarum, Q 8, dist. 2

Ideo potest aliter dici et dico quod universale non est aliquid reale habens esse subiectivum, nec in anima nec extra animam, sed tantum habet esse obiectivum in anima; et est quoddam fictum habens esse tale in esse obiectivo quale habet res extra in esse subiectivo.

K I. knize Sentencí

Jinak se tedy může tvrdit a to tvrdím i já, že obecnina není něco reálného, co má „subjektivní“ (!) bytí, ani v duši ani mimo duši, nýbrž má pouze „objektivní“ bytí v duši. A je tedy něco vytvořeného co má takové bytí v „objektivním“ bytí, jaké má vnější věc v „subjektivním“ bytí.

fictus, a, um	vytvořený
obiectivus, a, um	objektivní, předmětný
subiectivus, a, um	subjektivní, podmětný
ūiversālis, e	obecný

V tomto paragrafu je charakterizována tzv. teorie fictum, vyjadřující jednu z Ockhamových pozicí k problematice universálií. Terminologicky je zde vhodné zaznamenat užití termínů subiectivus – obiectivus, které patří mezi filozoficky nejvýznamnější termíny.

§ 139 Exkurs: problematika subjekt – objekt

Termín „**subiectum, ī, n.**“ – „podmět, předmět, subjekt“ je latinským ekvivalentem řeckého *ὑποκείμενον* a v antické a středověké tradici můžeme rozlišit v podstatě jeho tři významy:

1. ontologický – subjekt jako nositel akcidentů;
2. logický – subjekt jako podmět, o kterém jsou vypovídány predikáty;
3. subjekt jako předmět vědy.

Různé významy termínu „subjekt“ začaly být intenzivně probírány ve 13. století v návaznosti na postupující recepci Aristotelismu. Významným problémem, v jehož řešení se myslitelé rozcházel, byla např. otázka po subjektu teologie a metafyziky.

Ve 14. století se pokusil významy termínu „subiectum“ usoustavnit Jan z Jandunu († 1328) v Quaestiones in XII libri Metaphysicorum, I, q. 3:

... subiectum capitur multipliciter in philosophia:

1. pro inferiori in linea praedicamentali
2. pro fundamento cui alia inhaerent
3. pro una parte propositionis

... „subjekt“ je ve filozofii chápán více způsoby:

1. jako nižší (pojmem) v řadě kategorií
2. jako základ na kterém ostatní (věci) spočívají
3. jako jedna část výroku

4. pro illo quod defert transmutationem	4. jako to, co podléhá přeměně
5. pro subdito	5. jako podklad
6. pro obiecto potentiae	6. jako předmět schopnosti
7. pro subiecto proprio et adaequato scientiae	7. jako předmět vlastní a přiměřený vědě

Tradiční ontologický význam subjektu jako nositele převládá ještě u René Descarta. Nazývá-li Descartes „myslící věc“ („res cogitans“) subjektem, tak ve smyslu nositele „cogitationes“.

K modernímu ztotožnění subjektu s „já“, které bylo spolu s rozdílem subjekt – objekt plně reflektováno v 19. století německým idealismem, pak přispěl G. W. Leibniz (např. v De iis quae per se concipiuntur, 1, 272):

Nos subiectum seu substantiam cogitamus, dum dicimus: ego, ille, hoc.	Když myslíme subjekt neboli substanci, tehdy říkáme: já, on, to.
---	--

Termín „**obiectum, ī, n.**“ – „objekt, předmět“ – je ekvivalentem Aristotelova ἀντικείμενον, které znamená něco protikladného, čemuž odpovídá i odlišné Boethiovo převedení tohoto termínu do latiny jako „oppositum“. Prostřednictvím překladu Filoponových komentářů k Aristotelovi od Viléma z Moerbecke je mimo to termín „obiectum“ i ekvivalentem k řeckému ὑποκείμενον, tradičněji překládanému jako „subiectum“.

Termín „obiectum“ se ve filozofii začíná objevovat až ve 12. století, zvláště pak ve 13. století, v souvislosti s problémem předmětu různých schopností (mohutností) duše, klasicky jako látka („materia circa quam“) některé z duševních činností. Termín se postupně ontologizuje („esse obiective“) a zpřesňuje se jeho určení. Jeho čtyři různé významy systematizoval Petr Aureoli († 1322): 1. hybatel mohutnosti (např. barva je objektem zraku); 2. denominativní význam (např. poznatelné je objektem vůči intelektu); 3. predikativní význam (např. barva je objektem zraku, jsoucno je objektem intelektu); 4. co v rámci intencionálního (objektivního) bytí „terminuje“ intelekt.

V renesanci dochází pak k akcentaci významu objektu v rámci smyslového poznání, tj. objektem je myšleno reálné jsoucno způsobující smyslové vnímání.

srv.: RITTER, Joachim – GRÜNDER, Karlfried (Hg.): Historisches Wörterbuch der Philosophie, Band 6, Mo–O, Basel 1984, autorem hesla „Objekt“ je W. Halbfass; Band 10: St–T, Basel 1998, autorem hesla „Subjekt“ (po Kanta) B. Kible; hesla „Subjekt/Objekt“ S. K. Knebel.

srv.: FLOSS, Pavel: Bemerkungen zur Entwicklung der philosophischen Begriffsbestimmung bei Komenský (Erwähnungen über die Verwertung und Bedeutung des Begriffs subiectum und obiectum), in: Acta Comeniana, 5 (XXIX), 1983, str. 51–58.

§ 140

Summa logicae I, 14

(6) Verumtamen sciendum, quod universale duplex est. Quoddam est universale naturaliter, quod scilicet naturaliter est signum praedicabile de pluribus ad modum proportionaliter, quo fumus naturaliter significat ignem et gemitus infirmi dolorem et risus interiorem laetitiam. Et tale universale non est nisi intentio animae ita, quod nulla substantia extra animam nec aliquod accidens extra animam est tale universale. Et de tali universali loquar in sequentibus capitulis.

Suma logická

(6) Je nutné vědět, že obecnina může být dvojnásobně způsobem. Jednak je obecná přirozeně, jako je přirozeně znak vypovídatelný o mnohých (věcech) na způsob úměry, jako např. dým přirozeně označuje oheň a vzdech bolest nemocného či smích vnitřní veselí. A taková obecnina není nic jiného než intence duše, protože žádná substance mimo duši ani nějaký případek mimo duši není takovou obecninou. A o této obecnině budeme hovořit v následujících kapitolách.

(7) Aliud est universale per voluntariam institutionem. Et sic vox prolata, quae est vere una qualitas numero, est universalis, quia scilicet est signum voluntarie institutum ad significandum plura. Unde sicut vox dicitur communis, ita potest dici universalis. Sed hoc non habet ex natura rei, sed ex placito instituentium tantum.

(7) Jiná je obecina ustanovená vůlí (konvenčně). A tak vyslovené slovo, které je vskutku kvalitou počtem jedinou, je obecné, protože je znakem volně ustanoveným k označování mnohého. Tedy jak se slovo považuje za společné, tak je možno je považovat za obecninu. Avšak toto již nemá přirozenost ve věci, ale je pouze ustanovené.

commūnis, e	společný
intentiō, ōnis, f.	intence, záměr
nātūrāliter	od přírody, přirozeně
numerus, ī, m.	množství, počet
prōportionālis, e	úměrný, poměrný
significō, āre, āvī, ātum	označovat
signum, ī, n.	znak
vōx, vōcis f.	hlas, slovo

§ 141 Scriptum in I librum Sententiarum, dist. 3, q. 6.

K I. knize Sentencí

Ideo dico aliter ad quaestionem: Et primo, quod singulare intelligitur; secundo, quod prima notitia singularis est intuitiva; tertio, quod singulare primo intelligitur.

Moje odpověď na otázku je jiná: za prvé ukáži, že jednotlivina se poznává (intelektem); za druhé, že první poznání jednotliviny je intuitivní; za třetí, že jednotlivina se poznává jako první.

intuitīvus, a, um	intuitivní
nōtitia, ae, f.	známost, znalost, poznání
singulāris, e	jednotlivý

§ 142 Summa logicae I, 64

Summa logická

Sciendum est autem, quod suppositio primo dividitur in suppositionem personalem, simplicem et materialem.

Je třeba vědět, že se supozice nejprve dělí na supozici personální, prostou a materiální.

Suppositio personalis, universaliter, est illa, quando terminus supponit pro suo significato, sive illud significatum sit res extra animam, sive sit vox, sive intentio animae, sive sit scriptum, sive quodcumque aliud imaginabile, ita, quod quodcumque subiectum vel praedicatum propositionis supponit pro suo significato ita, quod significative tenetur, semper est suppositio personalis.

Všeobecně řečeno je personální supozice ta, když termín supponuje za to, co označuje, až již je ono označené věc mimo duši, nebo mluvené slovo, nebo duševní intence, nebo je to psané slovo, či cokoli jiného, co si jen lze představit. A tak tedy kdykoli subjekt nebo predikát výroku supponuje za to, co označuje, a plní označovací úlohu, vždy se jedná o personální supozici.

...
Suppositio simplex est, quando terminus supponit pro intentione animae, sed non tenetur significative, verbi gratia sic dicendo „homo est species“ iste terminus „homo“ supponit pro intentione animae, quia illa intentio est species; et tamen iste terminus „homo“ non significat pro-

O prosté supozici mluvíme tehdy, když termín supponuje za duševní intence, ale není při tom užit signifikativně. Řekne-li se např. „člověk je druh“, supponuje termín „člověk“ za duševní intenci, protože taková intence je druhem. Přece však ten termín „člověk“ neoznačuje ve vlast-

prie loquendo illam intentionem, sed illa vox et illa intentio animae sunt tantum signa subordinata in significando idem secundum modum alibi expositum.

...

Suppositio materialis est, quando terminus non supponit significative, sed supponit vel pro voce vel pro scripto. Sicut patet hic „homo est nomen“ li homo supponit pro se ipso, et tamen non significat se ipsum. Similiter in ista propositione „homo scribitur“ potest esse suppositio materialis, quia terminus supponit pro illo, quod scribitur.

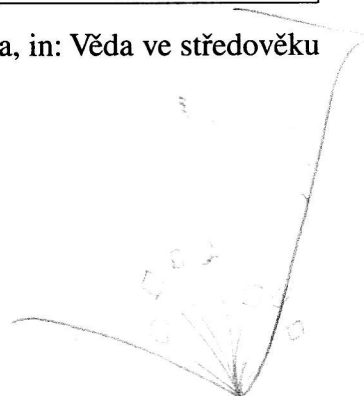
ním smyslu onu intenci, nýbrž toto slovo a ta duševní intence jsou pouze dva podřízené znaky označující totéž, a to způsobem, který jsem objasnil na jiném místě.

O materiální supozici mluvíme, když termín nesupponuje signifikativně, nýbrž supponuje buď za mluvené nebo za psané slovo. To je patrné např. ve výroku „člověk je jméno“, kde „člověk“ supponuje za sebe sama a přece neoznačuje sebe sama. Podobně ve výroku „člověk je napsán“ může jít o materiální supozici, protože termín supponuje za to, co se píše.

(Překlad Stanislav Sousedík, in: SOUSEDÍK, Stanislav (red.) Texty k studiu dějin středověké filozofie. Praha Universita Karlova 1994.)

persōnālis, e	osobní
praedicātum, ī, n.	predikát
prōpositiō, ōnis, f.	výrok
simplex, icis	jednoduchý
suppōnō, ere, posuī, positum	zastupovat, supponovat
suppositiō, ōnis, f.	zastupování, supozice
terminus, ī, n.	termín

K teorii supozice a k terminologii srov. BERKA, Karel: Středověká logika, in: Věda ve středověku a renesanci, Brno 1986, str. 54–69.

XXI. NICOLAUS DE CUSA (Mikuláš Kusánský, 1401–1464)

§ 143

Myslitel stojící na rozhraní středověku a renesance:

- De docta ignorantia
- De coniecturis
- De Deo abscondito
- De non-aliud
- De visione Dei
- Idiota de mente
- Idiota de staticis experimentis
- De pace fidei
- De possest
- De apice theoriae
- O učené nevědomosti
- O domněnkách
- O skrytém Bohu
- O ne-jiném
- O zření Boha
- Soukromník o myslí
- Soukromník o zkušenostech s vahami
- O míru ve víře
- O možnosti
- O vrcholu poznání

srv. Pavel FLOSS: Mikuláš Kusánský, život a dílo, Praha 1977

MIKULÁŠ KUSÁNSKÝ: O učené nevědomosti, O skrytém Bohu, O ne-jiném, Soukromník o myslí, Soukromník o zkušenostech s vahami. In: Pavel Floss, Mikuláš Kusánský, život a dílo, Překlad Jan Patočka, Praha 1977, str. 205–357

MIKULÁŠ KUZÁNSKY: O učenej nevedomosti. Bratislava 1979

MIKULÁŠ KUZÁNSKY: O Beryle, in: Antológia z diel filozofov IV, Humanizmus a renesancia, Překlad Július Špaňár, Bratislava 1966

§ 144

De docta ignorantia I, 5:

O učené nevědomosti

... est igitur unitas absoluta, cui nihil opponitur, ipsa absoluta maximitas, quae est Deus benedictus.

I, 8 ... Unitas dicitur quasi ὄντας ab ὄν Graeco, quod Latine ens dicitur; et est unitas quasi entitas.

... existuje tedy absolutní jednota, která nemá žádný protiklad, je absolutní maximitou, kterou je požehnaný Bůh.

... Jednota jako ontas se nazývá od řeckého on, což se v latině nazývá jsoucnost; a tak jednota je jakoby jsoucností.

absolūtus, a, um	absolutní
benedictus, a, um	požehnaný
doctus, a, um	učený, vzdělaný
entitās, ātis, f.	jsoucnost
ignōrantia, ae f.	nevědomost, neznalost
maximitās, ātis, f.	„maximita“
oppōnō, ere, posuī, positum	klást naproti něčemu
ūnitās, ātis, f.	jednota

§ 145

De docta ignorantia I, 23

O učené nevědomosti

Et sicut sphaera est actus lineae, trianguli et circuli, ita maximum est omnium actus. Quare omnis actualis existentia ab ipso habet, quidquid actualis existit, et omnis existentia pro tanto existit

A jako je koule skutečnost linie, trojúhelníka a kruhu, tak je maximum skutečností všeho. Neboť veškerá skutečná existence má všechnu svou existující skutečnost od něho a veškerá existence

actu, pro quanto in ipso infinito actu est. Et hinc maximum est forma formarum et forma essendi sive maxima actualis entitas.

existuje skutečně tak dalece, jak velice je skutečná v samotném nekonečnu. A tak je maximum formou forem a formou bytí čili nejvyšší skutečnou jsoucností.

(Překlad Jan Patočka, viz Pavel Floss, Mikuláš Kusánský, Praha 1977, str. 241)

circulus, ī, m.	kruh, kružnice
līnea, ae, f.	linie, přímka
sphaera, ae, f.	koule
triangulum, ī, n.	trojúhelník

§ 146

Korelativní zájmena (zájmena vzájemného vztahu)

tantus – quantus	tak veliký – jak (veliký)
tantum – quantum	tolik – (na)kolik
tantī – quantī	tolik(eří) – kolik(eří)
tot – quot	tolik(eří) – kolik(eří)
totiēns – quotiēns	tolikrát – kolikrát
tālis – quālis	takový – jaký

§ 147

De docta ignorantia II, 3:

O učené nevědomosti

Unitas igitur infinita est omnium complicatio; hoc quidem dicit unitas, quae unit omnia...

Tedy nekonečná jednota je zahrnutí všeho, zajisté se říká jednota tomu, co vše sjednocuje...

Deus ergo est omnia complicans in hoc, quod omnia in eo; est omnia explicans in hoc, quod ipse in omnibus.

Bůh je tedy zavinutím všeho v tom, že vše je v něm; vše je rozvinutím v tom, že sám je ve všem.

complicō, āre, āvī, ātum	svinout, zavinout, zahrnout
explicō, āre, āvī, ātum	rozvinout
īnfinītus, a, um	nekonečný, neomezený
ūniō, īre, īrī, ītum	sjednotit

§ 148

De visione dei III, 13

O zření Boha

(coincidentia oppositorum) = contradictio sine contradictione sive finis sine fine...

(splývání protikladů) = protimluv bez protimluvu neboli konec bez konce...

Oppositio oppositorum est oppositio sine oppositione sicut finis finitorum est finis sine fine.

Protiklad protikladů je protiklad bez protikladu jako konec konců je konec bez konce.

finis, is, m.	konec, hranice
contrādictiō, ōnis, f.	odporování, protimluv
coincidentia, ae, f.	splývání, spadání v jedno
oppositiō, ōnis, f.	protiklad

§ 149 De docta ignorantia II, 6.

Est igitur universum quasi decem generalissimorum universitas, et deinde genera, deinde species. Et ita universalia sunt illa secundum gradus suos, quae ordine quodam naturae gradatim antea, quae actu ipsa contrahit, existunt. Et quoniam universum est contractum, tunc non reperitur nisi in generibus explicatum, et genera non reperiuntur nisi in speciebus; individua vero sunt actu, in quibus sunt contracte universa. Et in ista consideratione videtur, quomodo universalia non sunt nisi contracte actu; et eo quidem modo verum dicunt Peripatetici universalia extra res non esse actu. Solum enim singulare actu est, in quo universalia sunt contracte ipsum.

O učené nevědomosti II, 6.:

Universum je tedy jakoby souhrnem deseti nejobecnějších pojmů, po kterých následují rody a druhy. A tak tyto jsou obecné (universální) podle svých stupňů, které existují podle jakéhosi řádu přirozenosti postupně před věcí, jež je v uskutečnění kontrahuje. A protože universum je kontrahované, tak se nalézá rozvinuté v rodech a rody se nacházejí rozvinuté v druzích; opravdu ve skutečnosti (v uskutečnění) jsou individua, obecniny jsou v nich kontrahované. Z této úvahy lze vidět, jak obecniny existují ve skutečnosti pouze kontrahované; a z tohoto důvodu správně tvrdí Peripatetici, že obecniny mimo věci ve skutečnosti nejsou. Totiž pouze jednotlivina je ve skutečnosti, v ní jsou obecniny kontrahované jí samotnou.

contractiō, ōnis, f.	kontrakce, skloubení (specifický Kusánův termín)
contrahō, ere, traxī, tractum	stahovat, skloubit
generālis, e	rodový, zde: obecný
genus, eris, n.	rod
gradātīm	postupně
gradus, ūs, m.	stupeň
reperiō, ĩre, repperī, repertum	nalézat, objevit
ūniversitās, ātis, f.	veškerenstvo, souhrn
ūniversum, ī, n.	veškerenstvo, universum, vesmír

§ 150 De coniecturis

II, 3: Si igitur in sensibili mundo iuxta illius mundi naturam haec vera esse intelligis, patebit tibi omne sensibilem concordantiam atque cum uno maiorem quam cum alio. Concordantiam autem unitatem concipito, differentiam vero alteritatem, et in ipsa P figura mutuam unius in aliam unius in aliam progressionem notato. Quanto igitur maior concordantia, tanto minor differentia, et e converso.

O domněnkách

Jestliže tedy nahlížíš, že ve smyslovém světě vedle oné přirozenosti světa existuje tato pravá přirozenost, pak ti bude zjevné, že každá smyslová (věc) má shodu a s jednou věcí větší než s jinou. Shodu pak chápej jako jednotu, rozdílnost jako jinost, a v této P-figuře si všimni vzájemného postupování jednoho k druhému. Čím je totiž větší shoda, tím je menší rozdíl a naopak.

alteritās, ātis, f.	jinost, jinakost
concipiō, ere, cēpī, ceptum	pojmout (v mysl)
concordantia, ae, f.	shoda, souhlas
mūtuus, a, um	vzájemný
notō, āre, āvī, ātum	vnímat, pozorovat
pateō, ēre, uī, –	být otevřen, být zjevný
prōgressiō, ōnis, f.	postup, postupování

§ 151 Imperativ:

Tvary „concupitō“ a „notātō“ jsou tvary tzv. zesíleného imperativu (imperativ futura, tj. vyjadřuje se jím něco, co má být vykonáno v budoucnosti). Uvedme si přehledně tvary imperativů pro jednotlivé konjugace.

	imperativ		imperativ futura		
	2. os. sg.	2. os. pl.	2. a 3. os. sg.	2. os. pl.	3. os. pl.
I. konj.	laudā	-āte	-ātō	-ātōte	-antō
II. konj.	monē	-ēte	-ētō	-ētōte	-entō
III. konj.	mitte cape	-ite -ite	-itō -itō	-itōte -itōte	-untō -iuntō
IV. konj.	audī	-īte	-ītō	-ītōte	-iuntō

U deponentních sloves jsou koncovky imperativu u jednotlivých konjugací:

	imperativ	
	2. os. sg.	2. os. pl.
I. konj.	-āre	-āminī
II. konj.	-ēre	-ēminī
III. konj.	-ere	-iminī
IV. konj.	-īre	-īminī

§ 152 De coniecturis

Atque ut haec coniectura tua in universorum intueatur figura, centrum circuli minimi cuiuscumque singulare aliquod fingito. Tale quidem, ut centrum est, ab omnibus differt; ut punctus est, intra ambitum universi, scilicet maioris circuli, contenti, cum universis intra ipsum orbem inclusis universalem habet convenientiam; generalem vero cum his, quae post hoc intra subsequentem maiorem clauduntur circum; post haec autem specialiores cum his, quos contractior includit; specialissimam vero cum his, quos contractissimus constringit circulus. Singularitas igitur omnia singularizat, specialitas specializat, generalitas generalizat, universalitas universalizat. Omnia enim universalia, generalia atque specialia in te Iuliano iulianizant, ut harmonia in luto lutinizat, in cithara citharizat, et ita de reliquis. Neque in alio hoc ut in te possibile est. Hoc autem, quod in te Iuliano est iulianizare, in hominibus cunctis est humanizare, in animalibus animalizare, et ita deinceps.

O domněnkách

Abychom tyto tvé domněnky spatřili v nějaké figuře universa, představ si střed každého malého kruhu jako jednotlivinu. Ten pak, poněvadž je střed, liší se od všech. Pokud je bod obsažený v rámci okruhu universa, totiž většího kruhu, má universální shodnost se všemi body zahrnutými uvnitř tohoto okruhu. Rodovou shodnost má pak s těmi body, které jsou obepnuty následujícím větším kruhem. Shodnost více co do druhu pak má s těmi, které jsou zahrnuty v nejbližším menším kruhu, zcela zvláštní (druhovou) nakonec ve vztahu k těm, které propojuje nejmenší kruh. Jednotlivost totiž vše jednotlivizuje, druhovost činí druhovým, rodovost rodovým a obecnost obecným. Všechno obecné, rodové a druhové v tobě, Juliáne, „juliání“, jako hudba v hlasu je na způsob hlasu, v citeře na způsob citery a tak dále. Ale není možné, aby to bylo v jiném stejně jako v tobě. To totiž, co v tobě, Juliáne, juliání, ve všech lidech je po lidském způsobu, ve zvířatech po zvířecím a tak dále.

ambitus, ūs, m.	obvod, objem
animal, ālis, n.	živočich
centrum, ī, n.	střed
fingō, ere, fīnxī, fictum	utvářet, zde: myslit si
pūctus, ūs, m.	bod

§ 153

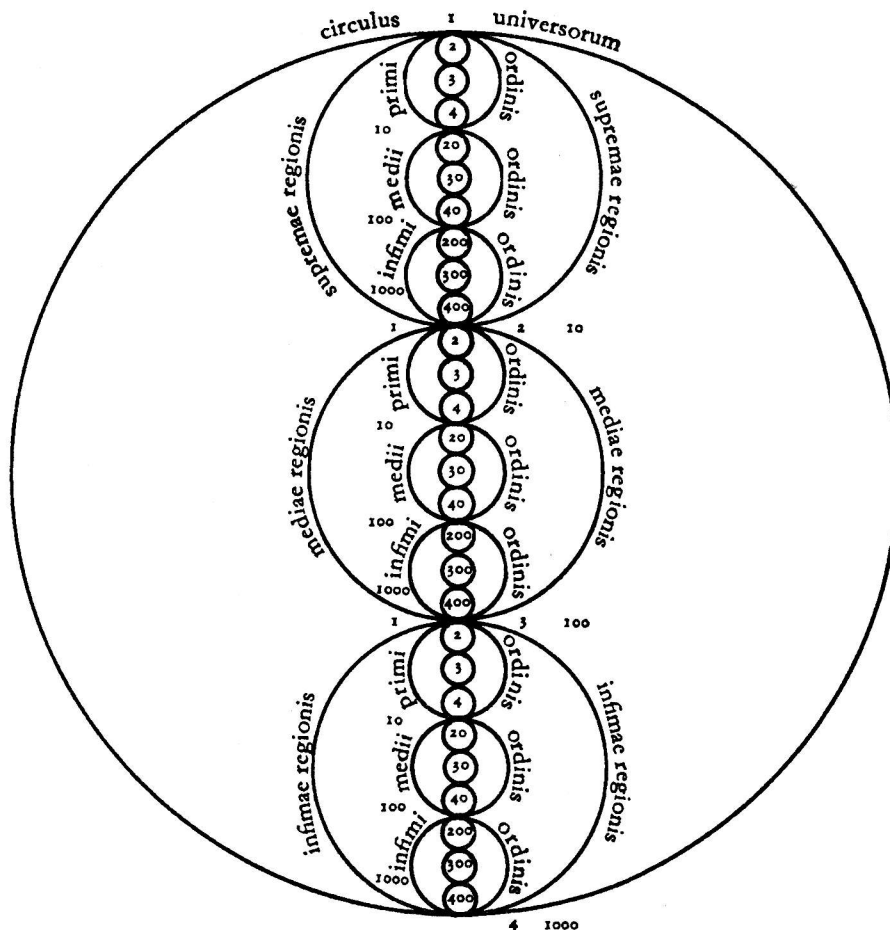
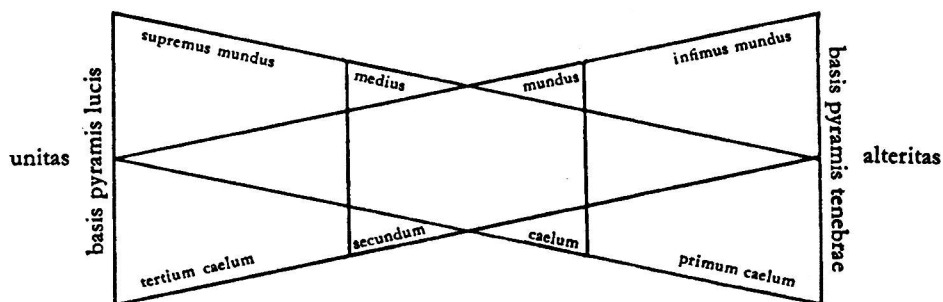
Pro větší názornost uvádíme schémata zmiňovaná v paragrafech 150 a 152, tj. figura P a figura U.

Vysvětlivky k „figuře P“

basis pyramis lucis	základna – pyramida světla
basis pyramis tenebrae	základna – pyramida temnoty
primum, secundum, tertium caelum	první, druhé, třetí nebe
supremus, medius, infimus mundus	nejvyšší, střední, nejnižší svět

Vysvětlivky k „figuře U“

circulus universorum	kruh veškerenstva
circulus supremae, mediae, infimae regionis	kruh nejvyšší, střední, nejnižší oblasti
circulus primi, medii, infimi ordinis	kruh prvního, středního, nejnižšího řádu

Obrázek převzat z knihy Nicolai de Cusa, De coniecturis / Mutmassungen, Felix Meiner Verlag, Hamburg 1988

XXII. MARSILIO FICINO (1433–1499)

§ 154 Nejvýznamnější spisy: (vydavatel Corpus Hermeticum)

- De amore
- De christiana religione
- Theologia platonica
- O lásce
- O křesťanském náboženství
- Platónská teologie

§ 155 Comm. in Parm., c. 44

Komentář k Parmenidovi

Ideo Deum ex hoc statu nominamus ut unum penitus atque bonum, dum vero unum bonumque dicimus, non duo quaedam, sed item prorsus vaticinamur.

Tedy Boha z tohoto postavení nazýváme zcela jedním a dobrem, když však říkáme jedno a dobro, nehlásáme tím dvě různé (věci), ale zcela totéž.

nōminō, āre, āvī, ātum	jmenovat, nazývat
prōrsus	vpřed, přímo, zcela,
vāticinor, ārī, ātus sum	věštit, hlásat

Této tradici novoplatónské interpretace Platóna odpovídají i vyjádření:

„unum est superius ente“ – jedno je nad jsoucím

„bonum est superius ente“ – dobro je nad jsoucím

„essentia prima = pulchritudo prima“ – první bytnost = první krása

„prima lux in Deo est“ – první světlo je v Bohu

Ficino přebírá také pozdně novoplatónské triády (proklovské). Terminologicky:

essentia – virtus – operatio

bytnost – mohutnost (schopnost) – činnost

essentia – vita – intelligentia

bytnost – život – inteligence

§ 156 Argumentum in platoniam theologiā Ba 711/M277

Úvod do platónské teologie

Si ratio haec absolutissima est et fons omnium rationum a qua substantia omnis, natura, vita, sensus, intelligentia producitur penitus atque ducitur, nemo usque adeo irrationalis esse debet ut neget huiusmodi rationem esse substantiam stabilissimam, naturam fecundissimam, vitam aeternam, sensum perspicacissimum, intelligentiam lucidissimam, lucidissimam inquam, id est certissimam.

Když tento rozum je nejvíce absolutní a je pramenem všech rozumů, z kterého je zcela vytvářena a vyváděna každá podstata, přirozenost, život, mysl, inteligence, nikdo nemůže být tak nerozumný a popírat, že takový rozum je nejstálější podstatou, nejplodnější přirozeností, věčným životem, myslí nejjasnější, inteligencí nejzářivější, nejzářivější pravím, tj. nejjistější.

fēcundus, a, um	plodný, úrodný
intelligentia, ae, f.	inteligence, rozumnost
lūcidus, a, um	světlý, jasný, zářivý
negō, āre, āvī, ātum	popírat
perspicuus, a, um	průhledný, jasný
prōdūcō, ere, dūxī, ductum	vyvádět, vytvářet
sēnsus, ūs, m.	vjem, smysl; zde: mysl
stabilis, e	stálý

XXIII. FRANCISCUS PATRITIUS (Francesco Patrizi 1529–1597)

§ 157 Nejvýznamnější spisy (sepsané v latině):

- Discussionum peripateticarum tomi primi libri XIII
- Nova de universis philosophia (Panaugia, Panarchia, Pancosmia, Panpsychia)
- Peripatetické diskuse
- Nová filozofie universa

§ 158 Nova de universis philosophia Panarchia 47, De rerum creatione

Nová filozofie vesmíru
O stvoření věcí

Nos emanationis et productionis nomine uti sumus libenter, ad rerum processionem significandum, quae ex Patre in suum facta est profundum, ut eam a rerum creatione ad extra profundum facta distingueremus.

My raději pro označení vzniku věcí, jež vznikly z Otce v jeho bezednosti, užíváme slovo „emanace“ a „vytváření“, abychom je odlišili od stvoření věcí, vzniklých vně této bezednosti.

creātiō, ōnis, f.	stvoření
distingūō, ere, stīnxī, stīnctum	rozlišovat
ēmānātiō, ōnis f.	vytékání, prýštění, emanování
faciō, ere, fēcī, factum	tvořit, vznikat
prōcessiō, ōnis f.	postupování, vznikání
prōductiō, ōnis f.	vytváření
profundum, ī, n.	hlubina, bezednost
significō, āre, āvī, ātum	znamenat, označovat

§ 159 Nova de universis philosophia Pancosmia, De spacio physico,

(str. 65) Spacium ergo hoc, quod ante mundum sunt, et post quod mundus est, et quod mundus et capit, et excedit ...

... Spacium ergo extensio est hypostatica, per se substans, nulli inhaerens. Non est quantitas. Et si quantitatis est, non est illa categoriarum, sed ante eam, eiusque fons et origo. Non ergo accidens dici potest, neque enim cuiquam accidit substantiae. Quid ergo substantia ne est? Si substantia est, id quod per se substat, spacium maxime omnium substantia est.

Prostor je tedy tím, co existuje před světem a svět existuje až po něm, a tím, co svět i obsahuje i jej překračuje ...

... Prostor je hypostatické rozpětí, podstatou skrze sebe sama a na ničem nespočívá. Není kvantitou. Pokud přísluší kvantitě, tak tato je nikoliv kvantitou kategoriální, ale kategorii kvantity předcházející a je jejím pramenem a původcem. Nelze o něm tedy říci, že je případkem, nepřipadá nějaké podstatě. Není pak prostor podstatou? Jestliže podstata je to, co je podkladem skrze sebe sama, pak je prostor podstatou nejvíce ze všech podstat.

accidēns, entis	připadající
accidō, ere, cidī, –	hodit se, připadat, stát se
capiō, ere, cēpī, captum	jímat, popadat, pojímat, obsahovat
excēdō, ere, cessī, cessum	vystoupit, přestoupit
extensiō, ōnis, f.	rozpětí
fōns, fontis, m.	pramen, zdroj
inhaereō, ēre, haesī, haesūrus	vězet, tkvít
mundus, ī m.	svět
orīgō, inis, f.	původ, počátek
quantitās, ātis, f.	kvantita
spatium, īī, n.	prostor

termín „spatium“ je svědectvím pronikání pojmu „prostor“ do filozofické spekulace, kde nahrazuje tradiční (aristotelský) pojem „místo“ (locus).

„Spatium“ u Patriziho je jedním z vnitřních principů věcí, vedle:

lūmen, inis, f. – světlo

calor, ōris, m. (ignis, is, m.) – teplo (oheň)

fluor, ōris, m. (hūmor, ōris, m.) – tok (vlhko)

§ 160 Nova de universis philosophia, Pa-
narchia, str. 13

Et omnia sunt in uno, sed uniter. Et unum uniter
est omnia. Et unum est Unomnia.

Vše je v Jednom, avšak sjednoceně. A Jedno je
sjednoceně ve všem. A jedno je Všejedním.

ūnomnia, ae, f.	vše-jedno (termín typický pro Patriziho a obecně pro renesanční platonismus navazující na pozdní novoplatónskou tradiční)
ūniter	sjednoceně

XXIV. FRANCIS BACON VERULAMENSIS (1561–1626)

§ 161 Přehled Baconových spisů sepsaných v latině:

- Instauratio magna
- De dignitate et augmentis scientiarum
- Novum organon sive indicia vera de interpretatione naturae
- De sapientia veterum
- Velké obnovení věd
- O důstojnosti a pokroku ve vědách
- Nový nástroj čili pravé údaje o výkladu přírody (2. díl Velkého obnovení)
- O moudrosti starých

F. BACON: Nové organon, překlad Milan Zůna, Praha 1974, 1990

F. BACON: Nové organon, in: Antológia z diel filozofov IV, Humanismus a renesancia, Bratislava 1966, překlad Július Špaňár, str. 253–306

§ 162 Novum organon I, 38–40

Nové organon

(38) Idola et notiones falsae, quae intellectum humanum iam occuparunt atque in eo alte haerent, non solum mentes hominum ita obsident, ut veritati aditus difficilis pateat, sed etiam dato et concessio aditu, illa rursus in ipsa instauratio-
ne scientiarum occurrent et molesta erunt, nisi homines praemoniti adversus ea se, quantum fieri potest, muniant.

(39) Quattuor sunt genera idolorum, quae mentes humanas obsident. Iis docendi gratia nomina imposuimus, ut primum genus idola tribus, secundum idola specus, tertium idola fori, quartum idola theatri vocentur.

(40) Excitatio notionum et axiomatum per inductionem veram est certe proprium remedium ad idola arcenda et summovenda, sed tamen indicatio idolorum magni est usus. Doctrina enim de idolis similiter se habet ad interpretationem naturae, sicut doctrina de sophisticis elenchis ad dialecticam vulgarem.

Idoly a nesprávné pojmy, které se již zmocnily lidského rozumu a jsou v něm hluboce zakořeněny, nejenže zaujímají myslí lidí natolik, že tam pravda těžko proniká, nýbrž i tehdy, když je jí zjednán a povolen přístup, objevují se opět při obnově věd a ztěžují tu práci, ledaže by se lidé, byvše už napřed varováni, proti nim pokud možno obrnili.

Idolů pak, které by se zmocnily lidských myslí, jsou čtyři druhy. Abych si usnadnil výklad, označil jsem je názvy. První druh idolů jsem nazval idoly rodu, druhý pak idoly jeskyně, třetí idoly tržiště a čtvrtý idoly divadla.

Jistě vhodný prostředek k tomu, jak se uchránit idolů a jak je odstranit, je vytváření pojmů a obecných tvrzení pomocí správné indukce. Velmi užitečný však bude i jejich popis. Nauka o idolech se má totiž k výkladu přírody tak, jako se má nauka o sofistických důkazech k běžné logice.

(Český překlad Milan Zůna, viz Francis Bacon, Nové organon, Praha 1990, str. 164)

axiōma, matis, n.	nezvratná zásada, základní věta, axiom
forum, ī, n.	náměstí, tržiště
īdōlum, ī, n.	obraz v duši, přízrak
inductiō, ōnis, f.	uvádění, indukce, postup od jednotlivosti k obecnému
īnstaūrātiō, ōnis, f.	obnovení
īntrēpretātiō, ōnis, f.	výklad, vysvětlení
nōtiō, ōnis, f.	vědomí, pojem
specus, ūs, m.	jeskyně, sluj
theātrum, ī, n.	divadlo
tribus, ūs, f.	označení oddílu římského národa, zde: rod
vulgāris, e	obyčejný, všední, obvyklý

XXV. IOANNES AMOS COMENIUS (Jan Amos Komenský, 1592–1670)

§ 163

Z nejvýznamnějších latinských děl J. A. Komenského např.:

- Theatrum universitatis rerum
- Centrum securitatis
- Physicae synopsis
- Lexicon reale pansophicum
- De rerum humanarum emendatione consultatio catholica
- Divadlo veškerenstva věcí
- Hlubina bezpečnosti
- Přehled fysiky
- Reálný pansofický slovník
- Obecná porada o nápravě věcí lidských

z množství literatury věnované J. A. K. srovnej např.:

P. FLOSS: Jan Amos Komenský. Od divadla věcí k dramatu člověka, Ostrava 1970

dále pak časopisy *Studia comeniana et historica*

a *Acta Comeniana*

z překladů primární literatury např.:

Vybrané spisy Jana Amose Komenského, V. díl, Praha 1968

J. A. KOMENSKÝ: Obecná porada o nápravě věcí lidských, 3 díly, Praha 1992

§ 164

De rerum humanarum emendatione consultatio catholica, III – Pansophia, *Mundus possibilis*, *Alphabeta rerum*

Obecná porada o nápravě věcí lidských

Atque sic habes Rerum Intelligibilium Classes, extra quas nihil est quod cogitari possit.

I: Itane?

S: Ita prorsus. Videbis id mox, cum interioris Ordinis causa denuo spectabimus omnia, Vide modo ut attentus adsis.

I: Dabo operam. Modo mihi sic in conspectu siste omnia, ut clare ac distincte videam omnia.

S: Tam ostendam certo, ut tibi Paedagogus olim ostendit, quomodo ex 24 Alphabeti literis (postquam has addidiceras) omnes Libri ita compositi sint, ut omnes legere queas. Nam Termini rerum, quos tibi modo nominavi, Rerum Alphabeta sunt.

Tak získáš třídy chápatelných věcí, mimo něž již není nic, o čem by se mohlo přemýšlet.

I: Opravdu?

S: Zajisté. Brzy to uvidíš, až pomocí vnitřního řádu věcí znovu všechno prohlédneme. Snaž se jen, abys pozorně naslouchal.

I: Budu se snažit. Jen mi to všechno vylož tak názorně, abych to jasně a zřetelně viděl.

S: Ukáži ti to tak jasně, jako ti kdysi učitel ukázal, jak jsou z 24 písmen abecedy složeny všechny knihy tak, že je můžeš všechny číst. Neboť vymezení věcí, jak jsem ti je právě vyložil, je abeceda věcí.

(Český překlad viz Obecná porada o nápravě věcí lidských I, Praha 1992, str. 280)

alphabēta, ae, f.	abeceda
clārē	jasně
classis, is, f.	třída
distīctē	zřetelně
legō, ere, lēgī, lēctum	číst
ordō, inis, f.	řád
terminus, ī, m.	mez, hranice, vymezení

§ 165 Výrazy „**nēmō**“ = nikdo, žádný (z *nē-homō*) a „**nihil**“ = nic (z původního *nē-hīlum*, *nē-fīlum* – ani nit) se skloňují takto:

1	<i>nēmō</i>	<i>nihil</i>
2	<i>nūllūs</i>	<i>nūllūs reī</i>
3	<i>nēminī</i>	<i>nūllī reī</i>
4	<i>nēminem</i>	<i>nihil</i>
6	<i>nēmine (nūllō)</i>	<i>nūllā rē</i>

Je tedy třeba rozlišovat akuz. od *nūllus* – *nūllum* = žádného
nēmō – *nēminem* = nikoho

§ 166 Několik častěji se vyskytujících adverbii:

<i>ōlim</i>	kdysi, dávno, jednou, někdy
<i>modo (ō)</i>	jen, pouze, právě, brzy
<i>bene (melius, optimē)</i>	dobře (lépe, nejlépe)
<i>male (peius, pessimē)</i>	špatně (hůře, nejhůře)
<i>facile (facilius, facillimē)</i>	snadno (snadněji, nejsnadněji)
<i>difficulter</i>	nesnadno
<i>audācter</i>	odvážně
<i>aliter</i>	jinak
<i>diū (diūtius, diūtissimē)</i>	dlouho (déle, nejdéle)
<i>magnopere (magis, maximē)</i>	velmi, velice (více, nejvíce)
<i>saepe (saepius, saepissimē)</i>	často (častěji, nejčastěji)
<i>multum (plūs, plūrimum)</i>	mnoho (více, nejvíce)
<i>prope (propius, proximē)</i>	blízko (blíže, nejbliže)

§ 167 Consultatio, tamtéž

I: Quomodo id, explica obsecro.

S: Quomodo ex 24 literis omnes Syllabae, Voces, Sententiae, integerque Sermo aut Liber contexuntur: ita Omnes Omnium Hominum Cogitationes ex

1. Esse	10. Passione
2. Non-esse	11. Ordine
3. Semi-esse	12. Usu
4. Substantia	13. Amore
5. Duratione	14. Perfectione
6. Loco	15. Defectu
7. Quantitate	16. Corruptione
8. Qualitate	17. Combinatione
9. Actione	18. Conglobatione

(et si quid paulo specialius nominandum est) componuntur.

I: Snažně tě prosím, vysvětli mi to

S: Jako z 24 písmen abecedy se skládají všechny slabiky, slova, věty a souvislá řeč, a stejně tak i knihy, tak se všechny myšlenky všech lidí skládají z

1. bytí	10. trpnosti
2. nebytí	11. řádu
3. polobytí	12. užitku
4. podstaty	13. lásky
5. trvání	14. dokonalosti
6. místa	15. nedostatku
7. kvantity	16. pokažení
8. kvality	17. kombinace
9. činnosti	18. konglobace

(i když snad něco je třeba nazvat blíže určujícím jménem).

(Český překlad viz Obecná porada o nápravě věcí lidských I, Praha 1992, str. 280)

§ 168

Významné je Komenského užití termínu „structura“, svědčící o jeho protosystémovém a protostrukturalistickém myšlení:

Pampaedia, 36

Interior enim hominum structura tam est una, quam structura Corporum exterior.

Neboť vnitřní struktura člověka je tak jedna, jako vnější struktura těles.

Janua rerum

Structura dicitur rei alicuius compositio talis, ubi partes totum constituentes manent inconfusae, ordine certo dislocatae vinculisque certis colligatae.

Strukturou se nazývá takové uspořádání věci, kde části celek konstituující zůstávají nesmíšené, ale jsou umístěné v určitém řádu a určitými pouty svázané.

(Překlad viz P. Floss, *Od počátků novověku ke konci milénia*, Brno 1998, studie Pojem substance a struktury v renesanci a v 17. století, str. 155)

certus, a, um	jistý
colligō, āre, āvī, ātum	svázat, spoutat
compositiō, ōnis, f.	uspořádání
exterior, ius	vnější
incōnfusus, a, um	nesmíšený, nespletený
interior, ius	vnitřní
maneō, ēre, mānsī, sum	zůstávat, trvat
pars, partis, f.	část
structūra, ae, f.	struktura
tōtum, ī, n.	celek
vinculum, ī, n.	pouto

(Dalšími termíny svědčícími o Komenského protostrukturalismu jsou: schematismus, systema, congeries, collegium, complexio, completum atd.)

XXV. RENÉ DESCARTES – CARTESIUS (1596–1650)

§ 169

Latinsky napsal Descartes tato významnější díla:

- Regulae ad directionem ingenii
- Meditationes de prima philosophia, in qua Dei existentia et animae immortalitas demonstrantur
- Principia philosophiae
- Pravidla k řízení rozumu
- Úvahy o první filozofii
- Principy filozofie

DESCARTES: Úvahy o první filozofii, Překlad Zdeněk Gabriel, Praha 1970

DESCARTES: Pravidlá o vedenie rozumu, in: Antológia z diel filozofov VI, Překlad Julius Špaňár, Bratislava 1970

DESCARTES: Meditácie o prvej filozofii, in: Antológia z diel filozofov VI, Překlad Juraj Ciger a Viola Cigerová, Bratislava 1970

DESCARTES: Princípy filozovie, in: Antológia z diel filozofov VI, Překlad Juraj Ciger, Bratislava 1970

DESCARTES: Princípy filozofie, Překlad Julius Špaňár a Juraj Ciger, Bratislava 1987

DESCARTES: Principy filozofie, Př. Petr Glombíček a Tomáš Marvan, Praha 1998

§ 170

Regulae ad directionem ingenii

1. Studiorum finis esse debet ingenii directio ad solida et vera, de iis omnibus quae occurrunt, proferenda iudicia;
2. circa illa tantum objecta oportet versari, ad quorum certam et indubitam cognitionem nostra ingenia videntur sufficere;
3. circa objecta proposita, non quid alii senserunt, vel quid ipsi suspicemur, sed quid clare et evidenter possimus intueri, vel certo deducere, quaerendum est; non aliter enim scientia requiritur;
4. necessaria est methodus ad rerum veritatem investigandam;
5. tota methodus consistit in ordine et dispositione eorum ad quae mentis acies est convertenda ut aliquam veritatem inveniamus. Atque hanc exacte servabimus, si propositiones involutas et obscuras ad simpliciores gradatim reducimus, et deinde ex omnium simplicissimarum intuitu ad aliarum omnium cognitionem per eosdem gradus ascendere tentemus;
6. ad res simplicissimas ab involutis distinguendas et ordine persequendas, oportet in unaquaque rerum serie, in qua aliquot veritates unas ex aliis directe deduximus, observare quid sit maxime

(Descartovy stručné formulace prvních sedmi nejdůležitějších pravidel)

1. Cílem studií má být tak řídit ducha, aby pronášel pevné a pravdivé soudy o všech věcech, které se před něj stavějí;
2. je třeba se zabývat jenom takovými věcmi, na jejichž jisté a nepochybné poznání se zdají naše vlohy stačit;
3. o předložených předmětech se máme ptát jen na to, o čem můžeme mít jasnou a zřejmou intuici anebo co můžeme jistě vyvodit, nikoli co o tom myslili druzí anebo co se sami domníváme; ne jinak se totiž získává věda;
4. k hledání pravdy o věcech je nutná metoda;
5. všechna metoda spočívá v pořádku a rozvržení věcí, k nimž se musí obrátit ostří ducha, abychom objevili nějakou pravdu. Přesně jí tudíž budeme používat, jestliže postupně převedeme složité a temné věty na jednodušší a jestliže se potom pokusíme vystoupit týmiž stupni od intuice všech jednoduchých věcí k poznání všech ostatních;
6. abychom rozlišili věci nejednodušší od složitých a abychom je hledali po pořádku, je třeba v každé řadě věcí, v níž přímým postupem vvozujeme některé pravdy z jiných, pozorovat,

simplex, et quomodo ab hoc cetera omnia magis, vel minus, vel aequaliter removeantur;

7. ad scientiae complementum oportet omnia et singula, quae ad institutum nostrum pertinent, continuo et nullibi interrupto cogitationis motu perlustrare, atque illa sufficienti et ordinata enumeratione complecti.

kteřá je nejjednodušší a jak ostatní jsou od ní více nebo méně anebo stejně vzdáleny;

7. abychom dosáhli vědeckého poznání, je třeba, abychom plynulým a nikde nepřerušným pohybem myšlenky proběhly všechny věci, které se vztahují k našemu cíli a každou z nich zvlášť a abychom je zároveň obsáhli v dostatečném a uspořádaném výčtu.

(Česká verze převzata s malými úpravami ze spisu: J. Beneš, Descartova metoda ve vědách a ve filozofii, Praha 1936. Zde na str. 304a také záhlaví dalších regulí.)

dīrēctiō, ōnis, f.	řízení, napřimování
ēnumerātiō, ōnis, f.	výčet
ēvidenter	zřejmě, patrně
ingenium, iī, n.	duševní síla, zde: rozum
investīgō, āre, āvī, ātum	hledat
iūdicium, iī, n.	soud
methodus, ī, f. (!)	metoda
objectum, ī, n.	objekt, předmět

§ 171

V Descartových textech v předchozím paragrafu se vyskytují spojení jako:

- ad proferenda iudicia = aby pronášel soudy
- quaerendum est = máme se ptát
- ad rerum veritatem investigandam = k hledání pravdy o věcech
- mentis acies est convertenda = se musí obrátit ostří ducha
- ad res distinguendas et persequendas = abychom rozlišili ... a abychom je hledali

Zde je třeba alespoň stručně pojednat o tzv. gerundivu a gerundiu

1. **Gerundivum** je slovesné adjektivum trpného rodu (čeština obdobný tvar nemá) vyjadřující děj, který bude konán, má být konán nebo je nutně konán; hovoří se proto o participiu nutnosti (participium necessitatis).

Výraz „liber legendus“ může tedy znamenat:

- kniha, která bude (nutně) čtena
- kniha, která má (musí) být čtena
- kniha, která si zaslouží četbu
- kniha, již je nutně (nezbytně) číst

U deponentních sloves má gerundivum význam pasivní:

sententia eloquenda = myšlenka, jež musí být vyslovena

2. **Gerundium** je slovesné substantivum, jež odpovídá tvarem neutru gerundiva, má však činný význam. Jde o podstatné jméno slovesné (substantivum verbale), jež zastupuje nepřímé pády jinak nesklonného prez. infinitivu (jde tedy vlastně o deklinaci inf. prez. akt.).

- Discere utile est = učit se (učení se) je užitečné
- ars bene moriendi = umění dobře umírat
- philosophandō operam dare = zabývat se filozofováním

- tempus ad cogitandum = čas k přemýšlení
- legendō libros = čtením knih

Pozn.: Podobně jako sloveso (!) se gerundium blíže určuje adverbium (!), ne tedy jako substantiva adjektivem. Máme tedy například: Breve tempus vitae satis longum est ad bene beateque vivendum = Krátký čas života je dosti dlouhý k dobrému a blaženému žití (životu).

XXVII. BENEDICTUS (Baruch de) SPINOZA (1632–1677)

§ 172

Dílo:

- Tractatus politicus
- Tractatus de deo et homine eiusque felicitate
- Tractatus theologico-politicus
- Ethica ordine geometrico demonstrata
- Politický traktát
- Traktát o bohu, člověku a jeho štěstí
- Theologicko-politický traktát
- Etika vyložená způsobem užívaným v geometrii

SPINOZA: Traktát theologicko-politický, Praha 1922

SPINOZA: Rozprava o zdokonalení rozumu, Etika, Překlad František Krejčí, Čestmír Stehlík a Alois Stejskal, Praha 1925

SPINOZA: Krátké pojednání o Bohu, člověku a jeho blahu, Listy, Praha 1932

SPINOZA: Rozprava politická, Překlad Josef Hruša, Praha 1939

SPINOZA: Etika, in: Antologie z děl filozofů VI, Překlad Olga Gajdošová – Toscano, Bratislava 1970

SPINOZA: Etika, Překlad K. Hubka, Praha 1977

SPINOZA: Etika, Bratislava 1986

§ 173

Ethica ordine geometrico demonstrata (Definitiones 1–6)

Etika

1. Per causam sui intelligo id, cuius essentia involvit existentiam; sive id, cuius natura non potest concipi nisi existens.

2. Ea res dicitur in suo genere finita, quae alia ejusdem naturae terminari potest, Ex. gr. corpus dicitur finitum, quis aliud semper maius concipimus. Sic cogitatio alia cogitatione terminatur. At corpus non terminatur cogitatione, nec cogitatio corpore.

3. Per substantiam intelligo id, quod in se est, et per se concipitur: hoc est id, cuius conceptus non indiget conceptu alterius rei, a quo formari debeat.

4. Per attributum intelligo, quod intellectus de substantia percipit, tanquam ejusdem essentiam constituens.

5. Per modum intelligo substantiae affectiones, sive id, quod in alio est, per quod etiam concipitur.

6. Per Deum intelligo ens absolute infinitum, hoc est, substantiam constantem infinitis attributis, quorum unumquodque aeternam et infinitam essentiam exprimit.

1. Příčinou sebe sama rozumím to, čeho esence v sobě zahrnuje existenci, neboli to, čeho přirozenost lze chápat jako existující.

2. Říkáme, že nějaká věc je konečnou svého druhu, jestliže může být omezena jinou věcí téže přirozenosti. Říkáme například, že těleso je konečné, protože si můžeme vždycky utvořit pojem jiného většího tělesa. Rovněž myšlení je omezeno jiným myšlením. Ale těleso není omezeno ani myšlením, ani myšlení tělesem.

3. Substancí rozumím to, co je samo v sobě a co je chápáno ze sebe sama, tj. to, k utvoření jehož pojmu není zapotřebí pojmu nějaké další věci.

4. Atributem rozumím to, co rozum postihuje ze substance jako něco takového, v čem záleží její esence.

5. Modem rozumím stavy substance, neboli to, co je v něčem jiném a je z toho jiného také chápáno.

6. Bohem rozumím absolutně nekonečné jsoucno, tj. substanci sestávající z nekonečného počtu atributů, z nichž každý vyjadřuje věčnou a nekonečnou esenci.

(Český překlad K. Hubka, Spinoza, Etika, Praha 1977)

causa suī	příčina sebe sama
affectiō, ōnis, f.	stav
attribūtum, ī, n.	atribut
cōstituō, ere, uī, ūtum	postavit, ustanovit
cōnstō, āre, stitī, constātūrus	stát, trvat, skládat se
exprimō, ere, pressī, pressum	vytlačit, vytvořit, vyjádřit
formō, āre, āvī, ātum	dávat podobu, utvářet
indigeō, ēre, uī, –	mít nedostatek, potřebovat
involvō, ere, volvī, volūtum	zavinout, zahrnout
modus, ī, n.	modus
percipiō, ere, cēpī, ceptum	uchopit, získat, cítit,
terminō, āre, āvī, ātum	omezit, ohraničit

XXVIII. IMMANUEL KANT (1724–1804)

§ 174 V této kapitole představujeme dva úryvky z disertace Immanuela Kanta „De mundi sensibilis atque intelligibilis forma et principiis“ (1770). Ponecháváme na čtenáři, aby se sám (s jeho dosavadními znalostmi a s latinským slovníkem) pokusil o překlad.

Idea Temporis non oritur, sed supponitur a sensibus. Quae enim in sensus incurrunt, utrum simul sint, an post se invicem, non nisi per ideam temporis repraesentari potest; neque successio gignit conceptum temporis sed ad illum provocat, Ideoque temporis notio, veluti per experientiam acquisita, pessime definitur per seriem actualium post se invicem existentium. Nam, quid significet vocula post, non intelligo, nisi praevisio jam temporis conceptu. Sunt enim post se invicem, quae existunt temporibus diversis, quemadmodum simul sunt, quae existunt tempore eodem.

§ 175 ... Quodnam autem temporum diversorum sit prius, quodnam posterius, nulla ratione per notas aliquas intellectui conceptibiles definiri potest, nisi in circulum vitiosum incurrere velis, et mens illud non discernit, nisi per intuitum singularem. Praeterea omnia concipis actualia in tempore posita, non sub ipsius notione generali, tanquam nota communi, contenta. Idea itaque Temporis est intuitus, et quoniam ante omnem sensationem concipitur, tanquam conditio respectuum in sensibilibus obviorum, est intuitus non sensualis, sed purus.

XXIX. JOSEPH GREDT (1863–1940)

§ 176 Skriptum zakončujeme ukázkami z novotomistického spisu Josepha Gredta „Elementa philosophiae aristotelico-thomisticae, Metaphysica generalis, Introductio“, Friburgi Brisgoviae 1929. Obdobně jako u předchozích paragrafů ponecháváme překlad na čtenáři.

De natura entis

Thesis: Ens ut nomen est praedicatum communissimum et simplicissimum et essentielle respectu omnium, quibus tribuitur; ens ut participium est praedicatum essenziale respectu solius Dei, accidentale respectu omnium aliorum.

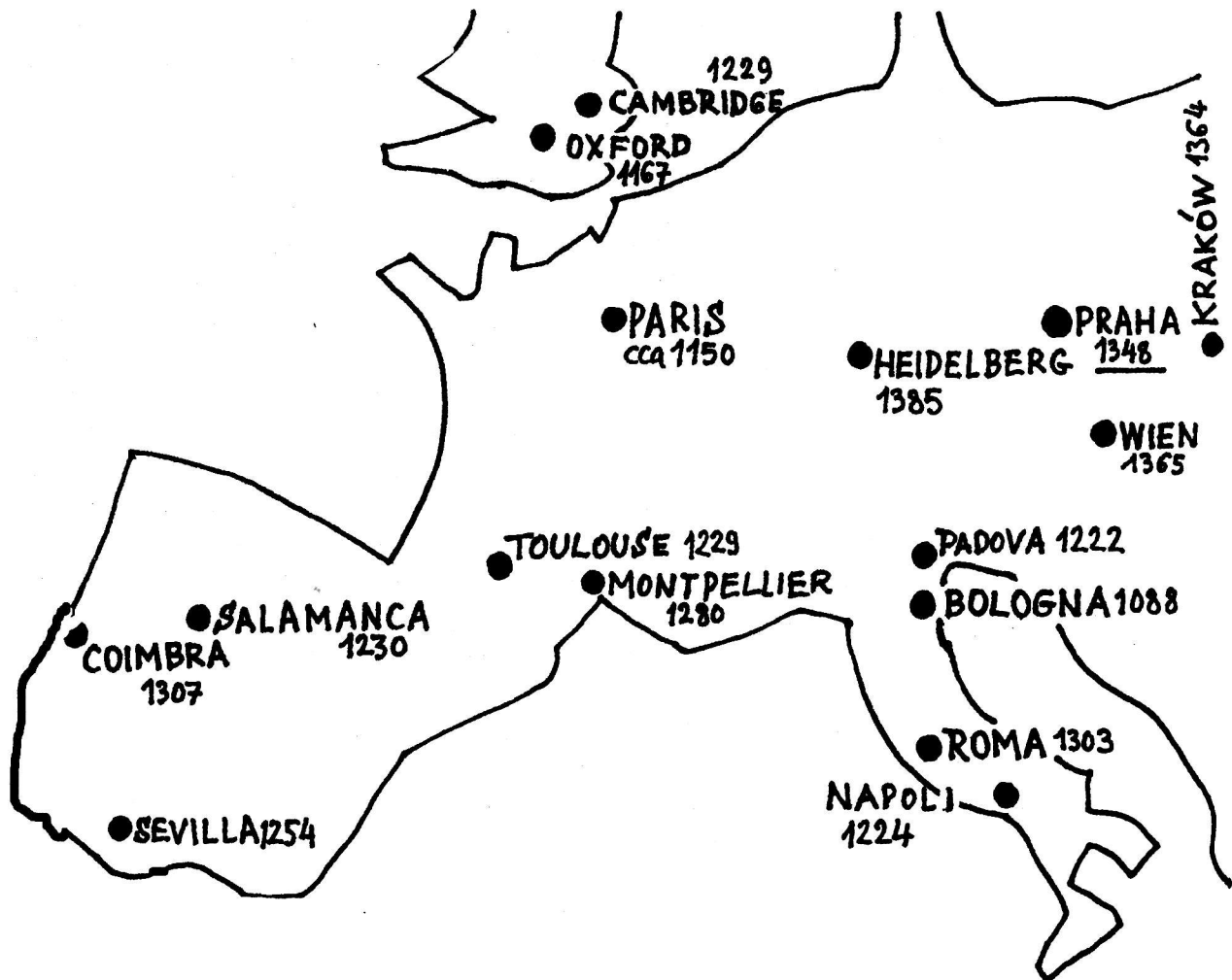
§ 177 Ens definiri nequit stricte i. e. definitione essentiali metaphysica, cum supra se non habet genus; omnis enim definitio stricta fit per genus et differentiam. At neque minus stricte definiri seu declarari potest proprie. Declaratio enim fit per ea quae notiora sunt; ente autem nihil est notius, cum omnis conceptus resolvatur in ens ac proinde supponat conceptum entis. (Cum ens dicitur maxime cognitum et primum cognitum, hoc non intelligitur de cognitione perfecta (distincta, scientifica), sed de cognitione imperfecta (confusa). Haec autem perfecta cognitio non spectat ad simplicem apprehensionem et ad definitionem, sed ad scientiam. Cognitio enim perfecta entis est ipse Metaphysica, quae connaturaliter est ultimum cognitum.) – Improperie autem declarari potest, cum resolvitur in constitutiva sua seu in partes suas entitativas, in subiectum et formam essendi: Ens est habens „esse“ seu id quod est. Nam sicut omnis conceptus mentis nostrae concretus, ita enim conceptus entis dicit duo: subiectum habens formam et formam ipsam. Forma haec est „esse“ seu exsistentia, subiectum autem essentia. Haec declaratio impropria omnino est, cum unusquisque, qui conceptum entis habet, in eo etiam partes eius: essentiam et exsistentiam, enuntiet. Unusquisque enim concipit ens tamquam id quod est seu tamquam subiectum habens esse.

Essentia definitur: id quo res est id quod est seu quo constituitur in specie.

§ 178 Exsistentia definitur: id quo res existit seu quo est extra causas et extra nihilum.
Essentia in creaturis se habet ad exsistentiam sicut potentia ad actum; exsistentia enim est actus essentiae, Quare ens est id, cuius actus est esse.

ESSENTIA : EXSISTENTIA = POTENTIA : ACTUS

MAPA UNIVERZIT VE STŘEDOVĚKU

REJSTRÍK GRAMATIKY

	Výslovnost § 3 Slovní druhy § 14
Substantiva	Skloňování § 15 Deklinace 1. a 2. § 16 Deklinace 3. § 17–19 Deklinace 4. a 5. § 20 Skloňování nemo a nihil § 165
Adjektiva	Adjektiva § 21 Přehled skloňování § 110 Nepravidelné stupňování § 78
Adverbia	Tvoření a stupňování adverbii § 22 Přehled nejčastějších adverbii § 166
Zájmena	Osobní, zvrtné, přivlastňovací, ukazovací, tázací § 23 Ukazovací § 119 Neurčitá § 76 Korelativní § 146
Číslovky	Základní, řadové § 24
Slovesa	Časování § 26 Přehled konjugací § 27 Sloveso esse § 28 Složeniny s esse § 41 Přehled konjunktivů § 56 Konjunktivy slovesa esse § 57 Slovesa velle, nolle, malle § 59 Slovesa ferre, ire, fieri § 100 Imperativy § 151 Participium futura § 69 Participium prézenta § 70 Participium perfekta § 70 Participium ens, entis § 109 Gerundium a gerundivum § 171
Předložky	§ 25
Vazby	Akuzativ s infinitivem § 61 Ablativ absolutní § 111 Genitiv přivlastňovací § 134

SLOVNÍČEK

abdicātiō, ōnis, f.	vyloučení, popírání § 72
absolūte	absolutně § 107
absolūtus, a, um	absolutní § 144, 156
abstractiō, ōnis, f. (řec. ekv. ἀφαιρέσις)	abstrakce
abstrahō, ere, traxī, tractum	abstrahovat § 125, 133
absurdus, a, um	nevhodný, nesmyslný § 42, 77
accidēns, tis, m (řec. ekv. συμβεβηκός, § 63)	případek § 63, 67, 107, 116, 117, 118, 159
accidō, ere, cidī, –	hodit se, připadat, stát se
accipiō, ere, cēpī, ceptum	přijímat, brát
actiō, ōnis f. (řec. ekv. ποιεῖν, § 67)	čin § 37 činnost § 67, 115, 118
āctīvus, a, um	činný § 115, 118
āctuālis, e	činný, aktuální § 133, 145
āctus, ūs, m. (řec. ekv. ἐνέργεια § 63)	uskutečnění § 63, 88, 97, 113, 118, 145, 149
acūtus, a, um	ostrý, břitký, bystrý
adaequātiō, ōnis, f.	vyrovnání, dostižení
adiungō, ere, iunxī, iūnctum	připojovat
adiuvō, āre, iūvī, iūtum	podporovat, pomáhat
aequālis, e	rovný, stejný
aequivocātiō, ōnis, f.	víceznačnost
aequivoce (řec. ekv. ὁμώνυμος § 132)	víceznačně
aequivocus, a, um	víceznačný § 63, 132
āēr, eris, m.	vzduch
aestimātiō, ōnis, f.	odhadování, hodnocení, úvaha
aeternitās, ātis, f.	věčnost § 64
aeternus, a, um coaeternus, a, um	věčný § 35, 122, 123 souvěčný § 52
aeviternus, a, um	věčný, od věčnosti trvající (v protikladu k <i>aeternus</i>)
aevum, ī, n.	věk
affectātiō, ōnis, f. (adfectātiō)	úsilí § 40
affectiō, ōnis, f.	stav § 173
affectus, ūs, m. (řec. ekv. πάθος)	vášeň, náruživost, cit § 80
affirmātiō, ōnis, f. (řec. ekv. κατάφασις § 63)	tvrzení § 63, 72, 101
affirmō, āre, āvī, ātum	tvrdit, potvrzovat, vypovídat kladně § 132
agens, tis (řec. ekv. Ποιητικός § 125)	činný § 125
agnōscō, ere, nōvī, nōtum	poznávat
agō, ere, ēgī, āctum	hnát, pohánět, dělat, činit

alīter	jinak
alius, a, ud	jiný
alphabēta, ae, f.	abeceda § 164
alterātiō, ōnis, f. (řec. ekv. ἑτερότης § 63)	jinakost, zjinačení § 63
alteritās, ātis, f.	jinost, jinakost § 150
alterō, āre, āvī, ātum	měnit
ambitus, ūs, m.	obvod, objem § 152
amīcītia, ae, f.	přátelství § 1, 2, 116
amō, āre, āvī, ātum	milovat
amor, ōris, m.	láska § 40, 55
analogia, ae f.	stejný poměr, obdoba, analogie 132
analogice (řec. ekv. κατ' ἀναλογίαν § 132)	analogicky
analogicus, a, um	analogický 132
anima, ae, f.	duše § 42, 47, 95, 97, 124, 138, 140, 142
animal, ālis, n.	živočich § 67
animātiō, ōnis, f.	oživení, oduševnění § 95
animātus, a, um	živý, oduševnělý § 67
animus, ī, m.	duch, duše, mysl § 4, 37, 60, 65, 85
apparītiō, ōnis, f.	zjevování § 71
appellō, āre, āvī, ātum	promlouvat, jmenovat
apposītiō, ōnis, f. (řec. ekv. πρόσθεσις § 63)	blížejší určení § 63
arbitrium, iī, n. līberum arbitrium	rozsudek, soud, vůle svobodná vůle § 50, 112
arbor, oris, f.	strom
argūmentum, ī, n.	důvod, důkaz
arithmetica, ae, f.	aritmetika § 91
ars, artis, f.	umění § 39, 40, 89, 96
artificium, iī, n.	zaměstnání, dovednost § 37
ascendō, ere, scendī, scēsum	vystoupit, povznést se
ascensiō, ōnis, f.	výstup § 122
assignō, āre, āvī, ātum	udělit, přepisovat
astronomia, ae, f.	astronomie § 91
atomus, ī, f. (řec. ἄτομος)	atom § 34
attendō, ere, dī, tum	napínat mysl, pozorovat
attribūtum, ī, n.	atribut § 173
audācter	odvážně
audiō, īre, īvī, ītum	slyšet
auxilium, iī, n.	pomoc, podpora
axiōma, matis, n.	nezvratná zásada, základní věta, axiom § 162
baculus, ī, m.	hůl
basis, is, f.	základ, základna § 153
beatitūdō, inis, f.	blaženost § 49, 55
beātus, a, um	blažený, šťastný § 37
bēlua, ae, f.	zvíře

bene (melius, optimē)	dobře (lépe, nejlépe)
benedictus, a, um bene + dīcō	dobrořečený, požehnaný dobře řečnit, chválit
beneficium, ī, n.	dobrodiní, milost, přízeň § 36, 127
benevolentia, ae, f.	dobrá vůle, laskavost, náklonnost § 2
bonitas, ātis, f.	dobro, dobrota § 121
bonum, ī n. summum bonum	dobro § 2, 40, 87, 88, 131, 155 nejvyšší dobro § 39
bonus, a, um	dobrý, á, é
brevis, e	krátký
caecitas, ātis, f.	slepota § 101
caecus, a, um	slepý
calamitas, ātis, f.	pohroma § 81
calidus, a, um	teplý, horký § 32
calor, ōris, m.	teplo § 159
capiō, ere, cēpī, captum	jímat, brát, chápat
careō, ēre, caruī, caritūrus	být prost, nemít
cāritās, ātis, f.	láska, obliba, velká úcta § 2
carō, carnis, f.	maso, tělo § 42, 47
catholicus, a, um (řec. καθολικός)	obecný, katolický § 12
causa, ae, f. c. formālis c. māteriālis c. efficiens c. finālis	příčina § 38, 107, 116, 117, 136 p. tvarová p. látková p. účinná § 114 p. účelová
centrum, ī, n.	střed § 152
certitudinālis, e	jistý § 123
certitūdō, inis, f.	jistota, určitost § 104, 129
certus, a, um	jistý § 43 přesně určený § 132
cēterī, ae, a	ostatní
circulus, ī, m.	kruh, kružnice § 145, 152
clārē	jasně § 164
clāritās, ātis, f.	jasnost; sláva § 123
classis, is, f.	třída § 164
clēmētia, ae, f.	mírnost, šlechtnost, laskavost § 36
coelum (caelum), ī, n.	nebe, klenba nebeská § 10, 12
cōgitātiō, ōnis, f.	myšlenka, myšlení § 53
cogitō, āre, āvī, ātum	myslet, § 75, 77
cognitiō, ōnis, f.	poznání § 121, 122, 127, 133
cognōscō, ere, cognōvī, cognitum	poznávat
cōgō, ere, coēgī, coāctum	nutit
coincidentia, ae, f.	splývání, spadání v jedno § 148
colligō, āre, āvī, ātum	svázat, spoutat § 168
commentātiō, ōnis, f.	zralé uvážení, rozjímání, příprava § 4
commūnis, e	společný § 83, 103, 140
comparō, āre, āvī, ātum	srovnávat

complicō, āre, āvī, ātum	svinout, zavinout, zahrnout § 147
compōnō, ere, posuī, positum	skládat, spojovat § 65
compositiō, ōnis, f.	uspořádání § 168
compositus, a, um	složený § 66, 67, 106, 107
conceptus, ūs m.	pojem § 81, 132
concilium, iī, n.	shromáždění, schůze, sněm § 34
concupiō, ere, cēpī, ceptum	pojmout, pochopit
conclūdō, ere, ūsī, ūsum	uzavírat, dokazovat, vyvozovat
concordantia, ae, f.	shoda, souhlas § 150
conditiō, ōnis f.	podmínka, stav, postavení, § 122 vlastnost § 121
cōnfūsiō, ōnis f.	slití, sloučení, zmatek § 121
cōnfusus, a, um	spletený, zmatený, zatemněný § 65
congregātiō, ōnis, f.	sdužování, slučování § 116
coniectūra, ae, f.	doměnka § 152
coniungō, ere, iūnxī, iūnctum	spojit, sloučit
cōnsēnsiō, ōnis, f.	souhlas, shoda, § 2
cōnsēnsus, ūs, m.	souhlas § 85
cōnsentiō, īre, sēnsī, sēnsum	souhlasit
cōnsequēns, entis c. est	následující plyne, vyplývá (z toho)
cōnservātiō, ōnis, f.	zachování, záchrana § 127
cōnsiderō, āre, āvī, ātum	uvažovat, myslí pozorovat
cōnsistō, ere, stitī, –	stanout, zastavit se, trvat, setrvat
cōnsōlātiō, ōnis, f.	potěcha, útěcha § 36
cōnstantia, ae, f.	pevnost, stálost § 36
cōnstat	jest známo
cōnstituō, ere, uī, ūtum	postavit, stanovit, ustanovit
cōnstō, āre, stitī, constātūrus	trvat, být, skládat se § 34, 35
contemplātiō, ōnis, f. (řec. ekv. θεωρία)	kontemplace, rozjímání § 80
contemptus, ūs, m.	opovržení, pohrdání
contineō, ēre, tinuī, –	spojovat, zadržovat, obsahovat
contingens, tis, m.	nahodilý § 63
contractiō, ōnis, f.	kontrakce, skloubení § 149
contrādictiō, ōnis, f. (řec. ekv. ἀντίφασις § 63)	protiklad § 63, 148
contradictōriē (řec. ekv. ἀντιφατικῶς § 63)	protikladně, kontradiktorně § 63
contrahō, ere, traxī, tractum	stahovat, zužovat § 117
contrāria, ōrum, n. (řec. ekv. ἐναντία § 63)	protikladné (věci) § 63
contrāriē (řec. ekv. ἐναντίως § 63)	protikladně, kontrárně § 63
contueor, ērī, tuitus sum	patřit, pozorovat
contuitus, ūs, m.	zření, nazírání, pohled § 58
convenientia, ae, f.	shodnost, shoda § 152
conveniō, īre, vēnī, ventum	přicházet, setkávat se, vyhovovat

convertō, ere, tī, sum (řec. ekv. ἀντιστερέφει § 63)	převrátit, obrátit § 63, 125
corporālis, e	tělesný § 71, 122
corporeus, a, um	tělesný; (hmotný § 32)
corpus, oris, n.	tělo, těleso § 4, 33, 34, 43, 47, 53, 65, 95, 96, 116 (hmota § 32)
coūnitiō, ōnis, f.	soujednota, sjednocení § 49
creātiō, ōnis, f.	stvoření § 158
creātor, is, m.	tvůrce, stvořitel § 12, 77, 127
creātūra, ae, f.	stvoření, tvor § 71, 77, 112, 121, 127, 132
crēdibilis, e	uvěřitelný § 43
crēdō, ere, crēdidī, crēditum	věřit § 12, 43, 74
creō, āre, āvī, ātum	tvořit, stvořit § 34, 69
crēscō, ere, ēvī,	růst, vzrůstat
cultus, ūs, m.	uctívání, kult § 127
cursus, ūs, m.	běh, životní cesta
custōdiō, ĩre, ĩvī, ĩtum	hlídat, střežit, opatrovat
dēbeō, ēre, dēbuī, dēbitus	být dlužen, být povinován
dēfīniō, ĩre, ĩvī, ĩtum (řec. ekv. ὀρίζεσθαι § 63)	vymezit, definovat § 63
dēfīnītiō, ōnis, f.	vymezení, definice § 88, 104, 105, 106
dēfīnītus, a, um	určitý
dēnsitās, ātis, f.	hustota § 116
dēscendō, ere, scendī, scēsum	sestoupit
dēscēnsiō, ōnis, f.	sestup § 71
dēsīderium, ĩī, n.	touha, tužba § 53
dēstituō, ere, stitūī, stitūtum	zůstavovat, zbavovat
dēterminō, āre, āvī, ātum (řec. ekv. προσδιορίζεσθαι, διορίζεσθαι § 63)	omezit, definovat, vymezit § 63, 117
deus, ī, m.	bůh § 12, 13, 38, 43, 44, 49, 52, 85, 107, 112, 113, 121, 124, 132, 144, 147, 155, 173
dēveniō, ĩre, vēnī, ventum	přijít, dojít
dialectica, ae, n.	dialektika § 92
dīcō, ere, dīxī, dictum	říkat, tvrdit, vypovídat
diēs, ēī, m.	den
differentia, ae, f. (řec. ekv. διαφορά § 63, 67)	rozdíl, odlišnost § 63, 67, 121, 150
difficulter	nesnadno
dīligō, ere, lēxī, lēctum	oblíbit si, milovat
dīrēctiō, ōnis, f.	řízení, napřimování § 170
disciplīna, ae, f.	učení, nauka § 92, 108
discursus, ūs, m.	výklad, rozmluva, diskurs § 133
dīsiungō, ere, iūnxī, iūnctum	rozdělovat, rozloučit § 65
disputātiō, ōnis, f.	zkoumání, rozprava, hovor § 92
disserō, ere, seruī, sertum	vykládat, promlouvat (podle pravidel logiky)
distentiō, ōnis, f.	natažení, roztažení, rozpětí (trvání § 60)

distīnctē	zřetelně § 164
distīnctiō, ōnis f.	rozdílnost, rozdíl, rozlišení § 121
distinguō, ere, stīnxī, stīnctum	rozlišovat § 65
diū (diūtius, diūtissimē)	dlouho (déle, nejdéle)
dīversus, a, um	různý
dīvidō, ere, vīsī, vīsum	oddělovat, rozdělovat
dīvīnitās, ātis, f.	božskost, božství § 49
dīvīnus, a, um	božský, svatý, nadchnutý bohem § 7
dīvīsiō, ōnis, f. (řec. ekv. διαίρεσις § 63)	dělení § 63, 71
dīvitiae, ārum, f. (pouze pl.)	bohatství § 2
dō, dāre, dedī, datum	dát, dávat
doctus, a, um	učený, vzdělaný § 144
dominus, ī, m.	pán
dubitātiō, ōnis, f. (řec. ekv. ἀπορία § 63)	nesnáz, pochybnost § 63, 129
dubitō, āre, āvī, ātum	pochybovat § 54, 132
dubium, iī, n. procul dubiō	pochybnost § 54 beze vší pochybnosti
dubius, a, um	pochybný, nejistý § 132
dūcō, ere, dūxī, ductum	táhnout, vést
ecclēsia, ae, f. (řec. ἐκκλησία)	církev § 12
ēdūcō, ere, dūxī, ductum	vyvést, vytáhnout
effectiō, ōnis, f.	účinek § 71
effectus, ūs, m.	vykonání, provedení § 118
efficiō, ere, fēcī, factum	způsobit, učinit, udělat
effigiēs, ēī, f.	zpodobení, obraz, podoba § 44
elongātiō, ōnis, f.	vzdálení § 121
ēmānātiō, ōnis, f.	vytékání, vznikání, prýštění § 118, 158
endelechia, ae, f.	entelechie, uskutečnění § 95
ens, entis, f.	jsoucno § 101, 102, 106, 107, 117, 131, 132, 155
entitās, ātis, f.	jsoucnost § 135, 144, 145
ēnumerātiō, ōnis, f.	výčet § 170
error, ōris, m.	omyl § 129
esse quod quid erat esse (řec. ekv. τὸ τι ἦν εἶναι § 104)	bytí § 49, 66, 106, 117, 138 co-to-bylo-bytí § 104
essentia, ae, f. (řec. ekv. οὐσία § 47)	bytnost, esence § 71, 72, 95, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 112, 155
ethica, ae, f.	etika, nauka o mravech § 81, 90
etsi	ačkoli, třebaže
ēventus, ūs, m.	výsledek § 40
ēvidenter	zřejmě, patrně
excēdō, ere, cessī, cessum	vystoupit, přestoupit
excessus, ūs, m.	vytržení (mysli) § 80
exclūdō, ere, sī, sum	zavírat, vylučovat
exclūsiō, ōnis, f.	vyloučení § 129

exemplum, ī n.	příklad § 40, 72
exīstimō, āre, āvī, ātum	soudit, domnívat se
experimentum, ī, n.	pokus, zkouška § 94
explicō, āre, āvī, ātum	rozvinout § 147, 149
exprimō, ere, pressī, pressum	vytlačit, vytvořit, vyjádřit
existentia, ae, f. (existentia)	existence § 49, 133, 145
existō, ere, existī, –	vyskytovat se, existovat § 49, 149
expectātiō, ōnis, f.	očekávání § 58
extensiō, ōnis, f.	rozpětí § 159
exterior, ius	vnější
extrēmum (syllogisticum)	krajní termín v sylogismu § 132
extrēmus, a, um	nejzazší, krajní, poslední
faciēs, eī, f.	zevnějšek, vzhled, tvář
facile (facilius, facillimē)	snadno (snadněji, nejsnadněji)
facilis, e	snadný
faciō, ere, fēcī, factum	tvořit, vznikat
factiō, ōnis, f.	dělání, konání § 118
fallō, ere, fefellī, falsum fallor, fallī	klamat § 54 mýlit se
falsitās, ātis, f.	nepravdivost § 53
falsum, ī, n.	lež, nepravda, klam § 92
falsus, a, um	klamný, nepravdivý § 55
fātum, ī, n.	boží ustanovení, osud § 38
fēcundus, a, um	plodný, úrodný § 156
fēlīcitās, ātis, f.	štěstí, zdar § 127
fictus, a, um (od fingō, ere) fictum, ī, n.	vytvořený § 84, 138 výtvar § 81
fidēs, eī, f.	víra § 75
figūra, ae, f.	tvar, podoba, figura § 150
fīlius, iī, m.	syn § 7, 8, 9, 12, 43
fīngō, ere, fīnxī, fictum	utvářet, tvořit, vytvářet
fīnis, is, m.	konec, cíl § 71, 88, 148
fluor, ōris, m.	tok § 159
fōns, fontis, m.	zřídlo, pramen § 46, 156, 159
forma, ae, f. (řec. ekv. μορφή § 125)	tvar, forma, podoba § 65, 95, 96, 104, 116, 117, 118, 124, 125, 135, 145
formalitās, ātis, f.	formalita 135
formō, āre, āvī, ātum	dávat tvar, utvářet § 37, 101
fortūna, ae, f.	štěstěna § 2, 40
forum, ī, n.	náměstí, tržiště § 162
frequenter	hojně, často
frīgidus, a, um	chladný
fructus, ūs, m.	plod § 11
fundāmentum, ī, n.	základ § 129
futūrus, a, um	budoucí § 58
generālis, e (z genus)	rodový; obecný § 69, 149
generātiō, ōnis, f.	plození, vznikání § 48, 124
genus, eris, n. (řec. ekv. γένος § 67)	rod § 65, 67, 101, 103, 104, 131, 149 druh § 44, 162

geometria, ae, f.	geometrie § 91
gignō, ere, genuī, genitum	plodit, rodit
glōria, ae, f.	sláva § 9, 13
gradātim	postupně
gradus, ūs, m.	krok, stupeň § 80, 114, 122, 149
grammatica, ae, f.	jazykověda, gramatika § 92
grātia, ae, f Grātia, ārum, f.	vděk, půvab, krása § 11 bohyně půvabu a krásy
gubernātiō, ōnis, f.	řízení § 114
habilis, e	vhodný, schopný, hodící se
habitātor, ōris, m.	obyvatel § 49
habitus, ūs, m. (řec. ekv. ἔχειν § 67)	habitus § 67
haecceitās, ātis, f.	totost § 135
homō, inis, m.	člověk § 13, 40, 47, 67, 83, 97, 103, 112, 117, 152
honestās, ātis, f.	čest, důstojenství § 127
honor, ōris, m.	čest, úcta, pocta § 2
honorificus, a, um	čestný, uctivý
hūmānitās, ātis, f.	lidskost § 103
hūmānus, a, um	lidský
humilitās, ātis, f.	slabost, poníženost, pokora § 80
hūmor, ōris, m.	vlhko § 159
idea, ae, f.	idea § 49, 116
ideālis, e	ideální, ideový, týkající se ideje § 124
identitās, ātis, f.	identita, totožnost 135
īdōlum, ī, n.	obraz v duši, přízrak § 162
idōneus, a, um	vhodný, schopný, dostatečný
ignis, is, m.	oheň § 113
ignōrantia, ae f.	nevědomost, neznalost § 144
illūminātiō, ōnis, f.	osvětlení § 122
illūminō, āre, āvī, ātum	osvětlovat § 122
imāginātiō, ōnis, f.	obraznost, představa § 53
imāgō, inis, f.	obraz § 52, 112, 121
immōbilis, e,	nehybný § 49
immortālitās, ātis, f.	nesmrtelnost § 50
impār, paris	nerovný, lichý
impōnō, ere, posuī, positum	vložit, položit, dosadit, ustanovit
impossibilis, e	nemožný § 43
inānis, e	bez obsahu, prázdný § 33
incipiō, ere, cēpī, ceptum	začít
inclūdō, ere, ūsī, ūsum	uzavřít, pojmout
incōnfusus, a, um	nesmíšený, nespletený
indēfīnītus, a, um	neurčitý
indicō, āre, āvī, ātum	udat, ukazovat
indifferēns, entis	nerozlišený, nevýrazný
indigeō, ēre, uī, -	mít nedostatek, potřebovat
indīviduus, a, um indīviduum, ī, n.	nedělitelný, jednotlivý, individuální § 64 jednotlivec, individuum § 67, 149

indivīsibilis, e	nedělitelný, individuální § 135
inductiō, ōnis, f.	uvádění, indukce § 162
īnfinītum, ī, n.	nekonečno § 113, 145
īnfinītus, a, aum	nekonečný § 121, 131, 147
ingenitus, a, um	nezrozený § 49
ingenium, īī, n.	nadání, duševní síla § 46, 170
inhaerē, ēre, haesī, haesūrus	vězet, tkvít
initium, īī, n.	začátek, počátek, původ § 40
insēparābilis, e,	neodlučitelný, neoddělitelný § 49
insipiens, tis (opak sapiens, tis)	nemoudrý, pošetilý § 75 (opak moudrý)
īnstaūrātiō, ōnis, f.	obnovení § 162
īnstitūtiō, ōnis, f.	zařízení, ustanovení § 140
intellectuālis, e	rozumový § 124
intellēctus, ūs, m. (řec. ekv. νοῦς § 125)	porozumění, rozum § 72, 105, 116, 136 nahlédnutí § 75
intelligentia, ae, f.	rozum, rozumění § 122, 155, 156
intelligibilis, e	srozumitelný, rozumový § 105, 121
intelligō, ere, lēxī, lēctum (inter + legō)	poznávat, nahlížet, rozumět § 74
intendō, ere, tendī, tentum	napnout, vztáhnout, namířit § 88
intentiō, ōnis, f.	záměr § 86, 87, 88, 96 intence, pojem § 140, 142
interior, ius	vnitřní
interpretātiō, ōnis, f.	výklad, vysvětlení
interpretor, ārī, ātus sum	vykládat, rozumět, pojímat
intueor, ērī, tuitus sum	hledět, pohlížet, dívat se § 133
intuitīvus, a, um	intuitivní § 133, 141
inveniō, ire, vēnī, ventum	nalézat
inventiō, ōnis, f.	vynalézavost, vynalezení § 128
investīgō, āre, āvī, ātum	hledat
invicem	navzájem
invīsibilis, e	neviditelný § 71, 80
involvō, ere, volvī, volūtum	zavinout, zahrnout
īra, ae, f.	hněv, zlost § 36
īter, ītineris n.	cesta § 40
īūdicium, īī, n.	soud
īūdicō, āre, āvī, ātum	soudit, rozhodovat
labor, ōris, m.	práce, dílo, námaha § 80
legō, ere, lēgī, lēctum	sbírat; číst
lēx, lēgis f.	ustanovení, zákon § 1, 40, 127
liber, brī, m.	kniha, spis
līber, era, erum	svobodný
līberō, āre, āvī, ātum	osvobodovat
lignum, ī, n.	dřevo
līnea, ae, f.	linie, přímka § 145
līs, lītis, f.	spor § 116
locus, ī, m.	místo, poloha § 49 (prostor §33)

logicus, a, um	logický § 90
longus, a, um	dlouhý
loquor, loquī, locūtus sum	mluvit, hovořit
lucidus, a, um	světly, jasný, zářivý § 156
lūmen, inis, f.	světlo § 159
lūx, lūcix, f.	světlo § 153, 155
magnopere (magis, maximē)	velmi, velice (více, nejvíce)
maiestās, ātis, f.	velikost, vznešenost, svrchovanost § 127
male (peius, pessimē)	špatně (hůře, nejhůře)
malum, ī n.	zlo § 1, 85
maneō, ēre, mānsī, sum	zůstat, trvat
manifestus, a, um	patrný, zřejmý
manus, ūs, f.	ruka
māter, mātris f.	matka § 11
māteria, ae, f. (řec. ekv. ὕλη § 125)	látka § 115, 116, 117, 125 (hmota § 115)
māteriālis, e	materiální § 142
mathematica, ae, f.	matematika § 90, 91, 129
maximitās, ātis, f.	„maximita“ § 144
medium (syllogisticum)	střední termín v sylogismu § 132
medius, a, um	střední, prostřední
memoria, ae, f. memoriā tenēre	paměť § 58 pamatovat si § 53
mēns, mentis, f.	mysl § 40, 77, 88, 122, 124
meritum, ī, n.	zásluha
methodus, ī, f. (!)	metoda § 170
mētiōr, īrī, mēnsus sum	měřit, vyměřovat § 60
mīrus, a, um	nápadný, divný, podivuhodný
misereor, ērī, itus sum	smilovat se
modo (ō)	jen, pouze, právě, brzy
modus, ī, m.	způsob § 52, 101, 117 modus § 173
mōrior, mōrī, mōrtuus sum	umírat, zemřít § 43
mors, mortis f.	smrt § 4, 11, 40
mōtiō, ōnis, f.	pohyb § 49
mōtivus, a, um	hybný, pohybující § 123
mōtor, ōris, m.	hybatel § 96
mōtus, ūs, m.	pohyb § 113, 116
moveō, ēre, mēvī, mōtum	hýbat, pohybovat § 33, 96, 113
mulier, is f.	žena § 11
multum (plūs, plūrimum)	mnoho (více, nejvíce)
mundus, ī, m.	svět § 38, 89, 150, 159
mūsica, ae, f.	hudba § 91
mūtō, āre, āvī, ātum	zaměnovat
mūtuus, a, um	vzájemný

nātūra, ae, f. (řec. ekv. φύσις § 69)	příroda § 35, 38, 69 přirozenost § 52, 64, 65, 82, 83, 94, 105, 135, 140, 149, 150, 156 (podstata § 32)
nātūrāliter	od přírody, přirozeně § 140
necessārius, a, um	nutný § 114
negātiō, ōnis, f. (řec. ekv. ἀπόφασις § 63)	popření, negace § 63, 72, 101
negō, āre, āvī, ātum	popírat § 44, 132
nēmō, nēminī, ...	nikdo
nequeō, ĩre, ĩvī, ĩtum	nemoci, nebýt s to
nōbilis, e	vznešený § 107
nōmen, inis, n.	jméno § 8, 10, 69, 81, 82, 102
nōminō, āre, āvī, ātum	jmenovat, nazývat
nōscō, ere, nōvī, nōtum nōvī, nosse (perf.)	poznávat význam přes. – znát, vědět § 52
nōtiō, ōnis, f.	vědomí, pojem
nōtitia, ae, f.	známost, znalost, poznání § 141
notō, āre, āvī, ātum	vnímat, pozorovat
numerus, ī, m.	množství, počet § 140
obiectīvus, a, um	objektivní, předmětný § 138, 139
obiectum, ī, n. (řec. ekv. ἀντικείμενον, ὑποκείμενον § 139)	objekt, předmět § 139, 170
obsecrō, āre, āvī, ātum	zapřísahat, prosit
occultus, a, um	skrytý § 108
oculus, ī, m.	oko § 32
officium, iī, n.	služba, úkol, práce, povinnost § 1, 33
ōlim	kdysi, dávno, jednou, někdy
omnis, e	všechn, všichni
operātiō, ōnis, f.	výkon, dílo § 85, 106, 155
oportet, ēre, uit	musí se, je třeba
oppōnō, ere, posuī, positum	klást naproti něčemu
oppositiō, ōnis, f.	protiklad § 148
oppositum, ī, n. (řec. ekv. ἀντικείμενον § 139)	protiklad
oppositus, a, um	protikladný § 101
opus, operis, n.	dílo, práce, činnost, skutek § 86, 90, 95, 112
orbis, orbis, m.	kruh, kružnice § 152
ordinō, āre, āvī, ātum	řadit, zařizovat, určovat
ordō, inis, m.	řád § 50, 106, 149, 164
orīgō, inis, f.	původ, počátek § 159
ōrō, āre, āvī, ātum	mluvit, prosit
ostendō, ere, tendī, tentum (tensum)	ukazovat
ōtium, iī, n.	prázdný čas klid, pokoj, mír § 36, 37
pars, tis, f.	část § 97, 112, 121
participātiō, ōnis, f.	účast, participace § 66
participō, āre, āvī, ātum	mít díl, být účasten § 66

particulāris, e,	částečný § 94, 97, 118
partim – partim	dílem – dílem
passiō, ōnis, f. (řec. ekv. πάσχειν § 67)	trpnost § 67, 115 mučení, utrpení § 80
passivus, a, um	trpný § 115, 118, 125
pateō, ēre, uī, –	být přístupný, být zřejmý
pater, is m.	otec § 7, 8, 9, 10, 12, 49
paucus, a, um	skromný počtem, nečetný
pāx, pācis f.	smlouva, pokoj, mír § 13, 127
peccātor, ōris, m.	hříšník
peccātum, ī, n.	hřích, provinění § 85
peccō, āre, āvī, ātum	hřešit
percipiō, ere, cēpī, ceptum	uchopit, získat, cítit,
pereō, īre, iī, itūrus	zahynout, zemřít
perfectus, a, um	dokonalý
persōna, ae f. (řec. ekv. πρόσωπον § 64)	škraboška, maska, tvář, osoba § 7, 51, 64, 112
persōnālis, e	osobní § 142
perspiciō, ere, spēxī, spectrum	prohlédnout, poznat, přesvědčit se
perspicuus, a, um	průhledný, jasný
persuādeō, ēre, sī, sum	přemluvit, přesvědčit
pertineō, ēre, tinūī	dosahovat, týkat se, vztahovat se
phantasia, ae, f. (řec. ekv. φαντασία)	představa, představivost § 53
phantasma, matis, n. (řec. ekv. φαντάσμα)	představa § 53, 125
philosophia, ae, f. (řec. φιλοσοφία)	filozofie § 40, 90, 127
philosophus, ī m. (řec. φιλόσοφος)	filozof § 4, 46
physica, ae, f.	fysika, věda o přírodě § 90
pius, a, um	zbožný
plēnus, a, um	plný
plūrēs m. f., plūra n.	početnější, více
plūs	více
poena, ae f.	trest § 40
poēta, ae, m.	básník § 46
polleō, ēre	být mocný, mít váhu,
pōnō, ere, posuī, positum	klást, pokládat
porrō	dále
positiō, ōnis, f.	postavení, nauka, článek, tvrzení, stanovisko
possessiō, ōnis, f.	vlastnění § 64
possibilis, e (řec. ekv. παθητικός a δυνάμει § 125)	možný § 114 trpný § 125
posterior, us	zadnější, druhotný
potentia, ae f. (řec. ekv. δύναμις § 63)	moc § 2, síla § 49 možnost, potence § 63, 113, 118
potestās, ātis f.	moc, mohutnost, schopnost § 40, 97, 112

praedicātum, ī, n.	predikát § 142
praedīcō, ere, dīxī, dictum	vypovídat, predikovat
praeexistō, ere, existī, –	praexistovat § 49
praeintelligentia, ae, f.	praduchovnost § 49
praemittō, ere, mīsī, missum	předesílat
praesēns, entis	přítomný § 58, 133
praeteritus, a, um	minulý § 58
preceptum, ī n.	rada, rozkaz, návod
preapōnō, ere, posuī, positum (+ ak. + dat.)	dávat přednost (něčemu před něčím)
prīmordium, iī, n.	první počátek, prvopočátek, § 34, 35
prīncipium, iī n. (řec. ekv. ἀρχή § 63)	počátek § 5, 9, 33, 63, 71, 112, 115, 122 základ, prvek § 34
prior, us	přednější, přední
prīvatiō, ōnis, f.	zbavenost, privace § 101, 102
probō, āre, āvī, ātum	dokázat
prōcēdō, ere, cessī, cessum	postupovat, jít vpřed § 33
prōcessiō, ōnis f.	postupování, vznikání § 158
prōdūcō, ere, dūxī, ductum	vyvádět, vytvářet
prōductiō, ōnis, f.	vytváření, plození § 124, 158
profundum, ī, n.	hlubina, bezednost § 158
prōgressiō, ōnis, f.	postup, postupování § 150
prōnus, a, um	kupředu nakloněný, mající sklon (k něčemu)
prope (propius, proximē)	blízko (blíže, nejbliže)
prophēta, ae, m.	prorok § 46
propinquitās, ātis f.	blízkost § 121
prōportiō, ōnis, f.	poměr, úměra § 124
prōportionālis, e	úměrný, poměrný § 140
prōpositiō, ōnis, f.	premise, výrok § 101, 142
propriē	zvláště, vlastně, ve vlastním smyslu
proprietās, ātis, f.	vlastnost § 135
proprium, iī, n. (řec. ekv. ἴδιον § 67)	vlastnost § 67
proprius, a, um	vlastní, zvláštní
prōrsus	vpřed, přímo, zcela,
prōvidentia, ae, f.	prozřetelnost, prozíravost § 36
proximus, a, um	nejbližší
pūblicus, a, um	obecní, veřejný
pulchritūdō, inis, f.	krása § 155
pūctus, ūs, m.	bod § 152
pūritās, ātis, f.	čistota § 80
pūrus, a, um	čistý
pyramis, idis, f.	pyramida § 153
quaerō, ere, sīvī, sītum	hledat, dotazovat se
quaestiō, ōnis, f.	otázka
quālitās, ātis, f. (řec. ekv. ποιόν § 67)	kvalita § 67, 84
quandō (řec. ekv. πότε § 67)	kdy

quantitās, ātis, f. (řec. ekv. <i>πόσον</i> § 67)	kvantita § 67, 92, 159
quārē	proč, pročež
quiditās, ātis, f. ze zájmena „quid“ – „co“	cost § 104, 106, 133, 135
quisquis, quidquid	kdokoli, cokoli
quō pactō	jakým právem
quōdammodō	jakýmsi způsobem, jaksi, poněkud
quoque	také, též, i
rapiō, ere, uī, tum	uchvátit, vytrhnout § 80
rāritās, ātis, f.	řídkost § 116
ratiō, ōnis, f. (řec. ekv. <i>λόγος</i> § 123)	rozum § 38, 156 způsob, ráz § 33, 115 důvod, základ § 71, 123, 124 pojem § 88 věda, vědecká soustava § 35, 92
ratiōnālis, e	rozumový § 64, 97
rēctus, a, um	rovný, přímý, správný
redūcō, ere, dūxī, ductum	zpět táhnout, přivést
rēgnum, ī n.	království § 10
rēgulō, āre, āvī, ātum	řídit, usměřňovat § 123
relātiō, ōnis, f. (řec. ekv. <i>πρός τι</i> § 67)	vztah
reperiō, īre, repperī, repertum	nalézat, objevit
repraesentō, āre, āvī, ātum	zpřítomnit, představit, napodobit § 121
rēs, reī f. rēs pūblica	věc § 34, 35, 37, 102, 104, 106, 135, 140, 158 věc veřejná, republika, stát § 1, 4
resolvō, ere, solvī, solūtum	rozvázat, rozpouštět, uvolnit
respiciō, ere, spēxī, spectum	ohlížet zpět, vztahovat se
resurgō, ere, surrēxī, surrēctum	opět povstat, vstát (zvl. z mrtvých)
reverentia, ae, f.	úcta, vážnost § 127
rhētorica, ae, f.	řečnictví § 92
sacrāmentum, ī, n.	svátost § 112
saeculum (saeculum), ī n.	lidský věk, pokolení, doba, věk § 9
saepe (saepius, saepissimē)	často (častěji, nejčastěji)
salvus, a, um	zdravý, v křesť. spasený § 47
sānctificō, āre, āvī, ātum	posvěcovat
sanctus, a, um	svatý, á, é
sapientia, ae f.	moudrost § 2, 37, 40, 128
scāla, ae, f. (v klas. latině pouze pl.)	žebřík § 122
scientia, ae, f.	věda, vědomost § 39, 90, 129, 131
sciō, īre, scīvī, scītum	vědět
scrīptūra, ae, f.	psaní; Písmo (bible) § 71
secō, āre, secuī, sectum	sekat, dělit
secundum s. quod	podle (něčeho), ve shodě (s něčím) nakolik, pokud
secundum quid	po nějaké stránce
sedeō, ēre, sēdī, sessum	sedět

sēgregātiō, ōnis, f.	odlučování § 116
sēmen, inis, n.	símě, zárodek § 35
sēmet	sebe (zesílené „sē“)
sēminālis, e (řec. ekv. σπερματικός § 124)	zárodečný § 124
sēnsibilis, e	citelný, vnímatelný § 53, 67, 97, 116, 121, 150
sēnsus, ūs, m.	smysl, smysly § 32, 65, 71, 113, 156
sentiō, īre, sēnsī, sēnsūm	vnímat
sepeliō, īre, īvī, sepultūm	pochovat, pohřbít
sermō, ōnis, f.	řeč § 81, 82
sermōcinālis, e	řečový § 90
serviō, īre, īvī, ītūm	sloužit, být oddán
significō, āre, āvī, ātūm	označovat, znamenat
signum, ī, n.	znak § 140, 142
similis, e	podobný
similitūdō, inis, f.	podoba, podobnost § 52, 83
simplex, icis	jednoduchý, nesložený § 49, 66, 96, 142
simplicitās, ātis, f.	jednoduchost § 49
singillātīm	jednotlivě, o každé věci zvlášť
singulāris, e	jednotlivý § 141, 149
singulāritās, ātis, f.	jednotlivost § 152
situs, ūs, m. (řec. ekv. κείσθαι § 67)	poloha
solidus, a, um	hustý, pevný, silný, tuhý § 34
sōlus, a, um	jediný, samojediný, sám, pouhý
sophista, ae, m.	sofista, učitel moudrosti § 46
spatium, īī, n.	prostor § 159
speciēs, ēī, f. (řec. ekv. εἶδος § 67)	druh, vzhled § 47, 63, 67, 97, 103, 104, 117, 125, 142, 149
speculātiō, ōnis, f.	nazírání, spekulace § 63
speculor, ārī, ātūsum	pátrat, zkoumat
specus, ūs, m.	jeskyně, sluj § 162
sphaera, ae, f.	koule § 145
spīrituālis, e	duchovní § 121, 122
spīritus, ūs, m.	duch § 7, 8, 12, 43, 49
spīrō, āre, āvī, ātūm	vát, oduševňovat § 49
stabilis, e	stálý
statuō. ere, uī, ūtūm	stanovit, určit, ustanovit
status, ūs, m.	stav, postavení § 80, 83, 122
structūra, ae, f.	struktura § 168
studium, īī, n.	snaha, vědecké úsilí § 128
subiciō, ere, iēcī, iectūm	podhazovat, podkládat, podstavovat
subiectīvus, a, um	subjektivní, podmětý § 138, 139
subiectum, ī, n. (řec. ekv. ὑποκείμενον § 139)	podklad, podmět § 63, 82, 115, 139 subjekt § 142
subiectus, a, um	ležící pod něčím § 84
sublevō, āre, āvī, ātūm	pozvednout, zdvihnout
subserviō, īre	sloužit

subsistentia, ae, f. (řec. ekv. ὑπόστασις § 47)	subsistence § 47
substantia, ae, f. (řec. ekv. ὑπόστασις, οὐσία § 47)	podstata, substance § 47, 52, 64, 67, 84, 96, 97, 105, 107, 117, 118, 122, 156, 159, 173
substantialitās, ātis, f.	podstatnost § 49
sufficiō, ere, fēcī, fectum	stačit, dostačovat
summa, ae, f.	souhrn, úhrn, celek § 35
summus, a, um	nejvyšší
sūmō, ere, sūmpsī, sūmptum	vzít, brát
super	nad, nahoře
superbia, ae, f.	pýcha § 80
superessentiālis, e	nadbytnostný § 72
superficiēs, ēī, f. (super + faciēs)	vrchní část
suppōnō, ere, posuī, positum	zastupovat, suponovat § 142
suppositiō, ōnis, f.	zastupování, supozice § 142
suscipiō, ere, cēpī, ceptum	chytit, zachytit, přijmout, vzít (na sebe)
taceō, ēre, uī, itum	mlčet
tangō, ere, tetigī, tāctum	dotýkat se
temporālis, e	časový, časný § 122
tempus, oris n.	čas, doba § 33, 58, 60
tenebrae, ārum, f.	tma, temnota § 153
tentātiō, ōnis, f.	záchvat, pokušení
terminō, āre, āvī, ātum	omezit, ohraničit
terminus, ī, n.	termín § 142 mez, hranice, vymezení § 164
terra, ae f.	země § 4, 10, 12, 13
theātrum, ī, n.	divadlo § 162
tolerābilis, e	snesitelný, obstojný § 37
tōtālis, e	úplný
tōtum, ī, n.	celek § 168
tōtus, a, um	celý § 121
tranquillitās, ātis, f.	klidnost, klid, pokoj § 36
trāscendō, ere, scendī, scēsum	překračovat § 131
trāsmūtātiō, ōnis, f.	změna, přeměna § 116
triangulum, ī, n.	trojúhelník § 145
tribus, ūs, f.	označení oddílu římského národa, rod § 162
trīnitās, is f.	trojice § 7, 51, 52
ubi (řec. ekv. που § 67)	kde
umbra, ae f.	stín § 121
ūnalitās, ātis, f.	jednota § 49
ūniō, īre, īrī, itum	sjednotit § 147
ūnior, īrī	být sjednocen § 125
ūnitās, ātis, f.	jednota, jedno § 121, 132, 144, 150
ūniter	sjednoceně
ūnītiō, ōnis, f. (coūnītiō, ōnis, f.)	sjednocení § 49

ūniversālis, e (řec. ekv. καθ' ὅλον § 63)	obecné, obecina § 63, 82, 116, 117, 121, 131, 138
ūniversālitās, ātis, f.	obecnost § 152
ūniversitās, ātis, f.	veškerenstvo, souhrn § 122
ūniversum, ī, n.	veškerenstvo, universum, vesmír § 149, 152
ūnivocātiō, ōnis, f.	jednoznačnost § 132
ūnivocus, a, um	jednoznačný § 132
ūnomnia, ae, f.	všejedno § 160
ūnum, ī, n.	jedno § 131, 155
ūnus, a, um	jeden, jediný
vacuus, a, um	prázdný, nevyplněný § 33
valētūdō, inis, f.	zdraví § 2
vānitās, ātis, f.	prázdnot, marnost § 89
vāticinor, āri, ātus sum	věštit, hlásat
vegetābilis, e	rostlinný § 97
veniō, ĩre, vēnī, ventum	přicházet, 37
verbum, ī n.	slovo, sloveso § 5, 37, 124
vēritās, is f.	pravda; skutečnost § 6, 80, 101, 129
vērum, ī, n.	pravda § 88, 92, 131
vērus, a, um	pravý, pravdivý § 77
vestigium, iī, n.	stopa § 71, 121, 122
via, ae f.	cesta § 6, 112, 113, 114
viātor, ōris, m.	poutník § 132
videō, ēre, vīdī, vīsum	vidět
vīncō, ere, vīcī, victum	vítězit
vinculum, ī, n.	pouto § 4, 168
virtūs, ūtis f.	ctnost, mužnost, statečnost, zdatnost § 2, 39, 112 síla, schopnost § 97, 155
vīs, f. ak. vim, abl. vī pl. vīrēs, ium	síla § 34, 97
vīsibilis, e	viditelný § 71
vīta, ae f.	život § 4, 6, 37, 39, 40, 64, 95, 112, 128, 155, 156
vītālitās, ātis, f.	životnost § 49
vītium, iī, n.	vada, nectnost, neřest § 85, 92, 112
vīvō, ere, vīxī, vīctūrus	žít § 40
vocābulum, ī, n.	jméno, název, pojmenování § 82
vocō, āre, āvī, ātum	volat
volitiō, ōnis, f.	volní akt § 136
voluntārius, a, um	dobrovolný § 140
voluntās, ātis f.	vůle § 10, 13, 85, 136
voluptās, ātis f.	rozkoř, slast § 2, 4
vōx, vōcis, f.	hlas, zvuk, slovo § 32, 90, 140, 142
vulgāris, e	obyčejný, všední, obvyklý

OBSAH

Úvod		3
Doporučená literatura		5
I. Marcus Tullius Cicero	§ 1–4	6
II. Základy křesťanské víry	§ 5–29	8
III. Známé latinské výroky	§ 30	20
IV. Titus Lucretius Carus	§ 31–35	23
V. Lucius Annaeus Seneca	§ 36–41	26
VI. Quintus Septimius Florens Tertullianus	§ 42–47	29
VII. Marius Victorinus	§ 48–49	31
VIII. Aurelius Augustinus	§ 50–61	33
IX. Anicius Manlius Severinus Boethius	§ 62–67	40
X. Ioannes Scotus Eriugena	§ 68–72	44
XI. Anselmus Cantuariensis	§ 73–78	47
XII. Bernardus Claraevallensis	§ 79–80	50
XIII. Petrus Abaelardus	§ 81–88	51
XIV. Hugo de Sancto Victore	§ 89–92	54
XV. Albertus Magnus	§ 93–97	56
XVI. Thomas de Aquino	§ 98–119	58
XVII. Bonaventura	§ 120–125	74
XVIII. Roger Bacon	§ 126–129	79
XIX. Ioannes Duns Scotus	§ 130–136	81
XX. Guillelmus de Ockham	§ 137–142	85
XXI. Nicolaus de Cusa	§ 143–153	89
XXII. Marsilio Ficino	§ 154–156	94
XXIII. Franciscus Patritius	§ 157–160	95
XXIV. Francis Bacon	§ 161–162	97
XXV. Ioannes Amos Comenius	§ 163–168	98
XXVI. René Descartes – Cartesius	§ 169–171	101
XXVII. Benedictus Spinoza	§ 172–173	104
XXVIII. Immanuel Kant	§ 174–175	106
XXIX. Joseph Gredt	§ 176–178	107
Mapa středověkých universit		108
Rejstřík gramatiky		109
Slovníček		110

Doc. PhDr. Karel Floss, Mgr. Tomáš Nejeschleba

ÚVOD DO LATINSKÉ FILOZOFICKÉ TERMINOLOGIE A ČETBY

Určeno pro posluchače 2. ročníku oboru filozofie
Výkonný redaktor doc. PhDr. Ivan Blecha, CSc.
Odpovědný redaktor PhDr. Božena Hauptová
Technický redaktor RNDr. Anna Petříková

Vydala Univerzita Palackého v Olomouci
Olomouc 2000

Vytisklo Polygrafické středisko VUP Olomouc
První vydání

ISBN 80-244-0101-0